

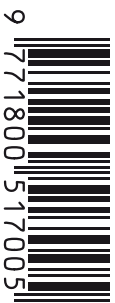

Hg.

Hrvatski glasnik

Glasilo Hrvata Crne Gore

br. 202 ■ travanj 2026.

9 771800 517005

INTERVJU: ALEKSANDAR MUSIĆ

**HRVATI SU JEDAN OD
NAJZDRAVIJIH ELEMENATA
CRNE GORE**

Hrvatsko građansko
društvo
Crne Gore-Kotor

AKTUALNO

"Hrvatski glasnik" dobio status projekta od posebnog značaja

Pratite nas i online.

www.hrvatskiglasnik.me

Uvodnik

U vremenu ubrzanih promjena i sve izraženijih izazova očuvanja identiteta manje brojnih zajednica, pitanje institucionalne i kulturne prisutnosti Hrvata u Boki kotorskoj nameće se kao jedno od ključnih. Ono nije samo pitanje prošlosti, već prije svega odgovornosti prema sadašnjosti i obveze prema budućnosti.

Povijest nas jasno podsjeća da su Hrvati u Boki imali svoja mjesta okupljanja, kulturnog stvaranja i društvenog života. Hrvatski dom u Kotoru, koji je postojao još u 19. stoljeću, bio je simbol identiteta, zajedništva i kulturne vitalnosti. Njegovo ponovno uspostavljanje danas ne bi predstavljalo tek obnovu jedne institucije, nego povratak dostojanstva i kontinuiteta autohtone zajednice.

U tom kontekstu, vraćanje Doma kulture „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi predstavlja važan iskorak i dokaz da je ispravljanje nepravde moguće kada postoji politička volja. Povrat tog prostora onima kojima povijesno pripada snažna je poruka da su vrijednosti pravde, poštovanja i kulturnog kontinuiteta temelj svakog uređenog društva. Taj čin, stoga, ne smije ostati izoliran primjer, niti simbolički završetak jednog procesa. Naprotiv, mora označiti početak sustavne politike prema hrvatskoj zajednici.

Upravo zato pitanje uspostave Hrvatskog doma u Kotoru nameće se kao sljedeći nužan korak. Kotor, povijesno, kulturno, duhovno i administrativno središte Boke, s bogatom tradicijom Bokeljske mornarice, ne može ostati bez institucije koja će jasno i trajno artikulirati prisutnost hrvatskoga naroda, sukladno suvremenim potrebama zajednice.

Obnova i uspostava hrvatskih kulturnih i društvenih domova ulaganje je u budućnost. To je zalag opstojnosti, ali i doprinos ukupnoj kulturnoj raznolikosti i bogatstvu Boke kotorske i Crne Gore. Jer, očuvanje identiteta jedne zajednice nije samo njezina odgovornost, već mjera zrelosti cijelog društva

Nikola Dončić,
glavni i odgovorni urednik
Hrvatskoga glasnika

Sadržaj

- 4 Prednjači na europskome putu, ali mora ubrzati reforme
- 7 Od imovine do mandata
- 10 Intervju › Aleksandar Musić
- 20 Podgorica provocira Zagreb dok šuti na uvrede iz Srbije
- 22 Mozaik
- 24 Uskrsno slavlje u Bogdašićima i Škaljarima
- 26 Škaljari, Kavač, Mrčevac i Bogdašići zajedno za misije
- 30 In memoriam: Marko Kise
- 31 In memoriam: Lovorka Čoralić
- 32 Sjećanje na hrvatsku povjesničarku Lovorku Čoralić
- 34 Sin Boke i hrvatskoga imena
- 36 Domaći čovjek
- 40 Lastovski *endecasillabo* Anđelka Stjepčevića
- 46 Hrvatski gusar koji je inspirirao Byrona i Kukuljevića
- 52 Ljetopis popa Dukljanina vraćen u hrvatski historiografski kanon
- 54 Bjelovarsko-bilogorska županija: Doživljaj više
- 62 Bokeljska mornarica zaplesala kolo u Areni
- 64 Spomenarom protiv nostalgije
- 66 Croatians Online proslavio dvije godine povezivanja Hrvata diljem svijeta
- 70 Dani hrvatske kulture u Crnoj Gori
- 72 „Boje različitosti“
- 76 Rođendan Andrije Maurovića
- 80 Andrija Kotoranin
- 87 Muljanskim orguljama udahnut novi život
- 90 Čarolija klapskog pjevanja
- 96 Najmanja hrvatska ljekaruša
- 101 Iz arhive Hrvatskoga glasnika

IZDVAJAMO

str. 7-9

HRVATI IZ CRNE GORE
NA SASTANKU S PLENKOVIĆEM

Od imovine do mandata

Predsjednik Vlade Republike Hrvatske **Andrej Plenković** primio je 23. ožujka u službeni posjet predsjednika Hrvatske građanske inicijative i...

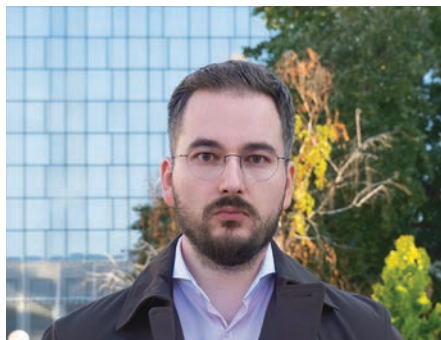

str. 10-19

INTERVJU: ALEKSANDAR MUSIĆ

Hrvati su jedan od najzdravijih elemenata Crne Gore

Nalazimo se u trenutku rastućeg kaosa u kojem je teško predvidjeti događaje, no neke obrise onoga što nas čeka u sljedećih...

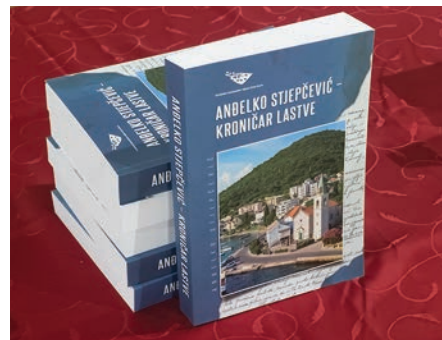

str. 36-39

KNJIGA „ANĐELKO STJEPČEVIĆ –
KRONIČAR LASTVE“

Domaći čovjek

Ovaj vrijedni kompendij dosad neobjavljenih radova i zapisa, koji svjedoče o bogatoj povijesti Gornje i Donje Lastve, predstavili su...

Naslovnica: **Aleksandar Musić**

Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo Crne Gore**

Glavni i odgovorni urednik: **Nikola Dončić**

Uređivački odbor: **Miroslav Marušić, Joško Katelan, Marina Dulović, Jasmina Bajo, Slavko Dabinović**

Lektorica: **Sandra Ćudina**

Fotografije: **Vlada Crne Gore, Novi list, Jutarnji list, HGI, Župe Bogdašići i Škaljari, Radio Dux, Bokeljska mornarica, crveniperistil.hr, Radio Kotor, Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije, Croatians Online, HMI Rijeka, M. D. Popović (Boka News), Haris Mekić, Milivoj Mijošek, Maja Širola Pean, Simon Vučković, Tina Braić Ugrinić, Branka Bezić Filipović**

Dizajn i grafička priprema: **Lidija Ninkov**

Tisak: **Biro Konto - Igalo**

Naklada: 500 primjeraka

“Hrvatski glasnik”, Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u donjem lijevom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore
Pjaca od muzeja 361, Stari grad, 85330 Kotor
t. +382 32 304 233 • hgd-kotor@t-com.me
žiro-računi: 520-361700-17 • 510-4741-76
www.hrvatskiglasnik.me

impresum

PREDNJAČI NA EUROPSKOME PUTU, ALI MORA UBRZATI REFORME

Na zajedničkoj konferenciji za medije Kos je rekla da prošlogodišnji napredak Crne Gore u EU integraciji daje primjer državama u regiji, ali i da ta zemlja mora imati „neovisno pravosuđe, sposobno boriti se protiv organiziranog kriminala i korupcije, te neovisne medije“

Tekst: HRT, Hina
Foto: Vlada Crne Gore

Crna Gora je 17. ožujka na Međuvladinoj konferenciji u Bruxellesu privremeno zatvorila Poglavlje 21 - Trans-seuropske mreže, pa joj u pristupnim pregovorima s

Europskom unijom ostaje otvoreno još 19 od ukupno 33 poglavlja.

Europska povjerenica za proširenje **Marta Kos** istaknula je da su se naporan rad i posvećenost Crne Gore isplitali te naglasila da je ta zemlja najnaprednija u procesu pristupanja Europskoj uniji.

„Da ne bude nikakve zabune, moji dragi prijatelji u Crnoj Gori, zatvaramo Poglavlje 21 - Transeuropske mreže. Čestitam svima u Crnoj Gori“, rekla je Kos na konferenciji za novinare nakon Međuvladine konferencije u Bruxellesu.

Istaknula je da je sigurna da će, uz snažnu političku volju i posvećenost, Crna Gora nastaviti odličnim tempom.

„Ova Komisija u potpunosti vas podržava u održavanju tog zamaha“, istaknula je Kos, ali je dodala i da država mora osnažiti vladavinu prava, raditi na jačanju neovisnog i profesionalnog pravosuđa te uskladiti viznu politiku s Europskom unijom.

Crnogorski premijer **Milojko Spajić** istaknuo je da je u Bruxellesu zatvoreno 14. poglavlje u pregovorima Crne Gore i Europske unije te da se zatvaranjem Poglavlja 21 - Transeuropske mreže stvaraju uvjeti za unapređenje razvoja transportnih, energetske i telekomunikacijskih sustava u skladu s europskim standardima.

„Infrastruktura znači povezivanje ljudi, ekonomija, prilika i ideja. U tom smislu, današnji korak predstavlja mnogo više od samih mreža, to je značajan znak da se Crna Gora i njezini građani sve više integriraju u tkivo Europske unije“, rekao je Spajić.

Istaknuo je da unapređenje i razvoj transeuropske transportne i energetske mreže za Crnu Goru vidi kao svoj strateški cilj u sklopu širega europskog sustava mobilnosti, logistike i ekonomske integracije.

„To znači da je svaka velika infrastrukturna odluka koju donosimo vođena širom perspektivom, i to kako se Crna Gora povezuje sa svojim susjedima, kako se Zapadni Balkan povezuje s Europskom unijom i kako te veze pridonose integriranijem europskom kontinentu, cilju čija je relevantnost danas veća nego ikada“, rekao je crnogorski premijer.

Crna Gora službeno je počela pregovore o pristupanju Europskoj uniji u lipnju 2012. godine. Kao lider u pregovorima na Zapadnom Balkanu, otvorila je sva pregovaračka poglavlja i zatvorila njih 14, s ciljem da do kraja 2026. tehnički završi proces i postane punopravna članica Europske unije 2028. godine.

KOS BORAVILA U CRNOJ GORI

Europska povjerenica za proširenje Marta Kos rekla je 26. ožujka u Podgorici da je Crna Gora najnaprednija država u procesu europskih integracija, ali i da pred zemljom stoje tri prioriteta: ubrzanje tempa reformi, provođenje reformi u području vladavine prava, kao i da proces pristupanja Europskoj uniji moraju podržati sve stranke, civilni sektor i građani.

Europska povjerenica boravila je u dvodnevnome posjetu Podgorici gdje se susrela s crnogorskim premijerom Miloškom Spajićem i ministrom vanjskih poslova **Ervinom Ibrahimovićem**.

Na zajedničkoj konferenciji za medije Kos je rekla da prošlogodišnji napredak Crne Gore u EU integraciji daje primjer državama u regiji, ali i da ta zemlja mora imati „neovisno pravosuđe, sposobno boriti se protiv organiziranog kriminala i korupcije te neovisne medije“.

„Nikada nećemo pristati na kompromis o tim pitanjima“, naglasila je Kos. Rekla je i da je Crna Gora u završnici EU puta, istaknuvši kako treba ujediniti sve političke snage oko tog cilja.

„Doći ću kako bih s vama zajedno proslavila 20 godina neovisnosti“, rekla je Kos.

Predsjednik crnogorske vlade rekao je da je, „nakon svih pohvala povjerenice Kos“, sasvim jasno da Crnoj Gori ide dobro te da zemlja ulazi u novo, europsko doba.

„Mislim da je, osim pohvala, važno čuti i druge poruke, naravno, poglavlja 23 i 24, fokus je na tome“, naveo je

Spajić i naglasio da je Crnoj Gori ostalo zatvoriti još 19 poglavlja u pregovorima s Europskom unijom.

On je naglasio da je 2026. godina ključna za Crnu Goru u pregovorima s EU-om i da je to godina u kojoj ta zemlja obilježava 20 godina od obnove neovisnosti.

Govoreći o Zakonu o Agenciji za nacionalnu sigurnost i Zakonu o unutarnjim poslovima, Kos je rekla da je Europska komisija već navela da će se u sljedećem razdoblju ta dva zakona morati uskladiti sa svim europskim direktivama. Istaknula je da ju je premijer uvjerio da se na tome radi, te da će Europska komisija pratiti provedbu i nadzirati situaciju.

Skupština Crne Gore nedavno je usvojila zakone o Agenciji za nacionalnu sigurnost i unutarnjim poslovima, koje vlast obrazlaže jačanjem sigurnosnog sektora i usklađivanjem s europskim standardima u sklopu pregovora s Europskom unijom.

Oporba, međutim, tvrdi da se tim rješenjima šire ovlasti službi i otvara prostor za političku kontrolu, upozoravajući da država ide prema „policijskoj državi“. Zbog toga su predstavnici oporbe napustili predsjedavanje radnim tijelima crnogorskog parlamenta, poručujući da ne žele sudjelovati u, kako navode, urušavanju demokratskih standarda.

Europska povjerenica za proširenje rekla je i da je počela trenirati kako bi se popela na najviši vrh u Crnoj Gori, Bobotov kuk. Ona je prošle godine obećala da će se na Bobotov kuk na planini Durmitor popeti kada Crna Gora zatvori sva poglavlja u pregovorima s Europskom unijom ■

OD IMOVINE DO MANDATA

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative Adrijan Vuksanović posebno je istaknuo važnost uvođenja zajamčenih mandata za manjinske zajednice u Skupštini Crne Gore, kao mehanizma koji bi osigurao autentičnu političku zastupljenost. U tom kontekstu izražena je podrška takvome modelu, koji je u skladu s europskom demokratskom praksom i standardima zaštite manjinskih prava

Tekst i foto: Radio Dux

Predsjednik Vlade Republike Hrvatske **Andrej Plenković** primio je 23. ožujka u službeni posjet predsjednika Hrvatske građanske inicijative i zastupnika u Skupštini Crne Gore **Adrijana Vuksanovića**, predsjednika Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimira Dekovića**, kao i predstavnike 51 tivatske obitelji.

Na sastanku su sudjelovali i potpredsjednik Vlade i ministar unutarnjih poslova **Davor Božinović**, ministar vanjskih i europskih poslova **Gordan Grlić Radman**, državni tajnik u Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske **Zvonko Milas** te **Vanda Babić Galić** i **Lara Romano** iz Ministarstva vanjskih i europskih poslova.

Tijekom sastanka razgovaralo se o dugogodišnjem problemu povrata imovine hrvatskih obitelji u Crnoj Gori, kao i o potrebi dosljedne provedbe pravomoćnih sudskih odluka koje se odnose na zaštitu njihovih prava. Istaknuta je važnost da nadležne institucije Crne Gore ubrzaju rješavanje ovih pitanja, koja predstavljaju ne samo pravno, nego i civilizacijsko pitanje zaštite manjinskih prava i vladavine prava.

Na sastanku je bilo riječi i o procesu europskih integracija Crne Gore, pri čemu je naglašena važnost nastavka reformi i jačanja demokratskih standarda, osobito u dijelu koji se odnosi na zaštitu prava manjinskih naroda i njihovu političku zastupljenost.

„Predstavnici obitelji izvijestili su nas o dugogodišnjoj sporosti u rješavanju povrata njihove imovine u Crnoj Gori, posebno u slučajevima Dabinović, Tripković i Belograhsky, te provedbi pravovaljanih sudskih odluka koje već više od desetljeća čekaju izvršenje. Očekujemo da crnogorske vlasti poduzmu konkretne iskorake u rješavanju ovih civilizacijskih pitanja koja se tiču zaštite manjinskih prava. Hrvatska zajednica dala je izniman doprinos kulturnoj, povijesnoj i identitetskoj baštini suvremene Crne Gore te zaslužuje punu pravnu zaštitu i pravedan odnos institucija“, istaknuo je premijer Plenković.

Vuksanović je posebno istaknuo važnost uvođenja zajamčenih mandata za manjinske zajednice u Skupštini Crne Gore, kao mehanizma koji bi osigurao autentičnu političku zastupljenost. U tom kontekstu izražena je podrška takvome modelu, koji je u skladu s europskom demokratskom praksom i standardima zaštite manjinskih prava.

Sugovornici su se suglasili kako hrvatska zajednica u Crnoj Gori predstavlja važan most suradnje dviju država te kako njezin položaj treba dodatno jačati uz institucionalnu podršku, zaštitu stečenih prava i razvoj partnerskih odnosa između Crne Gore i Republike Hrvatske.

Hrvatska građanska inicijativa nastavit će se dosljedno zalagati za zaštitu prava hrvatske zajednice, jačanje dobrosusjedskih odnosa između Crne Gore i Republike Hrvatske te nastavak europskog puta Crne Gore kao ključnoga strateškog cilja.

Nakon susreta, na konferenciji za medije, Vuksanović je zahvalio premijeru Plenkoviću na razumijevanju i potpori koja je sadržajna, konkretna i kontinuirana. Istaknuo je važnost rješavanja imovinskih pitanja te izrazio zadovoljstvo što je inicijativa o zajamčenim mandatima dobila podršku službenoga Zagreba ■

POVRAT IMOVINE BOKELJSKIH HRVATA: RASPRAVA VUKSANOVIĆA I SPAJIĆA U SKUPŠTINI

Rasprava u Skupštini Crne Gore tijekom premijerskog sata između **Adrijana Vuksanovića**, zastupnika i predsjednika Hrvatske građanske inicijative i **Milojka Spajića**, predsjednika Vlade Crne Gore, ponovno je otvorila jedno od dugotrajnijih i osjetljivijih pitanja u crnogorskom društvu, a to je problem povrata imovine ili pravedne nadoknade građanima hrvatske nacionalnosti.

Iako je riječ o temi koja se proteže u više desetljeća, debata je skrenula pozornost na njezin širi značaj, ne samo za građane koji trpe golemu štetu, već i za vladavinu prava, europske integracije i bilateralne odnose Crne Gore i Hrvatske.

Cjelokupna rasprava pokazuje kako je pitanje povrata imovine umnogome premašilo uski okvir administracije, postavši test sposobnosti države Crne Gore da osigura jednakost pred zakonom, provede sudske odluke te izgradi povjerenje svih svojih građana.

Vuksanović je u svom obraćanju jasno artikulirao da je riječ o nepravdi koja traje generacijama. Podsjetio je da su crnogorska državna tijela još prije više od trideset godina priznala vlasništvo nad određenim zemljištem te da su pravovaljane sudske presude to dodatno potvrdile. Unatoč tome, proces uknjižbe nikada nije proveden. Takvo stanje, prema njegovim riječima, predstavlja ozbiljan udar na pravnu sigurnost i povjerenje građana u institucije.

Posebno je naglasio da se od Vlade ne traži miješanje u sudske procese, već aktivniji pristup u sklopu nadležnosti upravnih tijela, prije svega katastra, Uprave za imovinu i resornih ministarstava. Kao argument da je rješavanje ovakvih pitanja moguće naveo je primjere Valdanosa i Grblja, gdje su slični problemi uspješno riješeni.

Osim pravnog aspekta, Vuksanović je ovom pitanju dao i širi politički i društveni kontekst. Istaknuo je da se radi o jednom od otvorenih bilateralnih pitanja između Crne Gore i Hrvatske, ali i naglasio da ga prije svega treba rješavati zbog samih građana Crne Gore. Podsjetio je na lojalnost hrvatske zajednice, uključujući i njihovu podršku obnovi crnogorske nezavisnosti, naglasivši da je pravo na imovinu jedno od osnovnih ljudskih prava.

U dijelu izlaganja posvećenom odnosima s Hrvatskom, Vuksanović je odbacio narative koji tu državu predstavljaju kao prijetnju. Naprotiv, naveo je primjere suradnje i solidarnosti, poput pomoći tijekom požara, ali i povijesne primjere međusobne podrške koji, kako je naglasio, svjedoče o dugotrajnoj povezanosti dvaju naroda.

Premijer Spajić, odgovarajući na Vuksanovićevo pitanje, priznao je da problem postoji i da opterećuje dio građana. Njegov ključni stav bio je da država ne smije raditi razliku među građanima na bilo kojoj osnovi te da će Vlada pružiti podršku svima koji traže ostvarenje svojih prava. Naglasio je da će se zalagati za rješavanje ovih slučajeva ne samo za pripadnike hrvatske zajednice, već za sve građane Crne Gore.

Istodobno, skrenuo je pozornost na institucionalna ograničenja. Vlada, kako je rekao, ne može utjecati na sudske odluke niti izravno upravljati radom katastra kao nezavisne institucije. Ipak, izrazio je spremnost da se aktivno uključi uz komunikaciju i poticanje efikasnijeg rješavanja predmeta.

Spajić je također naglasio da motiv za rješavanje ovog pitanja treba biti unutarnji, a ne pritisak iz inozemstva. Iako je pozdravio komunikaciju s hrvatskim institucijama, jasno je poručio da Crna Gora treba sama rješavati ovakve probleme. Ujedno je istaknuo da će raditi na unapređenju odnosa s Hrvatskom, za koje smatra da su dobri, ali i da ima prostora za dodatno poboljšanje.

U završnici rasprave Vuksanović je dodatno inzistirao na odgovornosti izvršne vlasti, podsjećajući da Vlada ipak ima određene ingerencije nad institucijama poput katastra. Ponovno je apelirao da se ovo pitanje riješi, ne samo kao čin prema jednoj zajednici, već kao potvrda pravne države.

Nikola Dončić

” Hrvati Crne Gore jedan su od njezinih najzdravijih elemenata. Uvijek vjerni Crnoj Gori, blagi u izričaju, oduvijek dajući više nego tražeći, važan dio crnogorske mediteranske komponente, a u svakom društveno osjetljivom trenutku na strani budućnosti, različitosti i suživota

HRVATI SU JEDAN OD NAJZDRAVIJIH ELEMENTATA CRNE GORE

Intervju vodio: Nikola Dončić
Foto: Novi list, Jutarnji list, privatna arhiva

Aleksandar Musić, magistar politologije te komunikacijski i politički konzultant iz Hrvatske, u razgovoru za Hrvatski glasnik donosi argumentiranu sliku svijeta koji, kako upozorava, više ne funkcionira ni kao unipolaran ni kao multipolaran poredak, već kao prostor rastućega globalnog kaosa. U središtu njegove analize nalaze se tri ključna polja budućih sukoba i transformacija - energija, umjetna inteligencija i savezništva, uz jasnu tezu da Europa gubi korak, Sjedinjene Američke Države ulaze u fazu unutarnjeg i vanjskog slabljenja, dok Kina sve sigurnije preuzima stratešku inicijativu. Govoreći o Zapadnom Balkanu, Musić naglašava da ključni utjecaj i dalje dolazi sa Zapada, ali i da budućnost regije u konačnici ovisi o unutarnjoj snazi društava i političkih elita. U tom kontekstu posebno se osvrće na Crnu Goru - njezin europski put, unutarnje političke odnose i izazove koji bi mogli obilježiti nadolazeće izborne cikluse.

Svjedočimo iznimno turbulentnom geopolitičkom početku 2026. godine - od američkog uhićenja venezuelanskog predsjednika, preko otvorenih teritorijalnih ambicija Sjedinjenih Američkih Država pre-

ma Grenlandu i Kubi, do eskalacije sukoba na Bliskome istoku. Kada se tome pridodaju rat u Ukrajini i kaotična situacija u Gazi, u kakvom se, po Vašem mišljenju, političkom i sigurnosnom rascjepu danas nalazi svijet i koje ključne trendove i rizike možemo očekivati u neposrednoj budućnosti?

Nalazimo se u trenutku rastućeg kaosa u kojem je teško predvidjeti događaje, no neke obrise onoga što nas čeka u sljedećih nekoliko godina ipak vidimo. Tri područja se poseb-

no ističu - to su energetika, AI i savezništva. Energetske nestabilnosti zbog rata u Iranu najviše štete Europi - Sjedinjene Američke Države energetske će profitirati zbog vlastite visokotehnološke i diversificirane proizvodnje (Texas, Aljaska), dok Kina pojačanim korištenjem energetskih kapaciteta Rusije nadoknađuje gubitke u Venezueli i Iranu. U području umjetne inteligencije Kina nizom višerazinskih i dugoročnih politika u kojima se država i industrija u ovoj domeni praktično stapaju - uzima

primat nad Sjedinjenim Američkim Državama, dok Europe nema ni na vidiku. Istodobno, nijedan od ovih igrača (a kamoli oni manji) još nije implementirao amortizacijske mehanizme za rupe u tržištu rada koje AI eksponencijalno stvara. To znači da nas možda čeka razdoblje društvenog raslojavanja i pukotina koje mogu iznjedrati različite antisistem-ske pokrete, pri čemu je Zapad zbog svoje kulturološke baze i desetljeća blagostanja tu osjetljiviji i porozniji. Stara savezništva koja su se uzimala kao danost – pokazala su se u 2025./2026. slabima, a negdje i nepostojećima – SAD ponižava Europu, Rusija i Kina su pustile i **Assadovu** Siriju i **Madurovu** Venezuelu i **Hamneijev** Iran niz vodu. U ovakvom svijetu Europa se ne snalazi, a ako se ona ne snalazi – moramo se zapitati što to tek znači za manje države poput Hrvatske i Crne Gore.

” Mi zapravo ne živimo ni unipolarnost ni multipolarnost, nego eru globalnog kaosa koja tek treba iznjedrati trajnije odnose za ovo stoljeće. Živimo eru ponovno ogoljene moći u kojoj su odbačeni i posljednji ukrasi prava i pravila, raspored događaja u kojima mali stradavaju brže i strašnije nego prije

Ako međunarodno pravo sve očitije ustupa mjesto politici sile, znači li to da smo već napustili multipolarni poredak, zakoračivši u eru otvorenoga globalnog kaosa?

Dobro ste primijetili da, unatoč svom bombardiranju pričom o tobožnjoj eri multipolarnosti, mi zapravo ne živimo ni unipolarnost ni multipolarnost, nego eru globalnog kaosa koja tek ima iznjedrati trajnije odnose za ovo stoljeće. Živimo eru ponovno ogoljene moći u kojoj su odbačeni i posljednji ukrasi prava i pravila, raspored događaja u kojima mali stradavaju brže i strašnije no prije. Sjedinjene Američke Države uvukle su se u rat u Iranu, tek posljednji u nizu događaja koji ocrtava pukotine jednoga moćnog carstva koje je, čini se, prošlo svoj zenit. Amerika je danas društvo u koje se vratila revolucionarna (ultralijeva i ultradesna) logika, nešto

” Europa je danas nijemi promatrač koji moli druge da ga shvate kao aktera. Kada govorimo o krizi Europe i europskoga, europskoga shvaćenog ne samo kao EU, nego kao ideje i civilizacije starije i bogatije od same EU – mi govorimo o krizi identiteta, krizi demografije, krizi inovacije, krizi koordinacije i krizi samopoštovanja

nezamislivo od američke revolucije naovamo, društvo koje rapidno gubi i zadnje zajedničke nazivnike, društvo uništenog američkog sna, nagriženih (anti)elita, izgledno izgubljene bitke u AI-u te opće ošamućenosti, s blaziranim generacijama koje dolaze, a koje ne mogu ni izdaleka parirati svojim vršnjacima u Kini. Istodobno, sve su ovo besplatni geopolitički pokloni Kini, kao što dobro primjećuje naslovnica The Economist. Stoga se ne bih začudio da za 20-30 godina, sredinom ovog stoljeća, gledamo unatrag ove događaje kao onu prijelomnicu koja je označila uspon nove unipolarnosti u međunarodnom poretku, no ovaj put s Kinom kao unipolarnim hegemonom. Dotad – Amerika ostaje važnim dionikom naših života, posebice u Hrvatskoj i Crnoj Gori.

Gdje je Europa u svemu ovome - akter ili tek nijemi promatrač? Je li izgubila sposobnost strateškog odlučivanja i prepustila globalnu inicijativu drugim silama ili još ima snage da se nametne kao ozbiljan geopolitički faktor?

Europa je danas nijemi promatrač koji moli druge da ga shvate kao aktera. Kada govorimo o krizi Europe i europskoga, europskoga shvaćenog ne samo kao EU, nego kao ideje i civilizacije starije i bogatije od same EU – mi govorimo o krizi identiteta, krizi demografije, krizi inovacije, krizi koordinacije i krizi samopoštovanja. Europa bi, ako se treba vratiti na svjetsku pozornicu, morala zaorati i korjenito promijeniti stanje u ovim poljima. Što to znači konkretno? To znači da bi morala braniti onaj sustav vrijednosti koji ju je učinio najboljim mjestom

” Svaka borba zdravih snaga na Zapadnome Balkanu mora početi graditi ozbiljne mostove prema donositeljima odluka u Europi i Americi, no istodobno biti bolno svjesna okrutne istine – borba za snažniju državu i zdravije društvo ponajprije je unutarnja borba, u kojoj se može i mora računati samo na vlastite ljude, vlastiti mozak i vlastitu upornost, pri čemu s vanjskim silnicima treba znati igrati te se za njih na vrijeme pripremiti

za život na svijetu, da bi morala raskinuti s neograničenom imigracijom i kulturnim relativizmom te kvislinškim odnosom elita prema vlastitome kulturnom kodu, da bi trebala moći parirati tehnologijom i proizvodom, čak i voditi i nametati tempo, a ne biti prva u birokraciji i društvenim eksperimentima, da bi trebala naći način i ton za brzo odlučivanje o ključnim pitanjima kontinenta bez pada u beskonačne eurokratske procese... Također, morala bi shvatiti dubinu i odustati od vlastite iluzije o MAGA događajima kao o tek tobože lažnoj predizbornoj priči ispod koje se navodno krije staro transatlantsko savezništvo.

Rascjep je stvaran i vjerojatno trajan. Amerika se stubokom promijenila, stara Amerika je umrla i ne vraća se. Stoga bi europske elite morale shvatiti da su prepuštene same sebi, a ne se ritualno ponižavati i tražiti milost tamo gdje je nema, time dodatno pojačavajući dojam vlastite slabosti. Europa je bila velikom kad je predvodila u politici, znanosti i umjetnosti, bila uzorom i nametala standarde drugima, a ne živjela na ostacima ostataka stare slave.

Može li se nestabilnost na svjetskoj razini reflektirati na Zapadni Balkan, posebno imajući u vidu neriješena politička pitanja?

To hoće li se globalna nestabilnost reflektirati na domaća pitanja - ponajviše ovisi o domaćim elitama. Politika na Zapadnome Balkanu gusto je polje sukobljenih interesa u kojem se danas vanjska podrška za otprije definirane vlastite ciljeve prije svega traži – na Zapadu. Naime, za razliku od mnogih u Crnoj Gori koji, kada je riječ o Zapadnome Balkanom, naglašavaju ulogu Rusije (maligni utjecaj), ja mislim da je danas, u 2026. te barem do 2050. - ključni činitelj za budućnost zapadnobalkanskog prostora Zapad. Zapad shvaćen u najširem smislu te Zapad s utjecajem koji varira od dobrog, preko osrednjeg do lošeg. Ako pogledate situaciju u Srbiji, jasno vidite da je Za-

” Vučić-Brnabić režim uporno širi antihrvatsku propagandu u Crnoj Gori, plaši Hrvatskom, baca mamac te Hrvatska ne smije nasjesti na tu igru, nego upravo suprotno – imati inteligentan i dugoročni partnerski pristup Crnoj Gori u cjelini, s puno takta i strpljenja, čak i kada to nije lako, a na korist svima koji u Crnoj Gori žive

pad taj koji drži **Vučića** na vlasti unatoč svoj njegovoj agresiji protiv vlastitog naroda, unatoč stotinama tisuća slobodarskih ljudi na srpskim ulicama, unatoč svome njegovu malignome utjecaju u susjedstvu. Ako pogledate Bosnu i Hercegovinu, jasno vidite da je dojučerašnji antizapadni element – **Milorad Dodik** – sklopio pakt s američkom administracijom, spasivši svoju slobodu i svoju golemu imovinu. Ako pogledate Crnu Goru, vidite s jedne strane **Mandićeve** iskorake prema američkoj administraciji, a s druge strane nevjerojatno razumijevanje europske strane za neke potpuno sulude pojave u Crnoj Gori, pojave koje su u srži počesto – antieuropske. Što nam to govori? To nam govori da je Zapad i dio problema i dio rješenja. Stoga svaka borba zdravih snaga na Zapadnome Balkanu mora početi graditi ozbiljne mostove prema donositeljima odluka u Europi i Americi, no istodobno biti bolno svjesna okrutne istine – borba za snažniju državu i zdravije društvo ponajprije je unutarnja bor-

ba, u kojoj se može i mora računati samo na vlastite ljude, vlastiti mozak i vlastitu upornost pri čemu s vanjskim silnicima treba znati igrati te se za njih na vrijeme pripremiti. Poklona izvana neće biti, a može čak biti i odmaganja. To je gorka lekcija koju suverenistički blok u Crnoj Gori danas uči na teži način. U razdoblju od 1997. do 2019., kada je ta strana uživala naklonost izvana, a u samoj državi nerijetko radila ne-inteligentne stvari – nije stvorila propisna savezništva i propisne lobističke mreže, ni u Hrvatskoj ni u Sloveniji ni u široj Europi ni u Ujedinjenoj Kraljevini ni u Americi, nego je naklonost izvana uzimala kao danost, a na trenutke joj i testirala granice i prešla ih. Sada se naklonost izvana premjestila na neke druge domaće aktere, do jučer antizapadne. Tko nije vidio oluju na obzoru, sada gleda kako ga ona potapa. Zapad na Zapadnome Balkanu ostaje jedina igra u gradu u sagledivu vremenu. Kina ostaje daleko i još uvijek ograničena na ekonomsko, dok se Rusija nastavlja sramotiti u Ukrajini.

” Čini mi se da u samoj Hrvatskoj postoji golemi prostor za prenijeti priču Hrvata Crne Gore, vašu povijest, vaš kvalitetni društveni pristup, vaše pouke... Stoga sam stava da Hrvati Crne Gore ne obogaćuju samo Crnu Goru, nego mogu obogatiti i samu Hrvatsku

Odnosi Hrvatske i Crne Gore, barem prema javnim službenim istupima s obje strane, ušli su u mirniju fazu. Iako se ključni razgovori vode iza zatvorenih vrata, postoje naznake da Zagreb i Podgorica nastoje riješiti otvorena pitanja. Kako Vi ocjenjujete crnogorsko-hrvatske odnose, koji su tijekom godina značajno oscilirali, uglavnom ovisno o političkim garniturama na vlasti?

Hrvatska je prespavala događaje u Crnoj Gori od 2015./2016. do 30. 8. 2020. godine. Sada mijenja svoj pristup, no prema mojoj procjeni još uvijek nedovoljno s obzirom na zahtjev trenutka. Treba raditi više, hrabrije, dugoročnije. Neki diplomatski potezi bili su dobri

jer su hrabro adresirali jezgru problema – primjerice proglašenje prijetvornog **Alekse Bečića** *personam non grata*. Kada govorimo o razdoblju pred nama - ne bi bilo dobro da se situacija u Crnoj Gori pretvori u nekakvo srpsko-hrvatsko nadmetanje, pri čemu bi Crna Gora i crnogorstvo, shvaćeno u najširem smislu, bilo stiješnjeno između starih suparnika. To strateški ne bi bilo dobro jer bi prirodom stvari isključilo pojedini dio crnogorskog društva, a njega nužno treba osnažiti u cjelini. Naime, Vučić-**Brnabić** režim uporno širi antihrvatsku propagandu u Crnoj Gori, plaši Hrvatskom, baca mamac te Hrvatska ne smije nasjesti na tu igru, nego upravo suprotno – imati inteligentan i

dugoročni partnerski pristup Crnoj Gori u cjelini, s puno takta i strpljenja, čak i kada to nije lako, a na korist svih koji u Crnoj Gori žive. Tako bi se na najbolji način ukinulo gorivo za tu propagandu i raskrinkalo pravog neprijatelja Crne Gore, nasuprot tezi o tobože natječućim utjecajima „izvana“ (koju neki u medijima perfidno šire) od kojeg onda prosječni crnogorski građanin može početi zazirati („svi su isti, ne žele nam dobro“). Bitka za percepciju jednako je važna, ako ne i važnija od bitke za konkretne akte i odluke. Zaključno – umjesto riječi, ispričavanja i lamentiranja – Crna Gora i Hrvatska trebale bi se povezati na konkretnim osnovama. Riječi i pohvale su jeftine, konkretna ulaganja u zdravu budućnost ono su što u tom odnosu može donijeti korist i Crnoj Gori i Hrvatskoj. Na poslijetku, čini mi se da u samoj Hrvatskoj postoji golemi prostor za prenijeti priču Hrvata Crne Gore, vašu povijest, vaš kvalitetni društveni pristup, vaše pouke... Stoga sam stava da Hrvati Crne Gore ne obogaćuju samo Crnu Goru, nego mogu obogatiti i samu Hrvatsku.

” ***Bruxelles unosi Crnu Goru u Europsku uniju na nosilima. Ne samo da zatvara oči pred dijelom problema, nego praktično vlasti oprašta sve unutarnjopolitičke nepodopštine, a one nisu male. Taj štit ‘europskog’ koji vlast uživa savršeno je došao Andriji Mandiću da rekordno proširi svoj utjecaj u državi i to potih, elegantno, besplatno***

Vladajuće strukture najavljuju članstvo Crne Gore u Europskoj uniji 2028. godine. Je li to realna projekcija ili politička promidžba te u kojoj mjeri na taj proces utječu geopolitičke okolnosti – ubrzava li Bruxelles integraciju Crne Gore zbog strateških razloga, zatvarajući oči pred dijelom problema?

Bruxelles unosi Crnu Goru u Europsku uniju na nosilima. Ne samo da zatvara oči pred dijelom problema, nego praktično vlasti oprašta sve unutarnjopolitičke nepodopštine, a one nisu male. Taj štit ‘europskog’ koji vlast uživa savršeno je došao Andriji Mandiću da rekordno proširi svoj utjecaj u državi i to potih, elegantno, besplatno. On raste i jača zbog tuđih slabosti i tuđe nesposobnosti. Neki od nas su to vidjeli na vrijeme (i upozoravali), a mnogi su se nadali promjeni europskog pristupa pa u međuvremenu izgubili dragocjeno vrijeme koje su mogli posvetiti unutarnjopolitičkoj borbi. Moja procjena je da će u nekom trenutku, vjerojatno tijekom 2027., doći do zastoja na europskom putu – ne zbog samog Bruxellesa, nego zbog pojedinih država članica Europske unije i društvene atmosfere u njima, no pitanje je hoće li se to kritično odraziti na domaće odnose. U tom bi slučaju Pokret Evropa sad doživio solidan udarac (pošto druge teme osim generičkog eurocitanja nema), no nisam siguran da bi to samo po sebi bilo dovoljno da sruši vlast. Onaj tko računa samo na to kao na svoju priliku – mogao bi se prevariti. To može biti jedna od tema kritike, ne treba je podcijeniti, no ni precijeniti. Postoji niz drugih građanima bližih i bitnijih, gorućih problema u društvu – od raspada zdravstva, preko ekonomije sklone bankrotu do povratka nekih ideoloških aveti prošlosti. Sve ovo će, uostalom, u mnogočemu ovisiti o opoziciji, o njezinoj mogućnosti da i takav možebitni posrtaj na europskom putu pretvori u dublju druš-

” ***Sagledavajući trenutnu situaciju, najiskrenije, ne vidim način na koji bi sadašnja parlamentarna većina, u danim okolnostima, s danim izazivačima – mogla odletjeti s vlasti sljedeće godine. Presložiti se – da, promijeniti premijera – da, proći kroz koju krizu – da, no izgubiti vlast – zasad ne. I da se razumijemo – to je za Crnu Goru loše***

tvenu ranu vlasti, da time dopre do najširih masa, da prosječni građanin shvati što to znači, a izvan uskih i bezveznih sebljubivih skupštinskih govoranija i dječjih performansa.

Prije potencijalne „europske“ 2028. godine, Crnu Goru već 2027. očekuju opći lokalni izbori, uz spekulacije da bi 13. lipnja mogli biti održani i izvanredni parlamentarni izbori. U tome svojevrstome političkom resetu, kakav rasplet očekujete – povratak tzv. suverenističkog bloka predvođenog Demokratskom partijom socijalista ili su, pak, izvjesniji novi politički aranžmani, uključujući suradnju te stranke s Pokretom Evropa (PES) sad aktualnog premijera?

U svojim nastupima i intervjuima preferiram biti krajnje direktan. Naime, Crna Gora je u nekim društvenim pogledima mala i osobnim odnosima isprepletana država te se mnogi libe jasno i glasno reći neke stvari – zbog straha, interesa ili osobne lojalnosti. Tako se izgubilo neopisivo puno vre-

mena na nezamjeranje, eufemizme i lažno nadanje. Sagledavajući trenutnu situaciju, najiskrenije, ne vidim način na koji bi sadašnja parlamentarna većina, u danim okolnostima, s danim izazivačima – mogla odletjeti s vlasti sljedeće godine. Presložiti se – da, promijeniti premijera – da, proći kroz koju krizu – da, no izgubiti vlast – zasad ne. I da se razumijemo – to je za Crnu Goru loše. Suverenistički blok prosuo je više od pet godina bauljajući, tražeći prečicu i trik za vlast, ufajući se u strance i njihovu milost, ufajući se u koaliciju s PES-om potezom nekog čarobnog štapića izvana, u radikalno drukčijem političkom podneblju nakon kolovoza 2020. radeći isto, a očekujući drukčije. To sada miriše na još jedan izborni poraz u lipnju sljedeće godine, ne zna se koji po redu. Umjesto nove generacije lidera, brzih i inteligentnih, bliskih građanima, bliskih

generacijama koje dolaze, lidera koji mogu osvajati glasove, dopirati do neotkrivenih biračkih bazena, pomicati horizonte, biti nekoliko koraka ispred političkih protivnika, tjerati vlast u defanzivu, umjesto energije, inteligencije i kreative – svjedočimo, na žalost, potkapacitiranim osobama (čast iznimkama), nerijetko opterećenima utezima prošlosti s kojima ne znaju ili ne mogu raskinuti, a sve to u situaciji kad bi opozicija, zbog okolnosti u kojima se država nalazi, morala prštati talentom, igrati utakmicu života, i ljudima i temama i alatima. Vlast je 30. 8. 2020. našla svoj recept uspjeha – krilaticu „sve samo DPS ne“ kao poklič i vezivno tkivo, danonoćno spominjanje mafije i mafijaškog, a predstavljanje sebe kao tobožnje borce protiv mafije, đačko zaklinjanje u Europu i europsko, kupovinu glasova, kontrolu RTCG-a – i taj recept savršeno joj služi do dana

današnjeg, unatoč svim posrtajima i svom sramoćenju. Sastavnice vlasti, združene, redovito su oko ili preko 50 posto i to je sasvim komotna pozicija za daljnje djelovanje. Ako jedni malo i padnu, drugi malo narastu, pojave se treći i pokrpaju priču taman koliko treba i tako u krug. S druge strane, opozicija svoj recept nema. I nema ga više od pet godina. Profilom osoba i načinom rada sebe je ukalupila i zaključala na postotku koji je daleko od onoga dovoljnog za vlast te s izgledom daljnjeg slabljenja. Pri čemu – lako i za vlast i za opoziciju – ovakva situacija loša je za Crnu Goru. Ovo stanje omogućuje anticrnogorskim snagama daljnje jačanje, a Crnu Goru okiva rulet-ekonomijom, četnizacijom i bujanjem paralelnih društava. Europsko je tu smokvin list, pojavno i površinsko, dok se ispod površine događa ubrzano truljenje. U dobroj vjeri pozivam vaše čita-

” U vama, Hrvatima Crne Gore, Crna Gora ima brata, iskrenog prijatelja, saveznika i nezamjenjivi dio svoga državnog, društvenog i civilizacijskog tkiva

telje da pročitaju moj autorski tekst *Posljednji let za Lovćen? Crna Gora ususret generacijskim izborima 2027.* na kulturnom portalu *Heretica*. Iako objavljen nedavno, u prosincu 2025., neke od mojih slutnji, poput priglupе uzaludnosti višegodišnjeg nadanja opozicije u strance kao u korektore crnogorskog stanja te nadanja u koaliciju s PES-om (te prateće dragocjeno izgubljeno vrijeme) – u međuvremenu su se već ostvarile.

Za kraj razgovora, kako vidite položaj hrvatske autohtone zajednice u Crnoj Gori? Ima li potencijal da dodatno ojača svoju društvenu i političku ulogu, uz očuvanje identiteta i dugoročnu opstojnost?

Hrvati Crne Gore jedan su od njezinih najzdravijih elemenata. Uvijek vjerni Crnoj Gori, blagi u izričaju, oduvijek dajući više nego tražeći, važan dio crnogorske mediteranske komponente, a u svakom društveno osjetljivom trenutku na strani budućnosti, različitosti i suživota. Smatram da morate imati osjetno veću ulogu u političkom životu Crne Gore i glavnu ulogu u približavanju Crne Gore i Hrvatske. Kada kažem približavanju – ne mislim na retoričko i pojavno, ne mislim na želje i pozdrave, ne mislim na sastanke i ukrase, nego na istinsko i dubinsko približavanje dviju država. Postoji golemi neiskorišteni prostor

za suradnju Crne Gore i Hrvatske na obostranu korist – povezivanje ekonomijom, tehnologijom, infrastrukturom, kulturom, studiranjima i studentskim razmjenama. Uz takvo povezivanje sigurno je i vaše jačanje, veća sigurnost i snažnija politička uloga, koja bi bila i te kako zdrava za Crnu Goru. Takvo povezivanje ne samo da je korisno, nego je i strateški nužno – ono može dati prijeko potrebno vanjskopolitičko uravnoteženje Crne Gore, dati joj veći prostor za disanjem i razvijanjem, otvarajući je svijetu – učiniti je u konačnici – slobodnijom. U vama, Hrvatima Crne Gore, Crna Gora ima brata, iskrenog prijatelja, saveznika i nezamjenjivi dio svoga državnog, društvenog i civilizacijskog tkiva ■

PODGORICA PROVOCIRA ZAGREB DOK ŠUTI NA UVREDE IZ SRBIJE

„Ne pokušavaju se samo s Hrvatskom kontaminirati odnosi, već i s drugim susjedima, kao što su Bosna i Hercegovina te Kosovo. Državna politika kreira odnose i ambijent, a vidimo da kod nas takva politika od otvorenih pitanja pravi otvorene probleme”

Tekst: Radio Dux
Foto: PR ured HGI-ja

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative (HGI) **Adrijan Vuksanović** ocijenio je da su Crna Gora i Hrvatska bliske države koje imaju zajedničku budućnost u Europskoj uniji, ali je upozorio da su posljednjih godina neki politički potezi službene Podgorice pridonijeli pogoršanju odnosa dviju država.

U razgovoru za Hinu, čelnik Hrvatske građanske inicijative govorio je o nastojanju dijela crnogorske vlasti da stvori pogrešnu sliku o Hrvatskoj.

„To su pokušaji koji imaju za cilj udaljavanje dviju država i stvaranje od Hrvatske onoga što nije. Od 2020. godine akumulirale su se brojne provokacije službene Podgorice prema Zagrebu, čemu je cilj da se Crnoj Gori zatvori prozor prema Europskoj uniji“, rekao je Vuksanović.

Kao primjere naveo je usvajanje rezolucije o genocidu u Jasenovcu 2024. godine, zatim polemiku oko naziva bazena u Kotoru, problematiziranje spomen-ploče u ratnom logoru Morinju te izjave crnogorskog ministra obrane vezane uz Domovinski rat. Dodao je da se takvi potezi često predstavljaju kao zaštita državnog digniteta, dok se istodobno prešućuju uvredljive izjave koje dolaze iz Srbije.

Na vlasti u Crnoj Gori šesteročlana je koalicija sastavljena od triju prosrpskih i proruskih stranaka i triju stranaka etničkih manjina. Dvojica njezinih čelnika, predsjednik parlamenta **Andrija Mandić** i potpredsjednik vlade **Aleksa Bečić**, u Hrvatskoj su nepoželjne osobe.

„Iz te političke strukture nikada nismo čuli ništa o uvredljivim primjedbama iz Srbije koje su dolazile od raznih Vulina, Rakića i ostalih mislilaca ‘srpskog sveta’ ili od bilo koga drugog iz kruga ideoloških potomaka politike **Slobodana Miloševića**“, rekao je Vuksanović.

POKUŠAJI NEGIRANJA HRVATSKOGA IDENTITETA

Prema njegovim riječima, takva politika ne stvara samo probleme u odnosima s Hrvatskom, nego i s drugim susjedima.

„Ne pokušavaju se samo s Hrvatskom kontaminirati odnosi, već i s drugim susjedima, kao što su Bosna i Hercegovina te Kosovo. Državna politika kreira odnose i ambijent, a vidimo da kod nas takva politika od otvorenih pitanja pravi otvorene probleme“, rekao je čelnik Hrvatske građanske inicijative.

Unatoč političkim napetostima, Vuksanović smatra da dvije države imaju potencijal za jačanje suradnje. Istaknuo je da politika Hrvatske građanske inicijative, između ostalog, radi na jačanju odnosa između Podgorice i Zagreba te na zaštiti položaja hrvatske nacionalne manjine u Crnoj Gori.

Podsjetio je na to da su se Hrvati u Crnoj Gori desetljećima suočavali s pokušajima negiranja njihova identiteta, ali danas imaju autentičnu političku stranku koja artikulira sve što je potrebno kako bi, iako malobrojni, sačuvali svoje identitetske odrednice.

Osim toga, HGI je, kaže, prepoznat i kao stranka koja se jednako bori za jačanje crnogorske državnosti i svega što čini Crnu Goru snažnom, svojom i prosperitetnom.

„Hrvati u Crnoj Gori su se naslušali i nagledali onih koji su još od devedesetih godina jalovo pokušavali negirati naš identitet i svesti nas na skupinu bez političkog subjektiviteta i digniteta. Žalosno je što, nakon više od 30 godina, opet slušamo pojedince po Boki kotorskoj koji kažu da Hrvati ne postoje“, rekao je Vuksanović.

Dodao je kako je danas značajna razlika u tome što je Hrvatska stabilna i snažno razvijena država koja se aktivno brine o položaju svoje nacionalne manjine u Crnoj Gori.

„S druge strane, niste nikada čuli, i nećete, izjavu bilo koga iz Republike Hrvatske tko bi negirao ili omalovažavao crnogorsku naciju, kulturu i identitet. Naprotiv”, rekao je Vuksanović.

Naglasio je da je Hrvatska u proteklim godinama pružila značajnu pomoć Podgorici u integracijskim procesima, baš kao što je to učinjeno u crnogorskom procesu pristupanja NATO-u.

HRVATSKO SRCE ZA CRNU GORU

Podsjetio je i na to da se HGI još prije referenduma o neovisnosti 2006. zalagao za obnovu crnogorske državnosti te za članstvo zemlje u NATO-u i EU-u.

„I tada smo bili malobrojni, ali smo bez pardona ušli u sve emancipatorske borbe i dali doprinos ostvarenju dva velika cilja”, rekao je.

Naglasio je da njegova stranka ostaje dosljedna politici jačanja crnogorske državnosti i očuvanja hrvatskoga identiteta u zemlji.

„Želim Crnu Goru svoju i jaku, a to je na Zapadu”, rekao je Vuksanović, dodajući da HGI ostaje ustrajan u svojoj misiji očuvanja hrvatskoga identiteta i jačanja same Crne Gore.

„Kako prije 24 godine, kada smo formirali HGI, tako i danas ostajemo konstruktivni, principijelni i ustrajni. Ili, kako smo to izrazili u sloganu - Hrvatsko srce za Crnu Goru!”, rekao je.

KONTRADIKTORNI POTEZI U EUROINTEGRACIJAMA

Govoreći o aktualnim političkim zbivanjima u zemlji, Vuksanović je upozorio i na „kontradiktorne poteze” vlasti u vezi s europskim integracijama.

U crnogorskom parlamentu nedavno je jednoglasno usvojena rezolucija o europskim integracijama, ali su istodobno predložene izmjene zakona o Ministarstvu unutarnjih poslova i Agenciji za nacionalnu sigurnost (ANB), koje su izazvale kritike dijela domaće i međunarodne javnosti.

Vuksanović kaže da su te dvije inicijative u međusobnoj suprotnosti.

„Oni koji su glasali i za Rezoluciju o europskim integracijama, a zatim i za zakone o MUP-u i o ANB-u, zapravo su pokazali da nisu, u najmanju ruku, dosljedni kada proklamiraju europske vrijednosti”, rekao je predsjednik Hrvatske građanske inicijative.

Dodao je da europski put podrazumijeva konkretne standarde poput vladavine prava, institucionalne ravnoteže i zaštite građanskih sloboda.

„Ako istodobno usvajate rezoluciju o europskoj perspektivi, a zatim zakone koji izazivaju ozbiljne rezerve nevladinog sektora, sindikata i europskih partnera, onda je jasno da postoji nesklad između političkih poruka i stvarnih poteza”, rekao je Vuksanović.

Ocijenio je da su izmjene navedenih zakona problematične jer otvaraju prostor snažnijoj političkoj kontroli nad sigurnosnim sektorom.

Kao posebno sporno naveo je mogućnost da ANB, prema novim rješenjima, prati i nadzire pojedince bez sudske odluke. Također, upozorio je da ministar unutarnjih poslova, prema predloženim izmjenama, sam formira peteročlanu komisiju koja procjenjuje jesu li policijski službenici dostojni službe i imaju li sigurnosnih smetnji.

Vuksanović je rekao da bi inzistiranje na spornim zakonima moglo dodatno produbiti političke podjele u trenutku kada je zemlji potrebna veća politička homogenost.

„Ova godina je finalna u procesu europskih integracija i inzistiranjem na zakonima kao što su ovi o ANB-u i MUP-u pridonosi se stvaranju podjela i narušavanju elementarne homogenosti koja je potrebna na putu prema Bruxellesu”, za Hinu je zaključio Vuksanović ■

■ SABOR PROGLASIO TJEDAN HRVATA IZVAN HRVATSKE

Hrvatski sabor podržao je Vladin prijedlog i posljednji tjedan u svibnju proglasio „Tjednom Hrvata izvan Hrvatske“. U njemu će se svake godine u suradnji s organizacijama Hrvata izvan domovine te državnim, javnim, kulturnim i drugim organizacijama održavati brojni događaji.

Cilj toga tjedna, objasnili su iz Vlade, jest pojačati vidljivost Hrvata izvan domovine u hrvatskoj javnosti, osnažiti njihovu nacionalnu samosvijest, potaknuti međusobno bolje upoznavanje i svehrvatsko snažnije povezivanje, osvijestiti pripadnost jednome i nedjeljivome hrvatskom narodu te afirmirati i razvijati globalno hrvatsko zajedništvo.

U posljednjem tjednu u svibnju, kada Hrvatska obilježava Dan državnosti, u suradnji s organizacijama Hrvata izvan Republike Hrvatske te državnim, javnim, kulturnim, znanstvenim i drugim organizacijama održat će se brojni događaji u Zagrebu i u županiji, a u tome tjednu organizirat će se i sjednica Vladina Savjeta za Hrvate izvan Hrvatske.

Svojim baštinskim i suvremenim ostvarenjima hrvatskoj javnosti će se predstaviti Hrvati iz Bosne i Hercegovine, pripadnici hrvatske nacionalne manjine koji žive u 12 europskih država te pripadnici hrvatskoga iseljeničtva.

■ VUKSANOVIĆ ZA UVOĐENJE ZAJAMČENIH MANDATA

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative i zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović** podržao je inicijativu **Nika Gjeloshaja**, predsjednika Albanske alternative, za uvođenje zajamčenih mandata za manjinske narode.

„Podržavam stavove koji idu u smjeru osiguravanja autentične političke zastupljenosti manjinskih naroda. Zajamčeni mandati nisu nikakav privilegij, već mehanizam kojim se osigurava stvarna ravnopravnost malobrojnih zajednica u političkom životu države“, poručio je Vuksanović.

On je podsjetio kako takva rješenja postoje i u državama članicama Europske unije.

„Dovoljno je pogledati primjer Republike Hrvatske, članice Europske unije, koja u svome izbornom sustavu ima zajamčene mandate za pripadnike nacionalnih manjina, čime dodatno potvrđuje svoju demokratsku zrelost i visoke standarde zaštite manjinskih prava“, naglasio je Vuksanović.

Dodao je kako je za Crnu Goru, kao multietničku državu, od posebne važnosti da osigura institucionalne mehanizme koji će jamčiti političku vidljivost i zastupljenost svih zajednica, ne samo u sklopu tehničkih reformi nego i, kako je zaključio, odnosom prema manjinskim narodima.

■ GRADONAČELNIK PULE GRBIN UGOSTIO VIČEVIĆA

Gradonačelnik Pule **Peđa Grbin** upriličio je 21. veljače prijam u Komunalnoj palači za admirala Bokeljske mornarice Kotor i predsjednika Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore **Mirka Vičevića** te člana Velikog vijeća Hrvatske bratovštine Istarske županije „Bokeljska mornarica 809“ **Darka Peteha** u povodu obilježavanja 30. obljetnice rada ove bratovštine. Prijemu je nazočio i pročelnik Službe gradonačelnika i Gradskog vijeća **Igor Jovin**.

Prilikom susreta je istaknuto kako Bokeljska mornarica predstavlja iznimno vrijednu pomorsku i kulturnu tradiciju, duboko ukorijenjenu u identitetu lokalne zajednice, ali i širega hrvatskog i bokeljskog prostora. Naglašena je važnost očuvanja i prenošenja tradicije na mlađe naraštaje.

Bokeljska mornarica, kao sljednica drevne staleške bratovštine pomoraca u Kotoru, danas djeluje u sklopu Bokeljske mornarice Kotor sa svojim podružnicama u Tivtu i Herceg Novom te bratovštinama u Hrvatskoj – Zagrebu, Splitu, Rijeci i Puli. Njezina bogata tradicija upisana je na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, čime je potvrđena njezina univerzalna vrijednost.

■ ZAGREBAČKI GIMNAZIJALCI U BOKI

Predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** 11. ožujka u Donjoj Lastvi ugostio je ravnateljicu Prve gimnazije iz Zagreba **Dunju Marušić Brezetić**, u pratnji profesorica **Gordane Sekulić Štivčević** i **Ive Deković** te petero učenika drugog i trećeg razreda.

Posjet je realiziran u sklopu projekta „Moderna tradicija 2“, a pod pokroviteljstvom Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske.

Učenici Prve gimnazije tijekom boravka u Boki kotorskoj upoznali su se s bogatom tradicijom i običajima ovdašnje hrvatske zajednice. Posjetili su Kotor te Perast i otok Gospe od Škrpjela, dok su u tivatskoj Srednjoj mješovitoj školi „Mladost“ sudjelovali na dvjema radionicama koje su se bavile izradom dobrotске čipke, zaštićenom nematerijalnom kulturnom baštinom.

Zagrebački gimnazijalci također su se susreli s učenicima Hrvatske nastave u Crnoj Gori, s kojima su oslikavali keramička srca i kravate, inspirirana hrvatskom kulturnom baštinom, ugodno se družeći i razmjenjujući iskustva.

Prva gimnazija najstarija je svjetovna srednja škola u Zagrebu, utemeljena još 1854. godine.

■ POSJET PRVE GIMNAZIJE IZ ZAGREBA HGD-U

U sklopu projekta Moderna tradicija 2, učenici i nastavnici Prve gimnazije iz Zagreba susreli su se 15. ožujka u Kotoru s predsjednikom Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore **Mirkom Vičevićem**, koji ih je upoznao s radom i aktivnostima Društva te poviješću drevne Bokeljske mornarice čiji je admiral.

Gosti iz Zagreba istaknuli su kako je primarni cilj projekta Moderna tradicija 2 približavanje tradicije i običaja mladima uz kreativan rad i suvremene tehnologije te kako je poseban naglasak stavljen na povezivanje dobrotске, paške i lepoglavske čipke, kao i suradnju s učenicima u Crnoj Gori.

Osim upoznavanja iznimno bogate kulturne baštine, jedan od ciljeva projekta bio je i digitalni detoks, odnosno poticanje učenika da putem kreativnog rada predahnu od mobitela te više vremena provedu stvarajući vlastitim rukama.

Učenici Prve gimnazije iz Zagreba istaknuli su tijekom susreta kako su oduševljeni ljepotama Boke kotorske i druženjem s mladim Hrvatima ovoga kraja te su naglasili kako će lijepe dojmove prenijeti nakon povratka u Hrvatsku.

■ UČENICI HRVATSKE NASTAVE U DUBROVNIKU

Hrvatska nastava Crne Gore, u suradnji s Udrugom roditelja učenika Hrvatske nastave u Crnoj Gori, organizirala je 21. veljače terensku nastavu u Dubrovniku. U izletu je sudjelovalo tridesetak učenika i njihovih roditelja, koji su se upoznavali s kulturnom i povijesnom baštinom Grada.

Program je započeo razgledavanjem tradicionalnoga folklornog nastupa, koji je djeci pružio priliku da iz prve ruke dožive bogatstvo hrvatske glazbene i plesne tradicije. Nakon toga uslijedila je šetnja Stradunom, tijekom koje su učenici mogli doživjeti jedinstveni ambijent dubrovačke starogradske jezgre, upoznati se s njezinim pričama i arhitekturom te osjetiti duh grada koji je stoljećima bio kulturno središte ovoga dijela Mediterana.

Posebnu zahvalnost Hrvatska nastava upućuje Turističkoj zajednici grada Dubrovnika, koja je u sklopu programa Zimska jutra u Dubrovniku omogućila stručno vodstvo na temu „Tragovima ljubavi od davnina“. Uz zanimljive priče, legende i povijesne anegdote, učenici su imali priliku na pristupačan i edukativan način povezati grad s pričama o ljubavi, ljudima i vremenima koja su ga oblikovala.

Hrvatsko građansko društvo potpomognulo je realizaciju posjeta Dubrovniku.

Uskrsno slavlje u Bogdašićima i Škaljarima

Crkva Gospe Snježne od prošle godine obogaćena je novim liturgijskim stvarima potrebnim za misu i obrede, kao i novom župnom zastavom koja je poklon Hrvatskoga kulturnog društva „Tomislav” iz Škaljara u povodu deset godina postojanja te udruge. Sve ovo je pokazatelj da gdje ima volje, ima i načina, te poticaj svima nama da se kao mala zajednica katolika i Hrvata moramo okupljati i držati zajedno, voleći i poštujući svoje i trudeći se oteti zaboravu našu povijest i tradiciju

Tekst: don Dražen Kraljić
Foto: Župe Bogdašići i Škaljari

Ove je godine svečano proslavljen najveći i najvažniji kršćanski blagdan Isusova uskrsnuća u župama Bogdašići i Škaljari.

Sve je započelo još na nedjelju muke Gospodnje - Cvjetnicu, kojom se ušlo u najveće tajne naše svete vjere, a to su Isusova muka, smrt i uskrsnuće. Nakon bla-

goslova maslinovih grančica uslijedila je procesija oko crkve, a nakon toga sveta misa.

Na Veliki četvrtak u Škaljarima i Bogdašićima bio je obred pranja nogu kojem su prisustvovali dvanaestorica muškaraca koji su simbolizirali dvanaest apostola s kojima je Isus blagovao svoju posljednju večeru na kojoj je utvrdio dva sakramenta: euharistiju i sveti red. Ovaj obred u Bogdašićima je već postao tradicionalan, dok je u Škaljarima održan nakon dugo godina pauze, a možda i prvi put. Među apostolima u Škaljarima bili su stariji i mlađi, te ministranti i čitači, a posebnu je čast dobio i ovogodišnji mali admiral Bokeljske mornarice **Krsto Petrović**. Osim njega bio je tu i bivši mali admiral **Josip Vukašinović**, kao i još neki članovi Bokeljske mornarice te ostali predstavnici župe Škaljari. Bilo je to ugodno iznenađenje za sve prisutne župljane i lijepo duhovno iskustvo koje ćemo, vjerujem, nastaviti i u budućnosti.

Na Veliki petak, najtužniji dan u cijeloj crkvenoj godini, u tišini i molitvenoj sabranosti razmišljali smo o Isusovoj muci i smrti koju je podnio za naše spasenje te se molili za naše potrebe i potrebe cijeloga svijeta. Na veliku subotu radosno smo se pripremali na proslavu Kristova uskrsnuća obredom blagoslova ognja, hvalospjevom uskrsnoj svijeci te čitanjima koja su opisivala

povijesne događaje koji su nas pripremali na doček najvećega kršćanskog blagdana – Isusova uskrsnuća.

Na sam Uskrs u prepunoj crkvi Gospe Snježne u Škaljarima i svetog Petra u Bogdašićima proslavili smo radosno taj najveći kršćanski blagdan, a posebnu radost svemu dala su djeca koja su bila prisutna. Upravo njima se **don Dražen** obratio u svojoj propovijedi koju je prilagodio njima kako bi lakše shvatili ono što zapravo slavimo. Na kraju mise djeci su podijeljena jaja, kao i još jedan prigodan poklon u ime župe, što je izazvalo radost kod svih prisutnih. Don Dražen je na kraju uskrsne mise pozdravio sve prisutne, zahvalivši svima koji su bili na raspolaganju za sve radove oko pripreme organizacije svega što je bilo potrebno, bilo da je riječ o pojedincima ili zajednici, te hrvatskim i ostalim udrugama.

Na poseban način od prošle godine crkva Gospe Snježne obogaćena je novim liturgijskim stvarima potrebnim za misu i obrede, kao i novom župnom zastavom koja je poklon Hrvatskoga kulturnog društva „Tomislav” iz Škaljara u povodu deset godina postojanja te udruge, a u planu je nabava i još nekih novih stvari. Sve ovo je pokazatelj da gdje ima volje, ima i načina, te poticaj svima nama da se kao mala zajednica katolika i Hrvata moramo okupljati i držati zajedno, voleći i poštujući svoje i trudeći se oteti zaboravu našu povijest i tradiciju ■

Škaljari, Kavač, Mrčevac i Bogdašići zajedno za misije

U svojem obraćanju dr. don Dejan Turza istaknuo je radost što dolazi u „Mali Zagreb“, kako se mjesto Škaljari naziva još od vremena prve Jugoslavije. Naglasio je kako su pripadnost rimokatoličkoj vjeri i hrvatskome nacionalnom identitetu poput dvaju krila kojima vjernici Kotorske biskupije opstaju unatoč brojnim preprekama, pritiscima izvana, ali i autocenzuri, te idu naprijed

Tekst: dr. don Dejan Turza
Foto: Župe Škaljari i Bogdašići

Misijska animacija u župnim zajednicama Gospa Snježna - Škaljari i Sveti Petar - Bogdašići u Kotorskoj biskupiji ostvarena je u dvodnevnome susretu: u subotu, 21. ožujka, uz planinarski križni put, a u nedjelju, 22. ožujka, uz sveta misna slavlja.

Planinarski križni put započeo je pokraj crkve svetoga Ivana u Kavču te se nastavio prema Bogdašićima.

Na križnome putu sudjelovali su vjernici iz više mjesta: Škaljara, Kavča, Mrčevca, Bogdašića, Tivta i Donje Lastve, kao i Hrvati iz Dubrovnika i barskoga kraja. Posebnu dimenziju zajedništva dao je dolazak jedne vjernice rođene u baptističkoj zajednici u Brazilu, što je pridonijelo ekumenskome duhu, uz prisutnost pravoslavnih vjernika.

Tijekom križnog puta moljen je „Križni put – Misionari Crkve u Hrvata“ u duhu sluga Božjega **oca Ante Gabrića**. Svaka od 14 postaja sastojala se od triju elemenata: razmatranja Isusove muke i težine križa, duhovne misli oca Ante Gabrića te spomena konkretnih misionara i misijskih područja. U tom kontekstu su, redosljedom po postajama, spomenuti: **s. Vesna Bošnjak** – posljednja otišla u misije; **don Jakoslav Banić** – posljednji dijecezanski svećenik koji je otišao u misije; DR Kongo – obilježen neredima i nesigurnošću; pok. **s. Lukrecija Mamić** – ubijena misionarka u Burundiju; Haiti – veliko siromaštvo i nesigurnost; **fra Ilija Barišić** – najstariji i najdugovječniji misionar; **s. Blaženka Barun** – najstarija misionarka; pok. **s. Teresa Kovačević** – misionarka u Argentini; Ekvador – pogoršano stanje sigurnosti i siromaštvo; Nigerija – nasilje i otmice; **fra Vjeko Ćurić** – ubijen misionar u Ruandi; Argentina – dugogodišnje djelovanje misionarki; Madagaskar – veliko siromaštvo; te o. Ante Gabrić – uzor misionarskog predanja.

Susret je zaključen svetom misom u crkvi svetoga Petra u Bogdašićima, nakon čega je župnik **don Dražen Kraljić** blagoslovio sve prisutne križem korištenim tijekom planinarskoga križnog puta.

U središtu cijeloga susreta bio je lik sluga Božjega oca Ante Gabrića, u čiju se čast moli Velika devetnica „Od ze-

maljskoga do nebeskoga rođendana“, od 20. do 28. ožujka. Njegov život, obilježen molitvom, postom i ljubavlju prema najsiriomašnjima, bio je snažno nadahnuće cijeloga susreta.

U Bogdašićima je tijekom susreta molitva namijenjena za stradale Hrvate katolike, civile iz Drugoga svjetskog rata, koji su ubijeni od strane četničkih postrojbi u službi okupatora, kao trajni podsjetnik na važnost čuvanja istine i sjećanja. Ispred crkve, pokraj kipa Uskrsloga Krista, molilo se za misionare diljem svijeta, ali i za nas ovdje – da budemo misionari Isusa Krista u svakodnevnom životu, svjedočeći vjeru, nadu i ljubav ondje gdje živimo.

U nedjelju, 22. ožujka, održane su svete mise u Škaljarima i Bogdašićima. U Škaljarima je sveta misa bila prikazana za pokojnoga **don Iva Brajnovića**. Nakon što je kao svećenik preživio težak napad nožem i teško ranjavanje, nastavio je živjeti evanđeosku ljubav i oprost. Kasnije je, nakon odlaska na liječenje kod kotorskog biskupa i dubrovačkog administratora **Butorca**, bio uhvaćen od strane komunističkih vlasti te s drugima odveden prema otoku Daksi, gdje je ubijen tako što mu je vezan kamen oko vrata i bačen u more.

Molitva je uzdignuta i pokraj biste **don Antona Tončića Belana**, kao zahvala za njegov život i uz molitvu da ga Gospodin primi u svoje nebesko kraljevstvo.

U Škaljarima je u misijsku akciju bio uključen i mali admiral Bokeljske mornarice za 2026. godinu, **Krsto Tonija Petrović** iz Kotora, koji je sudjelovao u prikupljanju milostinje za misije. Mali admiral je dječak koji u ime drevne tradicije Bokeljske mornarice na blagdan svetoga Tripuna izgovara lode, a njegov angažman ovdje bio je znak uključivanja najmlađih u život Crkve.

U svojem obraćanju **dr. don Dejan Turza** istaknuo je radost što dolazi u „Mali Zagreb“, kako se ovaj kraj naziva još od vremena prve Jugoslavije. Naglasio je kako su pripadnost rimokatoličkoj vjeri i hrvatskome nacionalnom identitetu poput dvaju krila kojima vjernici Kotorske biskupije opstaju unatoč brojnim preprekama, pritiscima izvana, ali i autocenzuri, te idu naprijed.

Istaknuo je i kako u Boki kotorskoj ima mnogo zapuštenih crkava, ali da je još veća tragedija ako su ljudske duše u lošijem stanju od njih. Posebno je izrazio radost zbog žive Crkve u Škaljarima, kao i djelovanja više hrvatskih udruga koje se zalažu za humanitarne djelatnosti, pomoć Crkvi i očuvanje identiteta.

U Bogdašićima je sveta misa prikazana za **don Bogdana Petrovića**, rodnom iz Škaljara, koji je kao svećenik služio godinama u Bogdašićima i čiji pastoralni rad i humanost su ostali u svijesti naroda do današnjih dana.

Na svim susretima vjernici su imali priliku uzeti misijske krunice i različite misijske materijale, što su rado činili i za sebe i za one koji nisu mogli sudjelovati.

Na kraju je, u objema crkvama, don Dejan pozvao sve vjernike da budu misionari u svakidašnjici: jer jedina „Biblija“ koju mnogi mogu čitati jest život vjernika, i jedini predstavnici vjere i naroda koje susreću – jesmo mi sami.

Misijsku animaciju organizirao je dr. don Dejan Turza, povjerenik za misije, s ciljem nastavka buđenja misijske svijesti u Kotorskoj biskupiji i konkretne pomoći misijama.

Na kraju je don Dejan zahvalio vrijednome župniku don Draženu Kraljiću na otvorenosti za misijsku animaciju i iskazanom povjerenju. Izrazio je i solidarnost s tugom koju vjernici Hrvati katolici ovoga kraja osjećaju zbog medijskog senzacionalizma, kojim se ponosna i častna mjesta poput Škaljara i Kavča neopravdano dovode u vezu s određenim sigurnosno izazovnim događajima koji nemaju nikakve stvarne povezanosti s njihovim životom i identitetom.

Sva prikupljena sredstva namijenjena su Nacionalnome misijskom uredu u Zagrebu, u suradnji s kojim je i pripremljen tekst i kontekst križnoga puta. Nakon svakog susreta, kako križnoga puta tako i svetih misa, nastavljen je zajedništvo uz druženje i razgovor ■

In memoriam

Marko Kise

(1957. - 2026.)

Marko Kise, čovjek čiji je život bio duboko isprepleten s morem, rodnim krajem i hrvatskim identitetom, preminuo je 17. veljače u 69. godini.

Rođen u Đurinićima u Konavlima, cijeloga je života s ponosom isticao svoje hrvatsko podrijetlo te je tijekom ratnih godina branio čast svoga naroda iskrenošću i odanošću. Molunat je za njega bio prostor slobode i mira – ondje je svakodnevno odlazio na svoje imanje, gdje je i preminuo.

Živio je u Herceg Novom, ostavljajući snažan trag u društvenom i javnom životu zajednice. Bio je dugogodišnji član Bokeljske mornarice, čuvajući njezinu povijest i istinu te dugogodišnji predsjednik Udruge ribara Crne Gore i Nacionalne udruge proizvođača ribe Crne Gore, gdje se predano borio za prava ribara.

Podržavao je rad Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore i politiku Hrvatske građanske inicijative, sudjelujući u brojnim projektima i prigodama od značaja za hrvatsku zajednicu.

Svoje vrijednosti prenio je i na svoju djecu, sina Marka i kćer Andreu, odgajajući ih u duhu poštenja, domoljublja i odgovornosti.

Marko Kise pokopan je 21. veljače na gradskom groblju Savina u Herceg Novom.

In memoriam

Lovorka Čoralić

(1968. - 2026.)

Ugledna hrvatska povjesničarka Lovorka Čoralić umrla je 14. ožujka u Zagrebu.

Lovorka Čoralić rođena je 1968. godine u Zadru. Studij povijesti završila je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1990. godine. Magistrirala je na istom fakultetu 1995. Na Filozofskom fakultetu u Zadru obranila je 1998. godine doktorsku disertaciju pod naslovom „Hrvati u Mlecima“. Kao znanstveni asistent bila je zaposlena od 1992. do kraja 1997. godine u Zavodu za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, zatim prelazi u Hrvatski institut za povijest u Zagrebu, gdje 1998. stječe zvanje znanstvenog suradnika.

U znanstvenom radu proučavala je poglavito političke, gospodarske i kulturne veze između zapadne i istočne jadranske obale od 15. do 18. stoljeća, s naglaskom na djelovanje hrvatskih iseljenika u Mlecima i na području Veneta.

U sklopu istraživačke djelatnosti proučava i povijest Dalmacije i Boke kotorske u ranome novom vijeku, kao i okolnih područja Crne Gore, Bosne i Albanije.

Bila je voditeljica projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske pod naslovom „Hrvatski istočnojadranski prostor i Mletačka Republika u ranom novom vijeku“. Zatim je sudjelovala u radu na projektu „Vojnički život i slike ratnika u hrvatskom pograničju od 16. st. do 1918.“.

Lovorka Čoralić posebno se bavila Bokom kotorskom i Svebarjem. Hrvatsko građansko društvo izdalo je 2006. godine njezinu knjigu „Barani u Mlecima“, a objavljivala je članke i za Hrvatski glasnik.

SJEĆANJE NA HRVATSKU POVJESNIČARKU LOVORKU ČORALIĆ

„Pružismo smo si ruke, rekoh tom prigodom da mi je drago da napokon tekst spajam sa slikom i zvukom nesvjestan da mi je to bila posljednja prigoda da upoznam osobu za koju je Slobodan Prosperov Novak ustvrdio da je sama bila institucija, a kad on takvo što ustvrdi, čovjeku više ne treba ni epitaf ni enciklopedijska natuknica“

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović

Foto: privatna arhiva

U Zagrebu je 14. ožujka 2026. prerano završio životni put jedne od najistaknutijih i najplodnijih hrvatskih povjesničarka **Lovorke Čoralić**, znanstvenice koja je svojim radom zaslužila, kako mi je ovih dana prišapnuo **Slobodan Prosperov Novak**, da se po njoj nazove hrvatski kulturni centar u Veneciji, za koji hrvatska država nikako da pronađe novac jer vazda je lakše ulagati u tuđe kulturne centre, na domjenke i objede, nego u dva sobička i jedan ured za nekoga tko bi promicao stvarnu hrvatsku kulturu, tko se ne bi bavio kulturnim aktivizmom te naplaćivao plać nad razvalinama Lijepe nam Bivše i škrgut zuba zbog osamostaljivanja Lijepe nam Naše. Možda ovoj rečenici i nije mjesto u ovome sjećanju, ali me često ražalosti omjer onoga što ulože istinski hrvatski pregaoci i opsega njihovih skromnih zahtjeva prema onome koliko ih društvo prepoznaje i cijeni te u koga ulaže.

No, vratimo se mi junakinji naše priče. Lovorka Čoralić rođena je u Zadru 8. veljače 1968. Studij povijesti završila je na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a na istome je fakultetu magistrirala 1995. s temom *Ceste i putovi u srednjovjekovnim hrvatskim zemljama*. Doktorirala je 1997. obranivši na Filozofskome fakultetu u Zadru doktorsku radnju „Hrvati u Mlecima“ pod mentor-

stvom **Stijepa Obada**. Od 1992. do 1997. bila je zaposlena u Zavodu za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Tijekom toga razdoblja dvaput je (1992. i 1994.) boravila na stručnome usavršavanju u Veneciji kao stipendistica organizacije Alpe – Adria i Ministarstva vanjskih poslova Republike Italije. Tijekom tih je godina ponajviše objavljivala radove o hrvatsko-talijanskim povijesnim i kulturnim vezama te je, među ostalim, 1996. – 1997. bila urednicom historiografske sastavnice dvosvezačnoga *Hrvatskoga leksikona*. Godine 1997. prešla je u Hrvatski institut za povijest gdje je marljivo radila do smrti (od 2011. kao znanstvena savjetnica u trajnome zvanju), ponajprije na proučavanju političke, gospodarske, kulturne i crkvene sastavnice povijesti istočnojadranske obale u razdoblju od kasnoga srednjeg vijeka do kraja ranoga novog vijeka specijaliziravši se za hrvatske iseljenike na istočnojadranskoj obali, ponajprije u Mletcima i na širem području Veneta. Tijekom znanstvene karijere bila je suradnicom na mnogim znanstvenim projektima, a od 2007. do 2013. godine bila je voditeljicom projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa *Hrvatski istočnojadranski prostor i Mletačka Republika u ranom novom vijeku*.

Svoje je znanstvene spoznaje mladeu naraštaju prenosila kao predavačica na dodiplomskim i poslijediplomskim studijima u Zagrebu (Fakultet hrvatskih studija, Filozofski fakultet, Katolički bogoslovni fakultet i Hrvatsko katoličko sveučilište), Dubrovniku (Sveučilište u Dubrovniku) i Kopru (Univerza na Primorskem) te kao mentorica mnogim diplomandima, magistrandima i doktorandima. Na osnovi nastupnoga predavanja „Hrvatski prinosi mletačkoj toponomastici“, održanoga 26. travnja 2001., stekla je znanstveno-nastavno zvanje docenta za područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti.

Suradivala je i s brojim domaćim i stranim ustanovama. Tako je bila stalnom suradnicom Leksikografskoga zavoda „Miroslav Krleža“ u Zagrebu pri izradbi *Hrvatskoga biografskog leksikona* i *Hrvatske enciklopedije*, a bila je i glavnom urednicom struke povijest edicije *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*. Bila je članicom uredništva mnogih znanstvenih i stručnih časopisa u Hrvatskoj (*Povijesni prilozi*, *Christiana periodica* i *Hrvatska revija iz Zagreba te Građa i prilozi za povijest Dalmacije* u Splitu), Sloveniji (*Annales* i *Acta Histriae* u Kopru), Bosni i Hercegovini (*Hercegovina* u Mostaru) i Crnoj Gori (*Kotorski zbornik* u Kotoru).

U svojem radu nikad nije zanemarila rodnu grudu, pa je aktivno surađivala u organizaciji znanstvenih skupova o povijesnoj i kulturnoj baštini sjeverne i srednje Dalmacije.

Za svoj je rad višestruko nagrađivana. Tako je 2001. za knjigu *U gradu svetoga Marka: povijest hrvatske zajednice u Mlecima* dobila Nagradu Matice hrvatske za znanost, zatim je bila dobitnicom Godišnje nagrade za znanost Hrvatskoga sabora 2007. u području humanističkih znanosti za knjigu *Iz prošlosti Boke – odabrane teme*, a s **Filipom Novoselom** bila je i dobitnicom Nagrade „Tadija Smičiklas“ za 2024. za objavu izvora *Gradivo za povijest istočnoga Jadrana u ranom novom vijeku, sv. IV. / Fontes spectantes historiam Adriatici orientalis priscae aetatis recentioris, vol. IV: Spisi zadarskoga bilsječnika Franje Sorinija (1659. – 1662.) / Acta notarii iadrensis Francisci Sorini (1659 – 1662).*

Bibliografija Lovorka Čoralić obašičuje 1052 bibliografske jedinice, od čega su 18 znanstvene monografije. Toliko bi obilje radova bilo nemoguće u nekoliko kartica ovoga sjećanja ustaviti, pa ću se ograničiti na područje od Sutorine do Bojane, o kojemu nije pisala samo znanstvene monografije i članke, nego i mnogobrojne popularnoznanstvene radove koje su Bokelji i Svebarci u zavičaju, Hrvatskoj i diljem svijeta, među ostalim, čitali u kotorskome Hrvatskome glasniku i „katkadniku“ *Zupci Times*, području u kojemu nije pronašla samo suradnike, nego i prijatelje koji joj ovih dana posvećuju svoje misli na kotorskim, tivatskim i barskim portalima. Lovorka Čoralić bila je također jednom od rijetkih hrvatskih znanstvenica koja je uz Boku kotorsku svojim istraživanjem obuhvatila Svebarje te je njezina knjiga *Barani u Mlecima* (2006.) ponijela podnaslov *Povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*. Autorica je u knjizi naglasila da se u historiografiji Bar redovito isključuje iz hrvatskoga etničkog korpusa, što je posljedica mletačke teri-

torijalne razdiobe prema kojoj je Bar pripao pokrajini Mletačkoj Albaniji, a Barani su po automatizmu svrstavani među Albance iako su i novija istraživanja crnogorskoga povjesničara i velikoga hrvatskog prijatelja **Sava Markovića** pokazala kako su sve do pada Bara pod Osmanlije 1571. Albanci u barskome gradskom području bili izrazitom manjinom. Štoviše, junakinja je naše priče u svojem radu otišla još istočnije. Tako je člankom *Iz prošlosti istočnoga Jadrana – tragom iseljenika iz grada Ulcinja u Mlecima* (2004.) dokazala hrvatsku etničku prisutnost dvadesetak kilometara istočnije, uza samu današnju crnogorsko-albansku granicu. Pisala je Lovorka Čoralić i o mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama u 18. stoljeću koje su se nazivale *Cavalleria Croati* ili *Croati a cavallo* te kojima su zapovjednicima i vojnicima bili dalmatinski, neretvanski i bokeljski Hrvati pokazavši kako vrhunski znanstvenik ne gubi ništa (nažalost, u tim kategorijama u hrvatskoj znanosti, i ne samo njoj, razgovaramo) ako je gorljivi domoljub. Da ništa osim gore navedenoga Lovorka Čoralić nije napisala, bilo bi to sasvim dovoljno da ju se zlatnim slovima upiše u povijest hrvatske historiografije.

Sad mi dopustite da malo privatiziram ovo sjećanje. Rad sam Lovorke Čoralić pratio otkad se bavim onoma-

stikom jer se u njezinim publikacijama iznosi bogata imenoslovna građa koju, kad znate koliko je autorica temeljita, možete preuzeti bez ikakve sumnje. Znali smo se susresti na znanstvenim skupovima ili kulturnim događanjima, no službeno smo se upoznali tek nedavno, 9. ožujka 2026., na predstavljanju *Kotorskoga zbornika* i Tivatskoga spomenara **Marije Mihaliček** u Zagrebu. Pružismo smo si ruke, rekoh tom prigodom da mi je drago da napokon tekst spajam sa slikom i zvukom nesvjestan da mi je to bila posljednja prigoda da upoznam osobu za koju je Slobodan Prosperov Novak ustvrdio da je sama bila institucija, a kad on takvo što ustvrdi, čovjeku više ne treba ni epitaf ni enciklopedijska natuknica. Na koncu ću s vama podijeliti dio mojega razgovora s prijateljem **Vladimirom Marvučićem** iz Bara tijekom kojega me je, dok smo razgovarali o Lovorki Čoralić, podsjetio na psalamski ulomak: *Što se čovjeka tiče, dani njegovi su kao trava: kao cvijet u polju, tako on cvate. Jer prijeđe preko njega vjetar, i nema ga; i ne zna za nj više ni mjesto njegovo*. Pa ipak mi se čini da je Lovorka Čoralić ostavila neizbrisiv trag na bokeljskoj i svebarskoj zemlji škrtog polja i moru teških ribolova (i ne samo ondje) te da je sad negdje u nebeskim prostranstvima čeka *odmor pun blagih snova*. Zaslužila je ■

SIN BOKE I HRVATSKOGA IMENA

Damir je razumio da se dostojanstvo ne dobiva rođenjem, već se svakodnevno potvrđuje izborima koji nisu uvijek laki, ali su uvijek časni. U njemu je hrvatsko ime bilo svjesno prihvaćen ponos, nikada oružje isključivosti, bila je to zrela ljubav koja povezuje, učvršćuje i oplemenjuje prostor u kojem živi. Književna slika Vjenceslava Čižeka kaže: „Jer kiša u Boki ne pada, nego silazi s nebesa.“ Takva je bila i njegova ljubav prema zavičaju - duboka, organska, oblikovana iskustvom i vjerom. Ona je bila simbol njegove unutarnje građe

Tekst: Božidar Proročić

Foto: Radio Dux

Hrvatsku zajednicu Crne Gore duboko je potresla vijest o odlasku Damira Fačija Grgurevića, jednog od časnih hrvatskih sinova ovoga prostora, čovjeka koji je svojim radom, stavom i dosljednošću ostavio prepoznatljiv trag u vremenu i među ljudima. Njegov odlazak ne znači samo rastanak s dragim prijateljem, već s jednim karakterom, s jednim osloncem, jednim od moralnih stupova hrvatskoga korpusa u Crnoj Gori.

S Damirom sam se upoznao na Danu hrvatskoga naroda Crne Gore. Bio je to susret prepoznavanja, susret dvojice ljudi koje povezuje ista svijest o pripadnosti i ista odgovornost prema onome što jesmo. Ja kao Crnogorac, on kao Hrvat, stajali smo na istoj točki poštovanja prema Boki kotorskoj, prema njezinoj povijesti i prema baštini koja nas nadživljava. Različita imena naših identiteta nisu bila linija razdvajanja, već potvrda da se dostojanstvo naroda čuva međusobnim poštovanjem. U njegovu pogledu osjećala se ozbiljnost čovjeka

koji je znao da identitet predstavlja snažno prihvaćenu odgovornost. Kao Hrvat bio je vjeran imenu koje su mu preci ostavili, svjestan njegove dubine i obveze koju nosi, a ja sam, kao Crnogorac, u toj vjernosti prepoznavao istu onu sintagmu po kojoj i sam mjerim vlastito ime.

Kao jedan od administratora grupe „Hrvati Boke kotorske“, Damir je pokazivao kako se bori za aktualni trenutak gdje se oblikuje identitet i učvršćuje povijesna svijest. Nije dopuštao da se povijest ponižava pojednostavnjivanjem niti da se identitet svodi na praznu političku formulu. U razgovorima je bio odmjeran, argumentiran, dosljedan. Nije mu bila važna pobjeda u raspravi, već dostojanstvo istine. U njegovu stavu prepoznavala se svijest da se hrvatsko ime u Crnoj Gori brani čašću, a ne oštrinom, i potvrđuje dostojanstvom, a ne umanjivanjem drugih. Često smo razgovarali o temama koje nadilaze dnevnu politiku i prolazne rasprave. Govorili smo o

ishodištima, o kulturno-povijesnim sedimentima Boke. Damir je razumio da narod nestaje tek onda kada izgubi svijest o sebi. Zato je smatrao da je svaki napor uložen u očuvanje jezika, sjećanja i kulturnog kontinuiteta vrijedan i potreban.

Boka kotorska za njega nije bila tek obala pod sjenom planinskih vrhova. Ona je za Damira bila prostor povijesne dubine, gdje su generacije utkivale svoje molitve, rad i nadu. Koterski bedemi, peraške crkve, zvona svetoga Tripuna, brodovi, sve to za njega nije bilo tek naslijeđena baština, već potvrda povijesne postojanosti i svjedočanstvo trajanja. U toj vezanosti uz Boku nije bilo romantiziranja, nego svijest da si dužan sačuvati ono što si primio.

U rečenici Silvija Strahimira Kranjčevića „Ja domovinu imam; tek u srcu je nosim...“ izražena je filozofija pripadnosti. Domovina je ljubav, ali i prostor savjesti. Hrvatska je za Damira bila domovina duha i nasljeđa, a Crna Gora zemlja njegova postojanja,

prostora gdje je svojim djelom svjedočio ono što je nosio u sebi. Znao je da je hrvatsko ime u Crnoj Gori rezultat vjekovne postojanosti i da svaka generacija mora iznova potvrditi tu postojanost.

Njegov život prekinut je prerano. Rani odlazak uvijek nosi posebnu bol, jer ostavlja osjećaj nedovršenosti. Ostaju planovi, ostaju započeti razgovori, ostaju ideje koje su čekale svoje ostvarenje. Ipak, dužina života nije jedina mjera njegove vrijednosti. Postoje ljudi koji u kraćem vremenu ostave dublji trag nego drugi u dugim godinama. Damir je pripadao toj vrsti ljudi. Zašto odlazak boli? Boli odsutnost čovjeka koji je znao stati iza svojih riječi. Boli praznina koju ostavlja dosljednost. Boli spoznaja da više nećemo čuti njegovu procjenu, njegovu smirenu argumentaciju, njegovu brigu za hrvatsku zajednicu. Boli, jer je odlazak presjekao jednu životnu posebnost koja je mnogima bila orijentir. Dok je srca, bit će i Hrvatske. Ta misao nije retorička figura, već povije-

sna činjenica. Hrvatska traje gdje god postoji čovjek koji je doživljava kao obvezu. Njegov život svjedoči da Hrvatska živi u svakome tko je voli bez interesa, tko je brani bez mržnje i tko je nosi bez razmišljanja.

Kao Crnogorac, osjećam potrebu da posvjedočim o njegovoj ljudskoj mjeri. Ta mjera nije se ogledala u riječima, već u držanju, u načinu na koji je stajao iza svojih uvjerenja bez posustajanja i bez potrebe da ikoga umanja. Damir je razumio da se dostojanstvo ne dobiva rođenjem, već se svakodnevno potvrđuje izborima koji nisu uvijek laki, ali su uvijek časnici. U njemu je hrvatsko ime bilo svjesno prihvaćen ponos, nikada oružje isključivosti, bila je to zrela ljubav koja povezuje, učvršćuje i oplemenjuje prostor u kojem živi. Književna slika Vjenceslava Čižeka kaže: „Jer kiša u Boki ne pada, nego silazi s nebesa.“ Takva je bila i njegova ljubav prema zavičaju - duboka, organska, oblikovana iskustvom i vjerom. Ona je bila simbol njegove unutarnje građe.

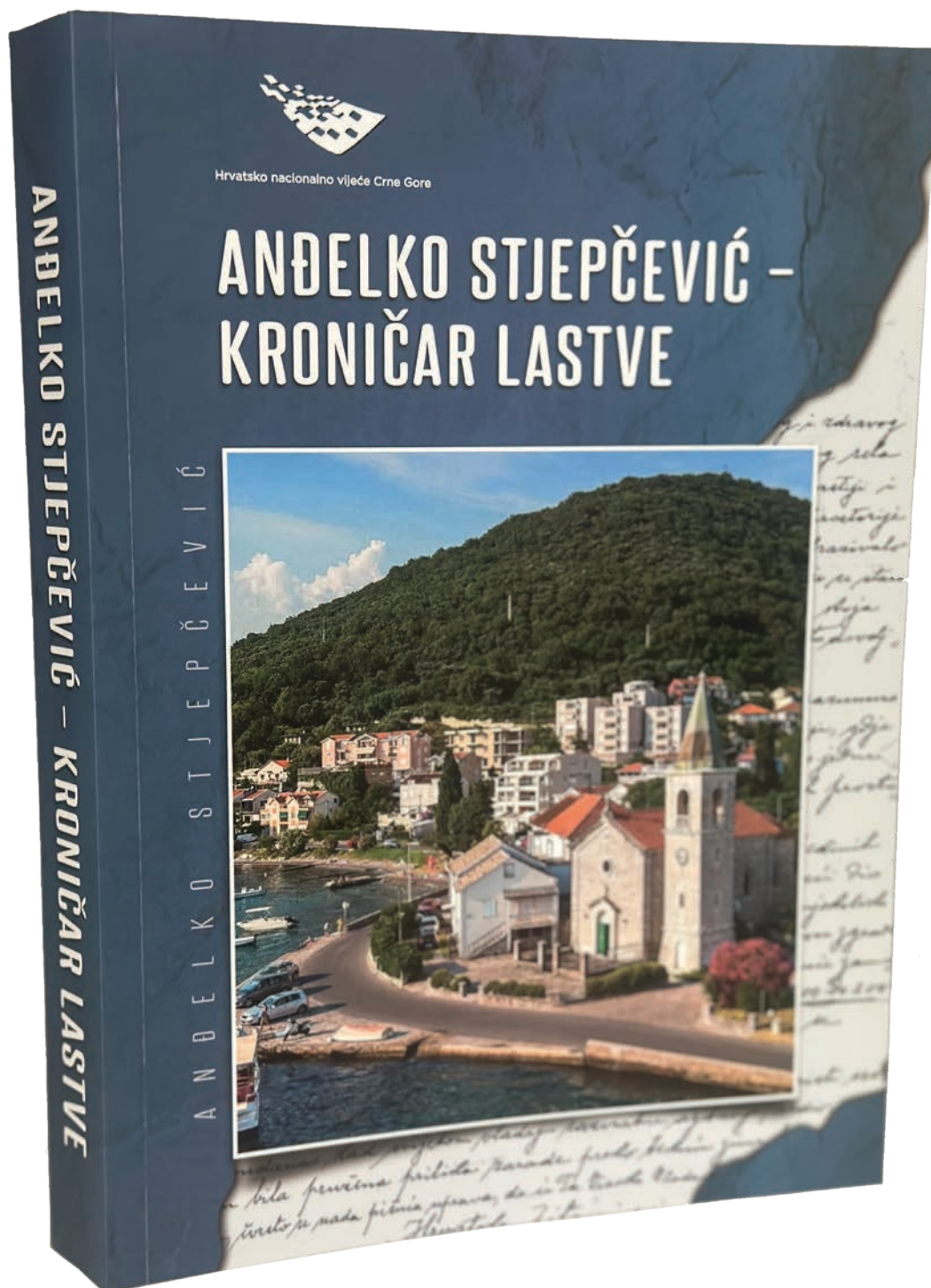
U vjeri Crkve nalazimo oslonac kada ljudske riječi postanu nedovoljne. Liturgijska misao kaže: „Tvojim se vjernima, Gospodine, život mijenja, a ne oduzima.“ U toj rečenici sadržana je nada da smrt nije poništenje, već prelazak. Damira zato povjeravamo Gospodu s uvjerenjem da nijedno dobro djelo, nijedna iskrena riječ i nijedna molitva ne ostaju bez smisla. Njegovo ime ostaje zapisano u historijatu i sjećanju hrvatske zajednice u Crnoj Gori, ali i u širem krugu ljudi koji su prepoznali njegovu čestitost. Ostaje kao primjer kako se može živjeti odgovorno, kako se može braniti identitet, kako se može i treba voljeti svoj narod. Neka mu Gospodin podari mir i radost vječnosti. Neka mu Boka, koju je nosio u sebi, bude vječni pejzaž duše. A nama neka ostane obveza da baštinu koju je čuvao nastavimo braniti znanjem, poštovanjem i dostojanstvom, na čast hrvatskome narodu kojemu je pripadao i na dobro Crne Gore kojoj je dao svoj doprinos. Pokoj mu vječni i svjetlost vječna neka mu svijetli ■

DOMAĆI ČOVJEK

„Anđelkova misija nije bila samo njegova, ona je zajednička i ona pripada svima nama koji vjerujemo da se baština mora i čuvati i slaviti“

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Haris Mekić

U dvorani Doma kulture „Josip Marković“ u Donjoj Lastvi upriličena je pred brojnom publikom promocija knjige „Anđelko Stjepčević – kroničar Lastve“, objavljena deset godina nakon smrti jednog od najznačajnijih kroničara ovoga kraja - **Anđelka Stjepčevića**.

Ovaj vrijedni kompendij dosad neobjavljenih radova i zapisa, koji svjedoče o bogatoj povijesti Gornje i Donje Lastve, predstavili su autori predgovora i proslova **dr. sc. Domagoj Vidović** i **prof. Neven Staničić**, dok su se okupljenima obratili i **Zvonimir Deković**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore te **Dejana Stjepčević** u ime obitelji.

Večer je protekla u ozračju poštovanja, sjećanja i duboke zahvalnosti prema čovjeku koji je svojim radom trajno zadužio zajednicu. Sama promocija knjige bila je mnogo više od kulturnog događaja, potvrđujući kako predani rad pojedinca može postati temelj kolektivnog identiteta, kao i da Stjepčevićev rad ne pripada prošlosti, već živi, govori i nastavlja povezivati generacije.

Osim što je bio predsjednik Općine Tivat, Stjepčević je utemeljitelj i ravnatelj nekadašnjeg „INDOK centra Tivat“, preteče današnjeg Radija Tivat i Centra za kulturu. Pokrenuo je Foto kino i video klub „Mladost“ iz Gornje i Donje

Lastve te Kulturno-zavičajno društvo „Napredak“. Bio je fotograf, kino-amater, sportski radnik, arhivar i istraživač prošlosti Gornje Lastve. Snimio je sedam dokumentarnih filmova, a kruna njegova rada posvećenome zavičajnome mjestu je knjiga „Stoljeće kulture u Gornjoj Lastvi“.

Zvonimir Deković, otvarajući večer, podsjetio je na važnost očuvanja lokalne povijesti, posebno u manjim sredinama.

„Upravo su ta mala mjesta često čuvari najautentičnijih slojeva naše povijesti i kulture. Zato je pothvat, kakav je poduzeo Anđelko Stjepčević, vrijedan posebnog poštovanja. Pisati lokalnu kroniku znači uložiti golemi trud, tragati za rasutim dokumentima, razgovarati s ljudima, pregledati stare zapise i pažljivo povezivati fragmente prošlosti u jednu smislenu cjelinu. Kada je započinjao prikupljanje građe u Gornjoj i Donjoj Lastvi te djelomice u Tivtu, vjerojatno ni sam nije mogao pretpostaviti kako će se bogatstvo podataka otvoriti pred njim. Ono što je u početku možda izgledalo kao skromna, lokalna priča, njegovim upornim radom preraslo je u ozbiljnu i vrijednu povijesnu obradu“, naglasio je Deković.

Posebno je istaknuo važnost ove knjige za memoriju i identitet čitave zajednice.

„Takve knjige imaju posebnu vrijednost, one ne čuvaju samo činjenice, već čuvaju i pamćenje jednog prostora, jednog vremena i ljudi koji su ga oblikovali. Bez takvih zapisa mnoge bi priče zauvijek prestale. Zato ova knjiga nije samo rezultat istraživačkog rada jednog autora, ona je i doprinos u uočavanju kolektivnog pamćenja identiteta. Zbog toga večeras ne predstavljamo samo jednu knjigu. Predstavljamo jedan veliki trud, jednu posvećenost i jednu ljubav prema zavičaju“, zaključio je Deković.

O osobnosti i djelu Anđelka Stjepčevića nadahnuto je govorio Neven Staničić, koji ga je opisao kao čovjeka duboko ukorijenjenog u svoje vrijeme i prostor.

„Kada govorimo o Anđelku, moramo reći – bio je domaći čovjek. Čovjek svoga vremena, ali i onaj koji je iz tog vremena znao izvući najbolje“, istaknuo je Staničić, prisjećajući se njihove suradnje, ali i šireg značaja Stjepčevićeva djelovanja: „Razumio je svoj narod i svoje okruženje. Bio je čovjek koji je znao motivirati ljude na stvaranje te nije samo promatrao, već je aktivno sudjelovao.“

Stjepčevićeva uloga u spašavanju arhivske građe, naglasio je Staničić, iznimno je vrijedna.

„U vremenu kada se nije sustavno vodila briga o arhivima, Anđelko je sam, zbog osobnog uvjerenja i osjećaja obveze, skupljao, čistio i čuvao dokumente. Mnogo toga što danas imamo moglo je završiti na otpadu nakon potresa.“

Staničić je podsjetio kako Anđelko Stjepčević nije bio samo kroničar i predsjednik tivatske općine, nego vizionar i pokretač brojnih inicijativa koje i dalje žive u Lastvi i Tivtu.

„Osmislio je fešte, pokrenuo prvi turistički informator, inicirao izgradnju prve bine u Tivtu, odnosno u Crnoj Gori, donosio ideje koje su pokretale čitavu zajednicu, a bio je iskreno posvećen i ovom Domu u kojemu smo večeras“, rekao je Staničić te zaključio o važnosti pamćenja: „Čovjek živi onoliko koliko se spominje. Zato je na nama da ne zaboravimo Anđelka Stjepčevića.“

Poznati hrvatski jezikoslovac Domagoj Vidović pružio je širi kontekst značaja Stjepčevićeva djela, istaknuvši kako svako naše malo primorsko mjesto ima svoga kroničara, koji u tišini, uz kavu, zapisuje svaki-danšnicu te kako se upravo u tim sitnicama krije najveća vrijednost.

„Ja Anđelka nisam poznavao, ali sam uz njegove zapise upoznao Lastvu. Shvatio sam da uz takve kronike zapravo upoznajemo i sebe“, rekao je Vidović, istaknuvši i posebnu simboliku: „Ova knjiga nastala je uoči desete obljetnice smrti gospodina Stjepčevića, možda samo nekoliko mjeseci nakon što je Dom o kojem je on puno pisao vraćen hrvatskoj zajednici.“

Govoreći o Stjepčevićevu radu, naglasio je njegovu autentičnost.

„Doslovno se može osjetiti vrijeme u kojem je gospodin Stjepčević djelovao. U tim bilješkama vidi se strast i to je nešto što je na mene ostavilo najdublji dojam“, rekao je Vidović, navodeći niz zapisa kojima knjiga obiluje, od značajnih nacionalnih potvrda zajednice do statističkih podataka koji također govore o životu Lastve.

Vidović je zaključio izlaganje s nadom da će se pojaviti novi kroničar koji će zapisati naše vrijeme, jer bez takvih zapisa, istaknuo je, teško ćemo razumjeti cjelinu.

Posebno emotivan trenutak večeri bile su riječi De-jane Stjepčević, koja je podsjetila na trajnu prisutnost očeva naslijeđa.

„Iako nas je napustio prije deset godina, njegov duh i dalje živi – na bočarskim terenima, na feštama, fotografijama i svemu što je volio“, rekla je, naglasivši kako je njihov obiteljski dom i danas svojevrsni arhiv, prepun dijapozitiva, filmova i dokumenata.

Njegov najveći strah, dodala je, bio je da će to nestati. „Za njega Gornja Lastva nije bila samo rodni kraj, bila je srce, bila je inspiracija, bila je smisao. Svaka knjiga koju je posvetio ovome mjestu bila je čin zahvalnost i čin

vjernosti. Danas kad čitamo ove spise, mi ne gledamo samo u prošlost. Mi učimo kako da je čuvamo, kako da je prenesemo dalje, kako da je volimo jednako i snažno, baš onako kako je i on to volio i želio sačuvati za buduća pokoljenja. Vaša podrška večeras pokazuje da Anđelkova misija nije bila samo njegova, ona je zajednička i ona pripada svima nama koji vjerujemo da se baština mora i čuvati i slaviti“, istaknula je Stjepčević, uza zahvalu publici te priređivačima knjige.

Predstavljanje knjige dodatno je obogatio glazbeni nastup violinistica **Nevile Klakor** i **Brune Matijević**, dok je večer moderirala profesorica **Ana Vuksanović**.

Promociji su, uz članove obitelji Anđelka Stjepčevića, nazočili i predsjednik Hrvatske građanske inicijative i zastupnik u Skupštini Crne Gore **Adrijan Vuksanović**, predsjednica Matice hrvatske - Ogranka u Boki kotorskoj **Marija Mihalček**, te predsjednica Hrvatske krovne zajednice „Dux Croatorum“ **Dijana Milošević**.

Promocija je održana u organizaciji Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, dok je izdavanje knjige omogućio Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske ■

LASTOVSKI *ENDECASILLABO* ANĐELKA STJEPČEVIĆA

Ušćuvaro je Anđelko Stjepčević i spomen na decentno hrvatstvo Lastovljana sažeto u riječima Ilije Perušine koji je ustvrdio da je Hrvatsko pjevačko društvo „Ljudevit Gaj“ „čisto hrvatskog karaktera što je bilo i prilikom njegovog osnutka, ali obzirom na razne ranije okolnosti nije ga se moglo nazvati hrvatskim“

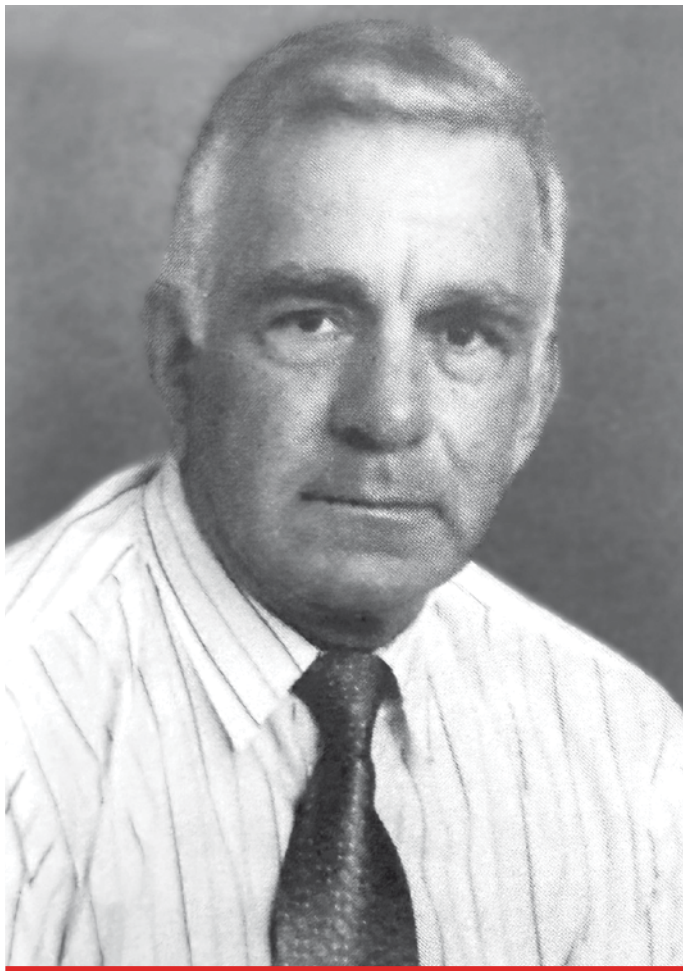
Tekst: prof. dr. sc. Domagoj Vidović

Foto: Radio Dux

„Svako naše malo primorsko misto jema svoga kroničara, ljetopisca. Čin se ujutro digne iz posteje, sede za stol, naravski u tinelu, jer istorijska važnost posla ne dopušta da škritorij bude u kužinu, pa uz bilu kafu i biškotine marljivo bilježi ča se dogodilo. Kako se staračka ruka uvik bokun trese, to su i stranice debele knjižurine poprskane kapjama koje se razlivaju niz čikaru i cididu iz biškotina. Ali to ne umanjuje vridnost kronike vengo je samo prožima finin, plemenitin mirison. Jednu takvu knjigu, šporku, punu plisni i tragov mišji zubi naša san u šufitu jednega malog dalmatinskog mista.“ *Uvodna mi se besida iz Kronike o našem malom mistu Miljenka Smoje* nekako sama nametnula otkad mi je pod ruke došla rukopisna i slikopisna ostavština **Anđelka Stjepčevića**. Pročitavši *Besidu* ponovno, mogao sam si predočiti kako Stjepčević uz slabašnu svjetlost kucka tekstove kronike bokeljskoga mjestanca, koje je malo-pomalo postalo i dijelom moje svakodnevice, u kojemu su mi lica sve bliskija, u kojemu poznajem, da se izrazim Smojinim riječima, *i poteštata, i likara, i popa*, a i mnoge oriđinale te kroz koje više ne mogu proći, a da me tkogod ne zaustavi.

Lastva je, uistinu, posebno bokeljsko mjesto jer ona ima već objavljene dvije kronike i jednu spomenicu. Prvu je kroniku napisao povjesničar **Ivo Stjepčević**. Kronika je to u kojoj nema suvišnih riječi poput gustoga crnog vina, koje je šteta bevandati. Na temelju desetaka metara pregledane arhivske građe koju je kroničar obradio kako bi iznio povijesni presjek razvoja Lastve darovit bi književnik mogao napisati višesvezačnu sagu o sedamstotinjak dokumentiranih godina života toga mjesta koje se već stoljećima sa zapadnih pristranaka Vrmca postupno (prvih šestotinjak godina sporo, a tijekom posljednjih stotinjak

ili malo više godina sve ubrzanije) spušta na obale Tivat-skoga zaljeva, upravo na mjesto gdje se taj podzaljev Boke kotorske počinje sužavati na Verigama. Drugu je kroniku, nježniju, žensku, pitkiju, čitkiju, romansiranu, napisala **Anka Jana Nikolić Marković**. U njezinim je *Gornjolastovskim štorijama* prikazana sva raskoš bivšega života sa svim izmaštanim i stvarnim likovima, koji su obilježili nikad do kraja napisanu povijest svakodnevice Gornje Lastve. Taj je život opisan toliko vjerno da pomislite, dok čitate retke te kronike, kako ćete upravo vi spasiti Pasiglav ili spriječiti nestanak Rozgovca, ali i da ćete na putu, kad s magistrale krenete kanicama prema Gornjoj Lastvi, naići na lika iz koje od pripovjedaka: iza zatvorenih škura, među maslinama ili na igrištima pred drevnim crkvama. Lastva ujedno ima i spomenicu posvećenu 600. obljetnici izgradnje crkve Male Gospe (1410.) pretrujenu prigodnim tekstovima, od povijesnoga pregleda i prikaza sakralne baštine, preko opisa crkvenoga i društvenoga života do filoloških članaka. Budući da je davno zrakoplovac vrli neki ustvrdio kako je bitno očima nevidljivo, vjerojatno je većini čitatelja koji nisu Lastovljani promaknulo jedno ime koje se znatno češće spominje u podrubnicama u toj spomenici nego u glavnome tekstu. Onima, pak, koji su Lastovljani rodnom, pa i, usudio bih se to reći ponukan osobnim primjerom, onima koji su to postali srcem, ime Anđelka Stjepčevića nije moglo promaknuti upravo kao što nijedno iole važno zbivanje u Lastvi nije moglo proći bez njegove nazočnosti. Istim marom kojim je pratio zbivanja kojima je osobno svjedočio, listao je samo naizgled suhoparne zapisnike i pravilnike različitih organizacija i društava, prebiraio slikopise, iz baula i škafetina izvlačio plakate i letke te iskao svjedoke jednoga vremena koje se možda danas čini izgubljenim, ali čiji se

Anđelko Stjepčević

odsluk itekako prenio na mlađe, poglavito one koji umiju slušati i iskustva svojih predaka prenijeti u naše vrijeme te time oplemeniti vlastiti životni prostor. To je izrazito važno danas kad nam je od sadržaja sve važnija ambalaža, kad nam svako učenje izaziva otpor, kad za sve što se neće dogoditi odmah vremena nema te kad je ono što se čini za širu zajednicu i što ne donosi trenutačnu dobit breme, a ne čast.

Budući da će vam lik Anđelka Stjepčevića (1942. – 2016.) orisati njegov prijatelj i suradnik **Neven Staničić**, ovim ću vam štivom nastojati približiti sadržaj rukopisne građe koja sadržava jedanaest priloga. Autor je devet od njih Stjepčević osobno (jedan je rukopis koji je napisao nastao na temelju zapisa **Antona Tonija Nikolića**), a dvama je prilozima autor **Anton Matković**. Svi su tekstovi nastali između 2002. i 2011., ali su plod višedesetljetnoga truda.

Prvi rukopis, sastavljen 2002., nosi naslov *64 godine Javne dobrotvornosti Lastve 1877. – 1941.* Udruge slične Javnoj dobrotvornosti proizišle su iz srednjovjekovnih i rano-novovjekovnih zadužbina srodnih budvanskoj Beneficenci. Lastovski su župnici bili prvi predsjednici te udruge po pra-

vu, a članovi su se povjerenstava podružnica te udruge do 1918. imenovali iz Zadra na prijedlog domaćih ljudi. Udruga je djelovala od 1877., a 1910. – 1927. u lastovskoj je podružnici nastupio svojevrsan zastoj. Nakon 1927. predsjednika je i članove povjerenstva nominalno birao zetski ban iako su o njezinu članstvu i upravi i dalje odlučivali Lastovljani. Novac se najčešće namicao plaćanjem kazna i globa sudskim i općinskim upravama za određene prekršaje, kamata na tako prikupljena i uložena sredstva, kupovinom državnih obveznica i u poštanskoj štedionici.

U rukopisu *Seoska groblja u Gornjoj Lastvi* iz 2002. Stjepčević navodi kako se najstarije lastovsko groblje nalazilo na Pasiglavu kod crkvice svetoga Nikole. Drugo se staro groblje nalazilo pored crkve svetoga Vida, koja potječe iz 9. stoljeća. Prvo su se ondje pokapali stanovnici naselja Rozgovac i zaseoka Vidari, zatim stanovnici Orašja, a na koncu je služilo za pokapanje djece preminule od zaraznih bolesti. Groblje kod crkve Male Gospe koristilo se do polovice 20. stoljeća. Sanirano je 50-ih godina 20. stoljeća iako je još 1901. kotorski biskup **Franjo Ucellini Tice** ustvrdio da je u teškome stanju. Stjepčević bilježi kako se novo groblje na predjelu Potoke počelo graditi za župnikovanja **don Josipa Brničevića** (1884. – 1918.). Projekt je 1906. izradio **L. Simonuti**, iste je godine sastavljen Imenik prinositelja i radnika plaćenih i uloženi nadnica za gradnju novoga groblja, a radovi su počeli 1. srpnja 1906. Godine 1907. zbog manjka novca gradnja je prekinuta, pa je crkvinarstvo, na čelu s predsjednikom don Josipom Brničevićem i općinskim načelnikom **Nikolom Nikolićem**, odlučilo na sebe preuzeti izgradnju. Veliku trudu unatoč ponovno su se pojavile poteškoće. Crkvinarstvo se tužilo s **Mijom Nikolićem** jer mu nisu bili plaćeni građevinski radovi, pa je nastao spor koji se riješio na sudu. Sudski je postupak trajao do 1913., nakon čega su radovi ponovno zaustavljeni. Godine 1921., za župnikovanja **don Đura Perušine**, groblje u Gornjoj Lastvi postaje javnozdravstveni problem. Najvjerojatnije je zbog poteškoća izazvanih za izgradnju nepogodnim zemljištem 1938. zaustavljena gradnja groblja na Potocima, a otpočeta je na predjelu Zgrade u Rolovoj ulici na Cacovu. Međutim, ni tu poteškoće nisu prestale. Naime, **Mara je Pejović** prepustila svoju česticu za izgradnju groblja, ali braća **Ivovići** nisu, pa je **don Petar Bokarica** morao uputiti predstavku Sreskom načelstvu u Kotoru. Dana 10. svibnja 1940. konačno je donesena odluka da se počne graditi groblje na današnjemu mjestu. Prvi je u novome groblje pokopan **Marko Jozov Nikolić** 1941., a 24. veljače 1941. kotorski biskup **Butorac** dopušta da se nastavi s pogrebima na novome groblju te ovlašćuje župnika da groblje blagoslovi po Rimskome obredniku. Kopanje je novih grobova i dodatno uređenje groblja otpočelo u ožujku 1941., a Stjepčević je do u tančine opisao sve radove do 2000. kad je trudom župnika **don Iva Čorića** i sredstvima Vlade Crne Gore asfaltiran pristupni put.

Autor je priloga *Rimokatolička crkva sv. Roka u Donjoj Lastvi; Groblje u Donjoj Lastvi (Cacovo)* napisanoga 2004. Anton Matković. On na podatke iz knjižice *Lastva. Historijski pregled* don Iva Stjepčevića „dodaje mesa“. Navodi kako je prvu crkvu svetoga Roka u Donjoj Lastvi podignuo još 1551. **Ivan Bolica**, a s vremenom su njezini baštinici postali **Buće**. Crkva je bila više puta obnavljana, a zvonik se gradio od 27. srpnja 1885. do 31. svibnja 1886. Godine 1895. počelo se bilježiti tko će gradnju nove crkve pomoći novčano, a tko radom. Današnji je oblik crkva svetoga Roka dobila 1900. ili 1901. Blagoslovljena je na Rokovdan 1903., a obnavljala se i tijekom 20. stoljeća, poglavito nakon potresa 1979. Tad je obnovu otpočeo župnik **Gjuro Papić**, koji je umro 1982., a sanacija crkve i župne kuće dovršena je 1983. Dok se crkva svetoga Roka obnavljala, bogoslužje se služilo na grobljanskoj crkvi svetoga Mihovila koja se proširila montažnim elementima. Godine 2001. don Ivo Čorić dopunio je sanaciju, vratio 1979. uklonjene oltare Blažene Djevice Marije i svetoga Jurja, dijelove balustrade i natpis *Kuća moja je kuća molitve* te postavio nove klupe. Treba pripomenuti kako se u župnoj kući nalazio i reljef Blažene Djevice Marije, najvjerojatnije prenesen iz srušene crkvice Začeca Blažene Djevice Marije na Seljanovu. Na reljefu je stajala posveta nasljednika pok. **Tripa Paskvalisa**, koju je ponovno postavio don Ivo Čorić. U ovome se štivu također dopunjuju izneseni podatci o gradnji groblja u Donjoj Lastvi. Biskup **Marko Kalogjera** 5. svibnja 1859. dopušta župniku **Antunu Milatoviću** da proda zemljišta na Cacovu i Pijavici koja pripadaju kapelanijskoj crkvi u Donjoj Lastvi kako bi se na njima gradilo groblje. U početku se pokojnike pokopavalo u dvadesetak grobova ispred crkve svetoga Mihovila, a zatim bi ih se prenosilo u kosturnicu. Početkom 20. stoljeća groblje se proširilo prema moru, 1942. dodatno je prošireno (površina mu je udvostručena) prema istoku eksproprijacijom zemljišta **Joza Mata Nikolića** iz Trsta koju je provela Općina Tivat, a 80-ih godina prošloga stoljeća prošireno je na jug prema potoku Cacovo.

U prilogu *Hrvatska čitaonica Donja Lastva 1899. – 1929.* iz 2003. iznose se mnogi podatci o osnutku i djelatnosti donjolaštovske čitaonice te političkim okolnostima i velikim prevratima koji su se dogodili u tridesetak godina njezina djelovanja. Djelovanje je Hrvatske čitaonice odobrilo Kotarsko poglavarstvo 12. kolovoza 1899., a imala je tamburaški orkestar, knjižnicu i društvene prostorije u dijelu župne kuće. Priredbe su se u njezinoj organizaciji odvijale ispred kavane Baziličko kod crkve svetoga Roka do završetka doma kulture 1932. Prvi je predsjednik Hrvatske čitaonice bio **Anton Ivović** iz Gornje Lastve, sin načelnika lastovske općine **Mata Tripa Ivovića Lastavice**. Anton Ivović istaknuo se kao graditelj željezničke pruge na Bliskome istoku. Kao imućni poduzetnik otkupio je zemljišta od Zmajevića u Donjoj Lastvi i izgradio vilu Viktorija (nakon 1945. vila je preuređena

u hotel Park, koji je srušen u potresu 1979.). Ujedno je bio dioničar i osnivač tvornice Račica. Naglo je umro 1919. Iz razdoblja Ivovićeve predsjednikovanja izdvojit ću prijavu o neplaćenu najmu od 26. srpnja 1918. Navodno su u prostorima doma 15 dana stanovali „turski hodže“ ne plativši račun, a da je i prije stotinjak godina bilo nestašnih vozača, pokazuje zapis po kojemu je jedan automobil srušio pola ograde oko doma, što je vjerojatno jedan od prvih slučajeva vrijednih zabilježbe u crnoj kronici na tivatskome području. Od 1919. do 1929. predsjednik je Hrvatske čitaonice bio **Antun Mahkovec** (načelnik lastovske općine 1919. – 1926.). Za njegova je predsjednikovanja (od 1919. do 1923.) djelovao Odbor za izgradnju doma. Razmatralo se više mogućnosti: od dogradbe postojećih prostorija do gradnje na drugim lokacijama. Kako bi se dom izgradio, tražila se potpora vlasti i poduzetnika, organizirale su se dobrotvorne priredbe, tombole, prodavalo se piće (najčešće za blagdan svetoga Roka) itd. Lastovljani su u gradnji doma sudjelovali radom ili uplatom nadnica. Među dokumentima je koje Stjepčević donosi poziv na postavljanje kamena temeljca za novu zgradu 8. listopada 1922. napisan 1. listopada te godine. Kuriozitet je molba za posudbu 8000 opeka iz čitaonice jer ih tvornica Račica 25. rujna 1927. nije bila isporučila. U zapisnicima je Hrvatske čitaonice pribilježeno kako su se njezini upravitelji žalili da im nedostaje mjesto za sastanak, a bilo je i članova koji nisu plaćali članarinu. Prilog obuhvaća i dio razdoblja kad je Hrvatska čitaonica 1930. preimenovana u Jugoslavenski dom te kad je brigu o zgradi „preuzelo“ Prosvjetno društvo „Jugoslavenski dom“ s predsjednikom Antunom Mahkovcem, potpredsjednikom **Lukom Lukšićem** i tajnikom **Josipom Taljićem** te 43 člana. Iako postoje dokumenti o osnutku novoga društva, u praksi je zapravo samo Hrvatska čitaonica preimenovana te su njezini članovi „prešli“ u „Jugoslavenski dom“. U zgradi su svoj prostor našli i Hrvatski sokol (poslije Sokolsko društvo), Hrvatsko tamburaško društvo „Napredak“ iz Gornje Lastve (s dramskom sekcijom, tamburaškim orkestrom i knjižnicom), Pjevačko društvo „Ljudevit Gaj“ (sa zborom i dramskom skupinom), Plivački sportski klub „Gusar“ (koje je imalo i vaterpolsku momčad) te Nogometni sportski klub „Veletić“. U domu je bilo osobito živo tijekom blagdana svetoga Roka, svetoga Vida i Male Gospe te na Spasovo. Organizirali su se krabuljni plesovi (maskenbali), gađanje kokota i drugu manifestacije. Za ovu ću prigodu izdvojiti i nekoliko zabilježba iz Zapisnika različitih tijela Hrvatske čitaonice iz kojih je razvidan njezin hrvatski karakter:

23. ožujka 1919.

Predsjednik Ivović A. otvarajući skupštinu daje riječ g. Lukoviću Tripu, koji prisutnima ukratko prikazuje današnji naš položaj. Veli da su Hrvati ispočetka imali svoje narodne kraljeve, ali zbog naše nesloge postali su nam tuđinci gospodari.

13. travnja 1919.

Prihvaćen prijedlog Tripa Lukovića da se 30. travnja održi akademija u čast Zrinskih i Frankopana u kavani Baziliko, a dan poslije sveta misa.

Kao još jedan kuriozitet navest ću kako je 9. kolovoza 1919. u jednome zapisniku prenesena sljedeća rečenica Tripa Lukovića u kojoj se objašnjava zašto su prve domske *hostese* bile *furešte*: „Veli da se nije hodilo iz načela proti domaćim gospojicama, već se imalo na umu da su naše gospojice zaposlene više pri kući i baštini, a opet i manje vješte, pa se ne bi ni primale.“ Kako su to obrazloženje domaće *gospojice* prihvatile, nije zapisano.

Godine 2003. Anđelko Stjepčević sastavio je prilog *Jugoslavenski dom Donja Lastva 1930. – 1941.* Iz njega saznajemo kako je 9. veljače 1930. **Franjo Perušina** poslao Uglednoj skupštini Hrvatske čitaonice pravilnik društva za koje je predlagao imena Narodni dom i Narodna čitaonica (u pravilniku je toga nikad osnovanoga društva, primjerice, stajalo da mu član može biti „svaki Slaven koji je u narodnom i moralnom pogledu ispravan“), ali on nije prihvaćen nego su usvojena pravila društva Jugoslavenski dom. Društvo je bilo, kako već rekosmo, sljednikom Hrvatske čitaonice, na čije su preimenovanje u Jugoslavenski dom utjecale političke okolnosti. Uprava su i članstvo ostali gotovo isti, a da je preimenovanju unatoč društvo ušćuvalo hrvatski značaj, razvidno je iz 6. pravila Jugoslavenskoga doma koje je glasilo: „Unutarnji službeni jezik jest hrvatski“. Prostorije su se doma počele koristiti 1933. U njemu je, među ostalim, 28. veljače 1934. sviralo Hrvatsko tamburaško društvo „Napredak“ iz Gornje Lastve, a 5. svibnja 1934. Hrvatsko pjevačko društvo „Zvonimir“ iz Mula organiziralo je ondje Zrinsko-frankopansku večer. Osim kulturne namjene, dom je u slučaju potrebe katkad služio i kao svojevrsno skladište potrepština, pa se, primjerice, 1941. u njemu čuvalo brašno, a i u novije je vrijeme, sve dok u njega nije ušlo Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore te različite kulturne ustanove, služilo kao skladište. Tek je 2025. zgrada vraćena svojim graditeljima, lastovskim Hrvatima.

Slijedi prilog *Kulturno-umjetničko društvo „Josip Marković“ Donja Lastva 1947. – 1980.* iz 2011. U njemu je Stjepčević prenio sjećanje Antona Tonija Nikolića rođena 1935. u Gornjoj Lastvi, koji je bio aktivni član KUD-a od 1949. Isprva je bio član glazbene sekcije, od 1950. počeo je svirati puhačke instrumente u Glazbeno-prosvjetnome društvu Tivat, od 1951. svirao je bariton, a 1953. bio je jednim od osnivača džezističkoga sastava. Unutar KUD-a bila je osnovana i folklorna skupina koju je podržavalo društvo „Bratstvo“ iz Tivta, posebno **Petar Staničić**, a djelovali su i omladinski zbor i muški trio, na čijim su priredbama najomiljenije bile izvedbe dalmatinskih pjesama. U okviru

djelovanja KUD-a priređivali su se maskenbali i karneval. Istaknuti valja i kako je u donjolastovskome domu 8. ožujka 1961. prvi put održano pjevačko natjecanje *Mikrofon je Vaš*. Natjecanje se održavalo do 1972., imalo je 12 sudionika, a o pobjedniku su odlučivali stručni žiri i publika.

Da su Lastovljani bili dobro naoružani, vidi se iz priloga *Narodno staračko oružje u Gornjoj Lastvi 1914. i 1921.* Za ovaj prilog Anđelka Stjepčevića nije navedeno kad je nastao. U njemu, među ostalim, stoji da su 30. srpnja 1914. u Donjoj i Gornjoj Lastvi upisana 123 vlasnika raznoraznoga oružja, a Lastovljani su imali 426 velikih pušaka.

Prilog *Općina lastovska (izložba u Domu kulture „Ilija Marković u Gornjoj Lastvi“ 3. – 17. kolovoza 2002.)* svojevrsan je katalog izložbe koju su postavili Neven Staničić, **Krsto Kiko Tomičić** i Centar za kulturu Tivat. U njemu nalazimo povijesne i suvremene demografske podatke. Tako je 1565. u naselju Lastva živio 371 stanovnik, a 1842. bilo je 800 Lastovljana raspoređenih u 152 kućanstva. Godine 1913. u posebna se naselja razdvajaju Gornja i Donja Lastva. Tad je posljednji put više od polovice Lastovljana živjelo u Gornjoj Lastvi (440 Lastovljana živjelo je u Gornjoj, a 314 u Donjoj Lastvi). Najviše je stanovnika u mjestu zabilježeno 1929. kad je u objema Lastvama bilo 1050 Lastovljana (od čega samo 20 pravoslavni). O razmjerima posljedica Drugoga svjetskog rata svjedoči podatak da je 1940. u Lastvi živjelo 1007 stanovnika, a 1946. tek 768. Broj je stanovnika Gornje Lastve od 1948. u stalnome opadanju (tako je u 1948. u Gornjoj Lastvi živjelo 233 stanovnika, a 1991. tek 13), a pad se stanovništva ubrzavao 60-ih godina te ponovno nakon potresa 1979. Broj je, pak, stanovnika Donje Lastve porastao s 535 godine 1948. na 664 godine 1971., a onda je pao do 1991. kad je u Donjoj Lastvi bilo 645 stanovnika. Ukupan je broj stanovnika u Gornjoj i Donjoj Lastvi od 1948. do 1991. pao sa 768 na 658. O razmjerima demografskih promjena svjedoči i podatak da je broj stanovnika u jednome kućanstvu pao s 5,3 na 3,0 od 1842. do 1991. Ujedno je udio stanovnika Gornje Lastve u ukupnome stanovništvu Lastve s 58,36 % godine 1913. pao na 1,98 % godine 1991. Budući da je Stjepčević prilog nastao početkom 21. stoljeća, dopunit ćemo ga novijim podatcima. Broj je stanovnika Donje Lastve do 2023. porastao na 968, a točan se broj stanovnika Gornje Lastve zbog opće odredbe o zaštiti podataka ne navodi u službenim statističkim podatcima. Narodnosni se sastav također uvelike promijenio, pa je udio Hrvata u Donjoj Lastvi od 1910. do 2023. pao s 96,18 % na 29,44%. Najveći se pad udjela Hrvata dogodio krajem 60-ih godina i tijekom ratnih zbivanja. Iseljavanju domaćega hrvatskoga stanovništva i doseljavanju Crnogoraca, Srba i pripadnika drugih naroda unatoč Hrvatima su apsolutnu većinu u Donjoj i Gornjoj Lastvi (za Gornju se Lastvu ne navode podatci o nacionalnom sastavu od 2011.) činili do 1991.,

relativnu do 2011., a danas je Donja Lastva naselje s najvećim udjelom Hrvata u Boki kotorskoj te su Hrvati u njoj nakon Crnogoraca (kojih je 30,58 %) najmnogobrojnija nacionalna zajednica. O razmjerima promjena narodnosnog sastava svjedoči i podatak da su 2023. Rusi, kojih do 2011. uopće nije bilo u naselju, činili 9,30 % stanovništva Donje Lastve. Stjepčević u ovome prilogu također donosi imena lastovskih glavara i općinskih načelnika. Tako su lastovski glavari 1539. i 1554. bili **Marko** i **Nikola Rozgovac**, 1716. **Luka Nikov**, 1783. **Tipó Đura Ivović**, 1793. **Šimun Nikole Petković**, 1795. **Vido Nika Nikolić**, 1796. **Tripo Mija Matković**, 1831. **Mijo Matković** i **Tripo Stjepčević**, 1843. **Ivan Gašparini**, 1843. – 1846. **Vido Nikolić**, 1847. **Špiro Zmajević**, 1851. **Jozo Stijepa Ivović**, 1856. **Tripo Marinić**, 1858. **Anton Joza Ivović**, 1865. **Đuro Marković**, 1866. **Krsto Stijepa Marković**, 1918. **Šimun Matković**, 1927. **Anton Marković** i 1937. **Mato Nikolić**. Lastovski su načelnici bili: 1870. – 1878. **Mato Iva Tripović**, 1878. – 1897. **Anton Iva Matković**, 1897. – 1906. **Vicko Filipa Stjepčević**, 1906. – 1912. **Niko Vida Nikolić**, 1912. – 1920. **Šimun Joza Nikolić**, 1920. – 1926. **Anton Mahkovec**, 1926. – 1930. **Anđelko Anđelo Marković** i 1930. – 1935. **Tripo Matković**. U prilogu se također donose dokumenti o uređivanju obale i potoka u Cacovu i Seljanovu, izgradnji zdenca, proširenju puta prema Lepetanima, izgradnji tržnice i klaonice, izgradnji nove školske zgrade i luke itd. Također se donosi popis vinogradara, prodavača vune i sl. Za usporedbu s današnjim stanjem nije zgorega pročitati zapis lastovskoga načelnika Mahkovca od 6. listopada 1925.: „Glede na mali opseg općine Lastve i turizam je ovdje malo razvit. Prometne prilike su slabe jer u općini nema automobila, ni vozova, ni konja, ni mazga, nego samo 20 magaradi.“ U drugim se zapisima koje Stjepčević donosi, uz ostalo, navodi da se u studenome 1928. proizvelo 10 hektolitara vina, da je na području lastovske općine bilo 300 smokava, 100 trešanja, 90 šljiva, 80 krušaka, 50 kestena te po 30 jabuka i oraha, a da su se sijali kukuruz, pšenica, ječam, grah, grašak i mladi krumpir. Godine 1936. popisano je 11930 maslina i 182 košnice, a 1938. i 1939. popisana su 62 vlasnika bicikla. U prilogu se donose i zapisi iz društvenoga života. Tako je 30. travnja 1921. Sokolsko društvo Lastva – Tivat preko podstarješine **Krsta Markovića** priredilo javno predavanje u povodu obljetnice „narodnih mučenika i prvih Sokolovih junaka“ **Petra Zrinskoga** i **Krsta Frankopana** na sokolskome igralištu u Tivtu. Na koncu opisa ovoga priloga donosim svjedočanstvo o tome da muke po buci nisu samo odraz duha današnjega vremena. Naime, 28. ožujka 1930. napisana je opomena gostioničarima: „Kod nekih pak gostioničara opazilo se je, da okupljena mladež pijančari do kasno u noć i razbijaju čaše i boce, kojem zlu daju podstreka direktno sami gostioničari radi svog ličnog interesa, gubeći iz vida opće dobro u moralnom i materijalnom pogledu.“

Pretposljednji prilog napisan u studenome 2005. nosi naslov *Pjevačko društvo „Ljudevit Gaj“ Lastva 1935. – 1941.* Stjepčević u njemu navodi kako je društvo osnovano u lipnju 1935. u kavani Baziličko. Prvi mu je predsjednik bio **Ilija Perušina**, a prvi zborovođa **Ivan Pasković** iz Mula. Nakon Paskovića zborovanje je nakratko preuzeo **A. Petrović** iz Škaljara, pa Muljanin **Antun Kopitović**, hrvatski iseljenik koji je 1945. prebjegao u Argentinu te jedan od najuglednijih hrvatskih skladatelja. Početkom 1936. Društvo je imalo 91 člana. Većina ih je bila iz Lastve, a bilo je članova iz Tivta i Lepetana. Isprva su članovi Društva nastupali u kavani Baziličko, zatim u školi, pa u župnoj kući od 1938. uz uvjet da sudjeluju i na crkvenim svečanostima i procesijama bez naknade u dogovoru s don Petrom Bokaricom, koji je prostor Hrvatske čitaonice 15. srpnja 1939. prepustio Društvu. Prvi se nastup Društva dogodio 6. rujna 1935. u povodu rođendana **kralja Petra II.**, a prva akademija u domu kulture 31. prosinca iste godine uglavnom uz hrvatski repertoar. Izvedena su djela **Josipa Runjanina**, **Ivana pl. Zajca** (skladba se *U boj* izvodila u suradnji s Hrvatskim pjevačkim društvom „Tomislav“ iz Škaljara), **Jakova Gotovca** i **Vilka Novaka** (skladba *Bog i Hrvati*) te netom nastala skladba *Koleda* bokeljskoga Hrvata **Ivana Brkanovića**. Čestim novčanim poteškoćama unatoč Društvo je dalo prilog podizanju spomenika **Antunu Mihanoviću** u povodu 100. obljetnice objave hrvatske himne uz pozdrav *Bog i Hrvati*, a 22. prosinca 1935. navedenu je obljetnicu obilježilo pjevanjem na misi u crkvi svetoga Roka. Osim u Boki Društvo je nastupalo i u Dubrovniku. O ambicijama Društva zorno govori molba njegovih članova Hrvatskomu narodnom kazalištu u Zagrebu da im pošalje gradivo za izvedbu prvoga hrvatskog pučkog igrokaza *Graničari* **Josipa Freudenreicha** mlađeg od 2. ožujka 1937. Godine 1940. prilog za rad Društva dali su zagrebački nadbiskup blaženi **Alojzije Stepinac** i vrhbosanski **Ivan Šarić** (poznat, među ostalim, po prijevodu Biblije) te kotorski biskup Pavao Butorac. Godine 1940. u ime se Društva domeće pridjev *hrvatsko*, o čemu svjedoči 4. točka zapisnika sa sjednice od 21. siječnja 1940. (napisanoga 19. veljače): „Presjednik g. I. Perušina iznaša zasluge našeg društva na kulturnom i prosvjetnom polju kao također da je ovo društvo čisto hrvatskog karaktera što je bilo i prilikom njegovog osnutka, ali obzirom na razne ranije okolnosti nije ga se moglo nazvati hrvatskim.“ Te je godine izrađena značka Društva s hrvatskim grbom te je novim predsjednikom postao **Jakob Marković**.

Posljednji je prilog 2003. napisao Anton Matković te nosi naslov *Svećenici Rimokatoličke Crkve iz Donje i Gornje Lastve*. Iz Donje Lastve potječu **don Špiro Perušina** (1871. –1953.), **don Đuro Stjepčević** (1874. – 1922.), koji je bio lastovskim župnikom od 1896. do 1908. i ponovno 1922., jedan od osnivača Hrvatske čitaonice i organizator podiza-

nja Doma kulture, te don Đuro Perušina (1879. – 1944.), hrvatski mučenik kojega su komunisti ubili u noći s 28. na 29. lipnja 1944., koji je bio lastovskim župnikom 1908. – 1940. te dugogodišnjim voditeljem tvornice Račica. Iz Donje Lastve potječe i **don Tripo Luković** (rođen 1893., a umro 70-ih godina 20. stoljeća), koji se iselio u Galveston u Teksasu u Sjedinjenim Američkim Državama kod brata **Antona** i prekinuo svećeničku službu). Iz Donje su Lastve podrijetlom i **don Ivan (John)** i **Niko (Nick) Perušina**, sinovi iseljenika **Nika Perušine**, brata don Đura koji se, poput Tripa Lukovića, iselio u Galveston. Sestra je dvojice svećenika **Dolores** postala časnom sestrom. U Gornjoj Lastvi, pak, rođen je hrvatski povjesničar Ivo Stjepčević (1876. – 1957.), koji je 1948. proveo u zatvoru pod lažnom optužbom za suradnju s okupatorom, ali mu je bilo dopušteno da obavlja radne dužnosti u kotorskoj arhivu.

Kad sam došao do kraja pregleda rukopisne i slikopisne građe Anđelka Stjepčevića, još sam si jednom posvijestio koliko je u svakoj knjizi, a poglavito u znanstvenoj, kao i u ugovoru, bitno pročitati ono što i u knjizi i u ugovoru piše malim slovima jer će vas kad je ugovor u pitanju, ako mala slova ne čitate, jamačno prevariti, a ako u knjizi ne čitate podrubnice, dolazite u opasnost da ne uočite mnoge važne činjenice u kakvu djelu ili upućivanja na ono čega u knjizi nema, a moralo bi u njoj biti. Uobičajena je uzrečica kako nitko nije prorok u svojem selu, ali da nije Lastovljana i Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore sa **Zvonimirom Dekovićem** na čelu, Anđelko bi Stjepčević ostao lik iz podrubnice, što također nije malo, ali bi Lastva, Boka i cjelokupna hrvatska kultura ostali uskraćeni za kroniku jednoga mjesta koje jest malo, ali koje je imalo i ima bogat društveni i kulturni život, koje je vodilo računa o svakome članu svoje zajednice, čuvalo spomen na doprinos zajednici i onoga najmanjega među nama te na koncu izgradnjom doma kulture i povratkom hrvatskih ustanova u njega postalo trajnim središtem bokeljskoga hrvatstva i mjestom iz kojega dužnosnici Republike Hrvatske tijekom službenih posjeta Crnoj Gori kreću prema Podgorici i drugim crnogorskim gradovima. Stjepčevićeva je rukopisna baština ujedno spomenik iz kojega je razvidno da je hrvatski standardni jezik bio temeljnim jezikom nadgradnje lastovskoga i svih ostalih bokeljskih govora sve do 1945. (a pogotovo do 1918., što je vidljivo iz činjenice da su dotad imena mjeseci u godini bila isključivo narodna kakva su uglavnom i bila u peraškome govoru do konca 17, a u spičanskim govorima sve do konca 19. stoljeća), da njegovu prepoznatljivu hrvatsku teksturu nije poništilo ni razdoblje kad su *obćina* i *općina* postale *opštinom*, a otkad je političkim okolnostima prekinuta prirodna veza lastovskoga govora sa susjednim dalmatinskim i ostalim hrvatskim govorima ponovno uspostavljena, lastovskim se i bokeljskim zakutcima još zvonkije

razliježe dalmatinska pjesma koja je Lastovljanima bila najmilija čim su se koncem 19. stoljeća počela osnivati kulturno-umjetnička društva. Uostalom, bokeljska se besjeda, poglavito nakon oživljavanja političkoga i kulturnoga života hrvatske zajednice u Crnoj Gori, sve češće čuje poglavito na zagrebačkim pulskim, riječkim, splitskim i, dakako, dubrovačkim trgovima u kojima djeluju podružnice Bokeljske mornarice i na kojima se igra Kolo svetoga Tripuna. Uščuvao je Anđelko Stjepčević i spomen na decentno hrvatstvo Lastovljana sažeto u riječima Ilije Perušine koji je ustvrdio da je Hrvatsko pjevačko društvo „Ljudevit Gaj“ „čisto hrvatskog karaktera što je bilo i prilikom njegovog osnutka, ali obzirom na razne ranije okolnosti nije ga se moglo nazvati hrvatskim“.

Na koncu mi ostaje poželjeti da se nakon don Iva Stjepčevića, Anke Jane Nikolić Marković i gospara Anđelka pojavi kroničar koji će opisati posljednjih dvadesetak godina kulturnoga i društvenoga života Lastve, koji će nas izvijestiti koliko ljudi u posljednje vrijeme pohodi crkvu svetoga Roka (iz Stjepčevićeve kronike saznajemo kako je između dva svjetska rata na nedjeljnu misu dohodilo između 60 i 90 vjernika), pisac iz čije ćemo kronike spoznati čuvaju li se i dalje račun i radovima kao zalag reda koji je stoljećima omogućivao i olakšavao život u ovome kutku svijeta u kojemu je, barem se meni tako čini, Bog počeo stvarati svijet. Neki bi nas budući kroničar, nadalje, trebao izvijestiti broje li se stabla maslina, opisati u kojim se prijevoznim sredstvima Lastovljani i njihovi gosti voze i plove, koje kavane najbolje rade, a u kojima se najviše buči itd. Ova je knjiga, na kraju krajeva, mali poklon kojim se hrvatska zajednica odužuje obitelji Anđelka Stjepčevića, ponajprije supruzi **Mirjani**, sinu **Dejanu** te kćerima **Eleonori** i **Dejani**, točno u godini u kojoj se obilježava deset godina od smrti toga lastovskoga kroničara, godinu dana nakon što je, pazite te simbolike, hrvatskoj zajednici vraćen dom kulture kojemu je taj pregalac posvetio najviše stranica svoje kronike, kronike o kojoj se više neće pisati samo u podrubnicama, kronike koja je napokon ukoričena baš kao što se i u posljednjih tridesetak godina (Nema li i u tome simbolike?) hrvatska zajednica s ruba sve više pomiče prema središtu i Hrvatske i Crne Gore te postaje sve vidljivijom. Upravo je ova knjiga dokaz da na putu prema središtu nismo zaboravili zaslužnike koji su nam pomogli da učinimo prve korake, koji su nam ukazali na temelje i bez kojih se nikad ne bismo odvažno otisnuli prema drvu spoznanja. Hvala još jednom Anđelku Stjepčeviću, njegovoj obitelji i Hrvatskome nacionalnom vijeću Crne Gore, a vi, dragi čitatelji, ocijenite sami je li mi, da se na samome kraju ponovno vratim Miljenku Smoji, sveta Elizabeta, „zaštitnica čiste misli i otvorena govorenja“, bila na pomoći „u ovome teškome ma poštenome poslu“ ■

HRVATSKI GUSAR KOJI JE INSPIRIRAO BYRONA I KUKULJEVIĆA

Životna priča ovoga gusara rijetka je i po tomu što su u njoj za razliku od drugih hrvatskih gusarskih priča zapamćeni protagonisti imenom i prezimenom. U njoj se upravo onako kako se pamte Turčin Hajrudin Barbarossa, Francuz Jean Bart, Englez Francis Drake ili Nizozemac Pieter Heyn zapamtio život i smrt Peraštanina Krile Cvjetkovića

Tekst: prof. dr. sc. Slobodan Prosperov Novak
Foto: Bokeljska mormarica

Na istočnoj jadranskoj obali kroz stoljeća se intenzivno gusarilo. Iz neolitskog vremena otkrivena je keramika za koju se može pretpostaviti da nije domaćeg podrijetla, nego da je oteta s tuđih brodova. Oružane pomorske pohode Iliri su poduzimali protiv Rimljana još u 3. stoljeću prije Krista dok su u ranom srednjem vijeku Hrvati svojim gusarskim pohodima branili svoje more protiv Mlečana, svojih najljućih protivnika. Slavni su pothvati gusara iz Omiša, poslije iz Zadra, a djelovanje uskočkih formacija iz senjske luke bilo je legitimno te je, kako je u ondašnjim statutima pisalo, imalo *charta repressaliarum*, što će reći da su takvi napadi imali obilježja oružanih pothvata za vrijeme kojih su se obavljala pojedinačna namirenja po zakonu dopuštenih gospodarskih i političkih represalija.

Od gusara razlikovali su se pirati jer su oni svoje oružane napade i pljačke provodili bez korsarskih listova, dakle neovlašteno i s kriminalnim

pobudama. Takvih pomorskih razbojnika u hrvatskoj povijesti gotovo da i nema, a oni najopasniji među njima su na istočnom Jadranu dolazili iz Ulcinja. Pirati su svojim jedrenjacima djelovali od Istre do grčkih otoka, ali i po cijelom Mediteranu. Otvoreno su surađivali s vrlo opasnim berberskim gusarima s kojima su ulazili u sastav osmanske ratne flote.

O tomu da su se Hrvati, svejedno bili podrijetlom iz Dubrovnika, Dalmacije ili Boke, borili na svim zaraćenim stranama ne treba dvojiti. Posljednja gusarenja na hrvatskoj obali Jadrana događala se se za vrijeme ruske, a onda britanske blokade u razdoblju Napoleonovih ratova početkom 19. stoljeća. Tada je došao kraj staromodnom gusarstvu na našim obalama. Pariškom pomorskom deklaracijom iz 1856. gusarenje je pravno ukinuto, pa od tada više ono nije bilo predmet sudova. Ipak na svijetu i danas ima piratstva koje je problemom ne samo na oceanima, nego i na Jadranu gdje suvremeni pomorski

razbojnici uz pomoć dronova prate, a onda u usamljenim uvalama pljačkaju moderne jahte i njihove putnike.

Što se hrvatske kulturne povijesti tiče, njezino novije razdoblje u vremenu narodnog preporoda obilježila je književno vrlo vrijedna drama **Ivana Kukuljevića Sakcinskog** *Gusar*. Izrađena je po motivima **Byronova** svjetski poznatog epilija na osnovu kojega je **Verdi** poslije skladao istoimenu operu 1848. U *Gusaru* je Kukuljević krenuo svojim putom, pa je dramsko zbivanje i glavne likove lokalizirao na jadranske prostore. Zato se u njegovoj drami zarobljene žene oslobađaju iz turskog zarobljeništva u albanskom Skadru. Ta književna činjenica svojevrsni je odjek stvarne životne priče peraškog gusara **Krile Cvjetkovića** o komu je u hrvatskoj usmenoj, ali i pisanoj baštini sačuvan niz vjerodostojnih pjesničkih i povijesnih zapisa.

O tom drevnom gusaru želim danas nešto ispričati jer mi se čini da dosad nisu uočeni utjecaji njegove

priče na Kukuljevićevu drama. Životna priča ovoga gusara rijetka je i po tomu što su u njoj za razliku od drugih hrvatskih gusarskih priča zapamćeni protagonisti imenom i prezimenom. U njoj se upravo onako kako se pamte Turčin **Hajrudin Barbarosa**, Francuz **Jean Bart**, Englez **Francis Drake** ili Nizozemac **Pieter Heyn** zapamtio život i smrt Peraštanina Krile Cvjetkovića.

Prvi je pouzdani izvor u kojem se spominje Krile Cvjetković *Korabljića Andrije Kačića Miošića* objavljena 1760. U tom djelu pisac našega gusara uvodi u bokeljski Parnas pod naslovom: *Poglaviti vitezovi od Boke kotorske, dostojni slaviti se s Jankovićem i Smiljanićem*. Tu se spominje Krilo od Perasta kojega Kačić vrlo sažeto opisuje, pa za njega kaže „da ne učini manje zlo Turkom neg ban Zrinović” i da zato „kad ga Turci na tvrdoj viri ufatiše svakom ga mukom mučiše.” Uz taj spomen samo su u Krilinu zavijaču postojale u njegovu vremenu dvije narodne pjesme o njemu od kojih se ona druga, dulja, bavi zatvaranjem njegove udovice u skadarskoj tvrđavi, a onda i njezinom otmicom koju su zbog osvete organizirali Peraštani. Treća poema o Krili Cvjetkoviću djelo je književnika **Ivana Antuna Nenadića**. I u njoj se obrađuje otmica Kriline žene i njezine pratnje iz pašina zatvora u Skadru. O životu toga Peraštanina ima i više povijesnih izvora među kojima se izdvaja naracija **Draga Martinovića** iz 18. stoljeća.

Što se gusareva imena i prezimena tiče, njegovo ime Krile, a u nekim izvorima Grilo, mjesna je varijanta za vrlo često bokeljsko ime Krsto. Prezime se Cvjetković odnosilo na obitelj za koju izvori kažu da je bila niskog podrijetla, tj. *bassa condizione*. Tih Cvjetkovića bilo je više u Perastu, ali je samo jedan od njih oko 1700. bio Krsto i taj je rođen 9. rujna 1714. od oca **Zvane Lukina** i majke **Katarine**. U trenutku smrti koja je k njemu došla 1746. imao je Krile samo 32 godine, ali

s obzirom na to da su se pomorci u to vrijeme prvi put ukrcavali na brod već kao desetogodišnjaci bio je taj gusar u trenutku smrti vrlo iskusan pomorski plovac nakon dvadeset godina pomorskog staža. U Perastu još i danas postoji tradicija da su Cvjetkovići stanovili u kući **Kokolja**, koja je po njima poslije nazvana kućom **Krilovića**. O djetinjstvu Cvjetkovićevu malo se zna, tek kroničar **Martinović** ističe da je na more otišao s deset godina, da je bio mali, tj. *mozzo*, na trgovačkim brodovima. Mirno djetinjstvo kratko je trajalo jer je o njemu, još dok je bio dječarac, sačuvano više spomena, pa tako i onaj o Krilinu pomorskom dvoboju s nekim zloglasnim Turčinom. Za pobjedu u tom dvoboju on je, kako izvore svjedoče, dobio od generalnog venecijanskog providura, koji je stolovao u Zadru, zlatnu kolajnu. Dobio ju je zbog junaštva, a poznato je da mu je tom prigodom u rečenom dvoboju pomoć pružio čak i mletački zapovjednik u Kandiji svjestan da je hrabri Krile Cvjetković i na dvoboj Turčinu izišao s pet puta slabijom četom!

O tom dvoboju sačuvan je i jedan vjerodostojni crtež, svakako djelo nekog očevica. U narodnoj pjesmi koja pjeva o tom dvoboju doznaje se kako se Krile već otprije bavio gusarenjem i to „ča do Carigrada”. Spominje se i da je držao roblje jer je upravo taj Turčin koji ga je izazvao na dvoboj bio jedan od njegovih otkupljenih robova. Turčin se zvao **Moro**, a njegov izazov Krile je spremno prihvatio. U dvoboj je uključio i svoga brata **Stjepana**, a okupio je još 33 druga koji su otplovili prema Negropontu gdje je bio zakazan dvoboj. Na mjesto bitke stigao je i Moro s velikom posadom za koju narodna pjesma kaže da je bila triput moćnija od Kriline. U bitci je Peraštanin pobijedio, pri čemu svoga ponovnog zarobljenika Mora nije pogubio. Živoga i poniženoga poklonio ga je generalnom providuru koji mu se onda odužio spomenutom zlatnom kolajnom.

Sačuvani crtež te prve Kriline bitke zapravo je kopija originala i prvi je put uočena 1898. Taj crtež je s još 32 slične slike uvršten u mapu za koju se kaže da je preuzeta iz nekog *veccchio albo*, dakle staroga albuma. U mapi ispod 23. crteža doslovno stoji da je na njemu prikazana „bitka Peraštanina Krile protiv gusara Mora kod Negroponta”. Inače, taj je stari album jedan od nasljednika iz plemićke obitelji **Balović** pokušao prokrijumčariti izvan zemlje, ali je carina njegov pokušaj spriječila, pa su mu umjetnine oduzete i onda, prema zakonu, proglašene državnom svojinom. Tako su ta trideset i dva crteža zauvijek napustila Perast, a danas su u Splitu gdje ih je prvi znalački opisao slavni povjesničar umjetnosti **Cvito Fisković** koji je uočio da se u legendi pod ovom slikom spominju i podatci o veličini brodova i o broju posade. Krile je prema tom zapisu imao malu galiju s petnaest klupa za veslače dok je Morov brod bio gotovo dvostruko veći jer je imao 26 klupa i više od pedeset veslača. Doduše, galije na slici imaju manje vesala: tako ona peraška samo 12 redova vesala, a ona Morova njih 19. Brodovi su na slici zakvačeni jedan za drugoga, što je bio običaj kod bitaka na otvorenom moru. Što se posada tiče, Krile je, dakle, imao samo 60 boraca, tj. *levenata*, kako su ih zvali, dok ih je Moro imao čak tri stotine. Kako je Krile unaprijed znao da se neće moći oduprijeti brojnijem protivniku, on je navrijeme dogovorio dolazak mletačke pomoći koja mu je pristigla usred bitke i to u trenutku kad je izgledalo da će Moro sigurno pobijediti. Krile je, naime, čim je primio Morov izazov, poslao brata Stjepana u Kandiju da moli pomoć od glavnog mletačkog zapovjednika. Stjepanu je pomoć odobrena, pa je on s njom pritekao bratu u odsudnom trenutku. U trenutku kad je Stjepanova pomoć stigla, Krile je bio sav okrvavljen. U nekim neautentičnim izvorima stoji kako je Moro bio ubijen

u bitci, ali je istina da je on bio zarobljen i predan generalnom providuru u Zadru. Preživjele su Turke Krile i njegov brat odveli u roblje i prodali.

Ovim događajem završio je prvi, mogli bismo reći inicijacijski dio Krilina života. Nakon toga on je kao plaćeni vojnik prešao na malteški brod. Čini se da se tamo već nakon prvih vatrenih krštenja pokazao izrazito sposobnim i hrabrim. Navodno, a to tvrdi kroničar Martinović, zaplijenio je golema blaga ne samo na moru, nego i na kopnu. Maltežani mu zbog toga dodijeliše poručnički čin, a bro-

dovlasnici su mu uskoro povjerali novi i vrlo siguran brod. Tako su započeli uspon i bogaćenje malteškog gusara Krile Cvjetkovića rodnom iz Perasta. Svi se kroničari slažu kako su tek tada uslijedili nezapamćeni Krilini uspjesi, kako se on naglo bogatio i kako je postao strah i trepet čitavoga turskoga Levanta. Velik financijski uspjeh, pobjede u pomorskim bitkama stvorile su mu i brojne neprijatelje, proizvedile su mržnju. U sačuvanim izvorima navodi se da su njegove brodove trajno pratile turske karavele s kojih su mu spremali osvetu.

Nakon godina velikih gusarskih podviga odlučio se Krile Cvjetković umiroviti i vratiti u svoj peraški zavičaj, odlučio je prenijeti tamo sve svoje bogatstvo i s obitelji uživati u bonacama bokeljskog zaljeva. Nažalost, sve je to ostalo samo san zlosretnog gusara. Uostalom, gusari baš i ne uživaju često svoju mirovinu!

Okolnosti posljednjeg Krilina putovanja i okolnosti njegove smrti mogu se rekonstruirati na osnovi iskaza što ga je pred izvanrednim providurom u Kotoru 7. siječnja 1757. dao francuski pomorski kapetan De-

flandre, očevidac Kriline propasti. Još u studenom 1746. Krile je unajmio neku francusku lađu, jednu tartanu, s nakanom da s njom od francuskog konzula i komandanta grčkog arhipelaga odnese diplomatska i umirujuća pisma pašama Kandije, ali i tamošnjem francuskom konzulu. Pisma su bila povjerljiva jer se u njima nalazio poziv za otkup turskog roblja koje je Krile još držao zarobljenim na svom brodu. Navodno je bilo mnogo tih zarobljenika najrazličitijih narodnosti, a među njima dvadeset osam osoba bilo je s Krete ili iz Kandije, kako se

češće u ono vrijeme taj otok nazivao. Među zarobljenicima bio je i jedan istaknuti pašin suradnik, a na brodu je plovio i pašin predstavnik, čovjek kojemu hrvatski gusar nije trebao vjerovati.

U literaturi se o Krili Cvjetkoviću odrednice gusarstvo i piratstvo prepliću i teško bi se bilo složiti oko samo jedne. Uostalom, prožimanje legalnog i posve razbojničkog bilo je tipično za sve malteške brodove onoga vremena jer malteški vitezovi bili su plaćeni ratnici na ondašnjim brodovima i sudjelovali su ne samo

na jednoj nego na svim zaraćenim stranama u tadašnjim mediteranskim sukobima. Nakon Lepantske bitke njihova konfrontacija s Turcima bila je samo jedna sastavnica njihova odnosa s mogućim žrtvama. Međutim, oni su napadali često i mletačke brodove, pa nije slučajno da ih u vjerodostojnim izvorima Krilina vremena nazivaju, i to doslovno, međunarodnim avanturistima. U toj družini Krile Cvjetković lako je pronašao svoje mjesto i još se lakše obogatio. Malteški vitezovi nisu, naime, poštovali papinu odluku kojom se nakon

1587. odobravalu slobodna trgovina s Turcima, kršćanima i židovima nastanjenim na Levantu ili u Italiji, pa, naravno, i na istočnoj obali Jadrana. Te se papine preporuke Maltežani nisu nikada držali. Krile Cvjetković bio je jedan od malteških gusara, pa je zbog toga i danas na osnovi oskudnih izvora gotovo nemoguće utvrditi koji je u njegovu slučaju bio omjer legalnog i nadziranog nanošenja štete neprijatelju. U svakom slučaju, dok je harao turskim posjedima u grčkom arhipelagu i dok je napadao njihove brodove, bio je Krile tipični gusar svoga vremena, onaj koji je u svojoj kabini u sefu držao ono što se zvalo *charta repressaliarum*, ali isto je tako bio čovjek posve neukrotivih emocija i postupaka!

Glavni protivnici ovog malteškog Peraštanina ipak su, kako se to na kraju vidjelo, bili njegovi zemljaci, tj. uvjetno rečeno zemljaci, ako su to Ulcinjani ikad bili. Oni su mu došli glave jer su upravo oni uz pomoć turskih uhoda otkrili gusarevu nakanu da prijeđe na mletački teritorij te da počne mirno i penzionerski živjeti u svom peraškom zavičajju.

Činjenica jest sljedeća i ona je u ovoj priči važna: Krile Cvjetković nije nikad strahovao od Mlečana jer nije ni pomišljao da bi mu njihove vlasti zbog tadašnjeg mira s Turcima mogle zamjeriti neprijateljstvo s Osmanlijama i njegovo neograničeno pljačkanje njihovih lađa. Uostalom, Krile Cvjetković nikad nije dirao mletačke brodove, a valja naglasiti kako su njegove veze s Perastom i Peraštanima, dakle sa zavičajem, bile, premda je rodni grad davno napustio, više nego dobre. Poznato je da je on u Perastu pohranio veći dio svoga glemog kapitala, ali pored svega toga, Krile Cvjetković kao da je zaboravio kako je Perast zbog svoje odanosti Veneciji i njezinu senatu bio najljući neprijatelj upravo Ulcinjanima koji su Peraštane smatrali najljućim neprijateljima. Zbog rečenoga je malteški

gusar s peraškom putovnicom bio u Ulcinju *persona non grata*, posebno jer je pod malteškom zastavom plovio punih osam godina i jer je tijekom toga razdoblja opljačkao stotine turskih brodova. Arhivski izvori to kažu nešto nježnije ističući da je Peraštanin imao sposobnost jedinstvene komande i sreću.

I dok o životu Krilinu i nema mnogo izvora, oni su o njegovoj smrti veoma detaljni i brojni. Okolnosti Kriline smrti opisać ćemo na temelju do danas svakako najiscrpnije analize starijih izvora koju je sastavio pokojni hrvatski Bokelj **Miloš Milošević**, najbolji poznavatelj peraške i kotorske kulturne baštine.

U različitim poslovima koje su zajedno obavljali francuski pomorski kapetan Deflandre stekao je kod Krile veliko povjerenje, pa zato i nije čudo što je upravo njega hrvatski gusar zamolio da mu unajmi svoj brod i da ga preveze u Perast, u Boku kotorsku. Francuz je ponudu prihvatio i nije propustio za taj posao dobiti dopuštenje francuskog konzulata. Nije mu bilo teško isposlovati taj dokument, pa je sklopljen ugovor prema kojem će Deflandre i Cvjetković, prvi na svojoj tartani, a drugi na svom šambeku, doploviti do luke Argentiere na Sardiniji i posjetiti ondje francuskoga konzula zbog još nekih formalnosti. Tada će nastaviti ploviti prema Jadranu. Sanitetske papire dobili su 18. studenoga u Modonni, ponovno u francuskom konzulatu, a onda su isplovili prema Malti gdje je Krile u svoj šambek ukrcao obitelj, slugu, posadu i prtljagu. Bilo je to 10. prosinca kad su krenuli prema Draču gdje su stigli nakon desetak dana plovidbe po uzburkanom moru. Tu su se nakratko usidrili, na brodove su ukrkali vodu i namirnice. Čini se da je Krili taj ukrcaj i to zaustavljanje u Draču bilo kobno! Dogodilo se, naime, da je, dok se pregovaralo oko neke bačve vode i to s posadom neke ulcinjske tartane, Krile nakratko izi-

šao na palubu i da su ga prepoznali. Deflandre je u izjavi koju je nakon događaja dao sanitetskim vlastima u Herceg-Novom deciderano tvrdio da nitko nije slučajno prepoznao Krilu Cvjetkovića, nego da su turske lučke vlasti nenajavljeno došle na njegov brod i to s namjerom da utvrde je li to uistinu Krile na brodu.

U svakom je slučaju do incidenta s prepoznavanjem došlo zbog Kriline neopreznosti, pa se on, umjesto da je ostao skriven, usudio izići usred turskoga gnijezda na palubu. U nekim, pak, izvorima zabilježeno je kako su brodovi bili prisiljeni skrenuti sa svoga puta u Drač zbog nepovoljnog vjetera. Uostalom, nije uzrok dolaska u Drač bio važan nakon što je Krile Cvjetković ondje prepoznat. Turci su ipak njegovu brodu dopustili da isplovi. Bilo je oko dva sata poslije podne kad su Deflandre i Krile primijetili da ih slijedi jedna do zuba naružana tartana s oko pedeset članova posade. Ona ih je vrlo brzo prestigla, uz njih doplovila te je jedan časnik zatražio od kapetana da spusti francusku zastavu. Kad je Deflandre to odbio, tražili su od njega da prijeđe na njihov brod. On se dvoumio, ali ga je Krile nagovorio da ih poslušaju. Čim je kapetan stupio na turski brod, bilo mu je priopćeno da je nazočni Cvjetković bandit i pirat te da mu naređuju da im ga preda. Kapetan je bio odlučan i nije pristao na taj zahtjev jer je, kazao je, on podanik francuskoga kralja, pa je pod njegovom zaštitom. Uostalom, bio je to i glavni razlog zbog kojeg je Krile inzistirao da se putuje na francuskom brodu. Sada im je bilo naređeno da se vrate u Drač i da ondje sve objasne pred zapovjedništvom luke i pred francuskim konzulom.

Francusku tartanu s Krilom u potpalublju Turci su uzeli u tegalj i oko devet sati navečer bacili su sidro na mulu u Draču. Tada su vlasti odmah uhitile Krilu. Dok su ga uhićivali, on je obgrlio francuski stijeg i vikao: *Živio*

francuski kralj. Nadao se da će ga ekstrateritorijalnost francuskog plovila spasiti. Koliko je ta nada bila jalova, vidi se po tomu što su Ulcinjani do jutra s broda skinuli francusku zastavu, onda su je gazili nogama i poderali. Kapetan ju je Deflandre tako oštećenju, kao dokaz nasilja nad njima, sačuvao i u istrazi poslije pokazivao.

U rano jutro Turci su se po drugu put pojavili na palubi Deflandreova broda. Bilo je to 21. prosinca, četiri dana prije Božića kad su objesili Krilu Cvjetkovića i kad su prisilili Francuza da tomu činu prisustvuje. Objesili su ga na glavni jarbol tartane, pri čemu su obješenika vrijeđali i klevetali. Nakon egzekucije Turci su pregledali Krilin brod da bi utvrdili o kakvu je teretu i prtljazi riječ, a onda su uhitili čitavu njegovu pratnju u kojoj se nalazila obješenikova udovica **Garofalija**, njezina sestra s jednom djevojčicom koja je očito bila Grilova kći. Kako bi čitav prizor završio što dramatičnije, na brod su, na čijem su jarbolu objesili Krilu, ovjesili crnu zastavu, svježe umočenu u boju, a do nje su izvjesili i maltešku crvenu s bijelim križem. Što se tiče kapetana Deflandrea, njega su prisilili da se sa svojim brodom usidri kod pješčane plaže Valdanosa, gdje su ga držali do 2. siječnja kad su ga pustili nakon što je potpisao da mu ništa od osobnih stvari nije oduzeto. Kapetan je taj neistiniti dokument potpisao i hitro otplovio prema Boki gdje je stigao 4. siječnja u Rose, malo kapetansko mjesto na ulazu u zaljev. Deflandre se u Boku kotorsku tako vratio bez Krilinih žena i posluge. Turci su zadržali šest žena i četrnaest članova posade. Samo su šestoricu pustili s Francuzom. Od njih su trojica bila Peraštani. Ulcinjani su se bojali posljedica zarobljavanja jer su tada odnosi Venecijanaca, a time i Peraštana, bili s Turcima vrlo dobri, pa je vladalo neko nepisano pravilo o ne- napadanju. Preostala tri člana posade bili su još i jedan Rimljanin, jedan Furlan i jedan Englez što izvrsno svje-

doči o međunarodnom ustroju Kril- ne posade. Odmah nakon dolaska u Herceg-Novi kapetan Deflandre dao je izjavu u kojoj je između ostaloga kazao kako ne zna kakav je sadržaj prtljage što ju je pokojni gusar nosio sa sobom, ali je znao kako je to bila znatna prtljaga te da je zasigurno u njoj bilo veliko blago.

Vijest o smrti Krilinoj i o barbar- skoj egzekuciji na vlastitu brodu vrlo je brzo stigla do Perasta. Posebno je negativno odjeknuo način egzekucije i gusarevo vješanje na lantini trokut- nog jedra, i to o grkljan.

Veliku pozornost privukla je sud- bina zarobljenih žena i njihovo od- vođenju u Skadar u tamošnju dobro čuvanu pašinu tamnicu. U Ulcinju, a o tomu se čulo i u Perastu, kružile su brojne poruge o Peraštanima, pjeva- le su se o njima podrugljive pjesme, a širila se i priča da su obješenikovu glavu odsjekli i javno skrnavili. Čak su u Valoni jednog Peraštana, nekog kapetana, pitala bi li htio za ručak jesti ribe koje su upravo pojele Gri- la Cvjetkovića. Te su glasine izazvale kod Peraštana golemi gnjev, posebno kod mlađih ljudi kojima je Krile Cvjet- ković bio pojam moreplovca i hrabro- ga gusara. Oni su zato počeli smišljati osvetu premda se takvo što protivilo službenoj politici Mlečana koja nije odobrala to što se Krile bavio gu- sarenjem u doba mira i kada nije bilo nikakvih razloga za represalije protiv Turaka.

U početku bilo je ideja da se kao taoci uzmu neki Turci, pa da se za- traži njihova razmjena sa zaroblje- nim ženama i Krilinih posadom. Ve- necijanske su vlasti zaustavile takav pokušaj, pa su čak oslobodile već zarobljene turske taoce! Ipak nisu mogle spriječiti dobro planiranu taj- no izvedenu otmicu žena iz pašine tamnice. To je događaj koji je kasni- je dramatizirao na osnovi narodne predaje Ivan Kukuljević Sakcinski, a prije njega George Byron u svom *Corsairu*.

Otmica je izvršena u velikoj taj- nosti. U nju je uložena znatna svo- ta novca, čak 400 cekina. Otmicu je izvela skupina od šest Albanaca. Oni su u Boki kotorskoj s kapetanom **Stijepom Bujovićem** dogovorili taj složeni diverzantski posao koji su s uspjehom izveli 16. svibnja 1747. Okolnosti te akcije prilično su ma- glovite jer su se poslije peraške vla- sti, da ne iznerviraju ni Mlečane ni Turke, potrudile događaj obaviti ve- lom tajanstvenosti. Poznato je kako su u akciji sudjelovala šestorica ger- rilaca među kojima i njihov predvod- nik, neki **Mustur** koji se prerušio u prosjaka koji je tako maskiran uspio ući u pašin zatvor. Četa se prebacila u Skadar rijekom Drim, a u gradu su se razdvojili kako ne bi privlačili po- zornost. Kad su uspjeli ući u utvrdu, oni su, a da nisu ubili stražare, javili Krilinih ženama da su ih došli spa- siti, pa su ih s pomoću užadi spusti- li izvan utvrđenoga zatvora. Priča o spašavanju žena iz pašina utvrđenog zatvora posjeduje neobičnu, gotovo filmsku lakoću koja je kulminirala kad su se oslobođene žene ukrcale u lađu koja ih je čekala i kojom su niz Drim otplovile prema moru, a onda u Perast gdje su ih čekali oduševljeni građani.

Upraviteljima grada Perasta osta- lo je još samo da akciju oslobađa- nja zarobljenica iz turske tamnice opravdaju Venecijancima. U tomu su oni nakon niza diplomatskih iskaza uspjeli. Čitava je gusarska priča tako završila u tišini, i to kad je na otok Gospe od Škrpjela, u taj mitski Gos- pin hram, raspuštene kose i u crnoj odjeći stupila Krilina udovica Garofa- lija. Sa sobom ona je donijela zavjet- ne dijamante koje je nosila ušivene u svojoj odjeći kako za vrijeme mu- ževljeva brutalnoga vješanja, a tako i poslije u pašinoj tamnici. Dijamanti što ih je zavjetovala gusareva udovica još se i danas pokazuju u svetištu na Gospi od Škrpjela ■

LJETOPIS POPA DUKLJANINA VRAĆEN U HRVATSKI HISTORIOGRAFSKI KANON

Povratku se *Ljetopisa popa Dukljanina* u hrvatski historiografski kanon najviše mogu veseliti Hrvati u Crnoj Gori, čije se ime, jezik i identitet svakodnevno niječu, jer je to djelo nastalo na njihovu tlu, i to u gradu Baru za koji je nedavno preminula hrvatska povjesničarka Lovorka Čoralić u knjizi *Barani u Mlecima* onomad ustvrdila kako ga se neprestano isključivalo iz hrvatskoga etničkog korpusa

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović

Foto: crveniperistil.hr

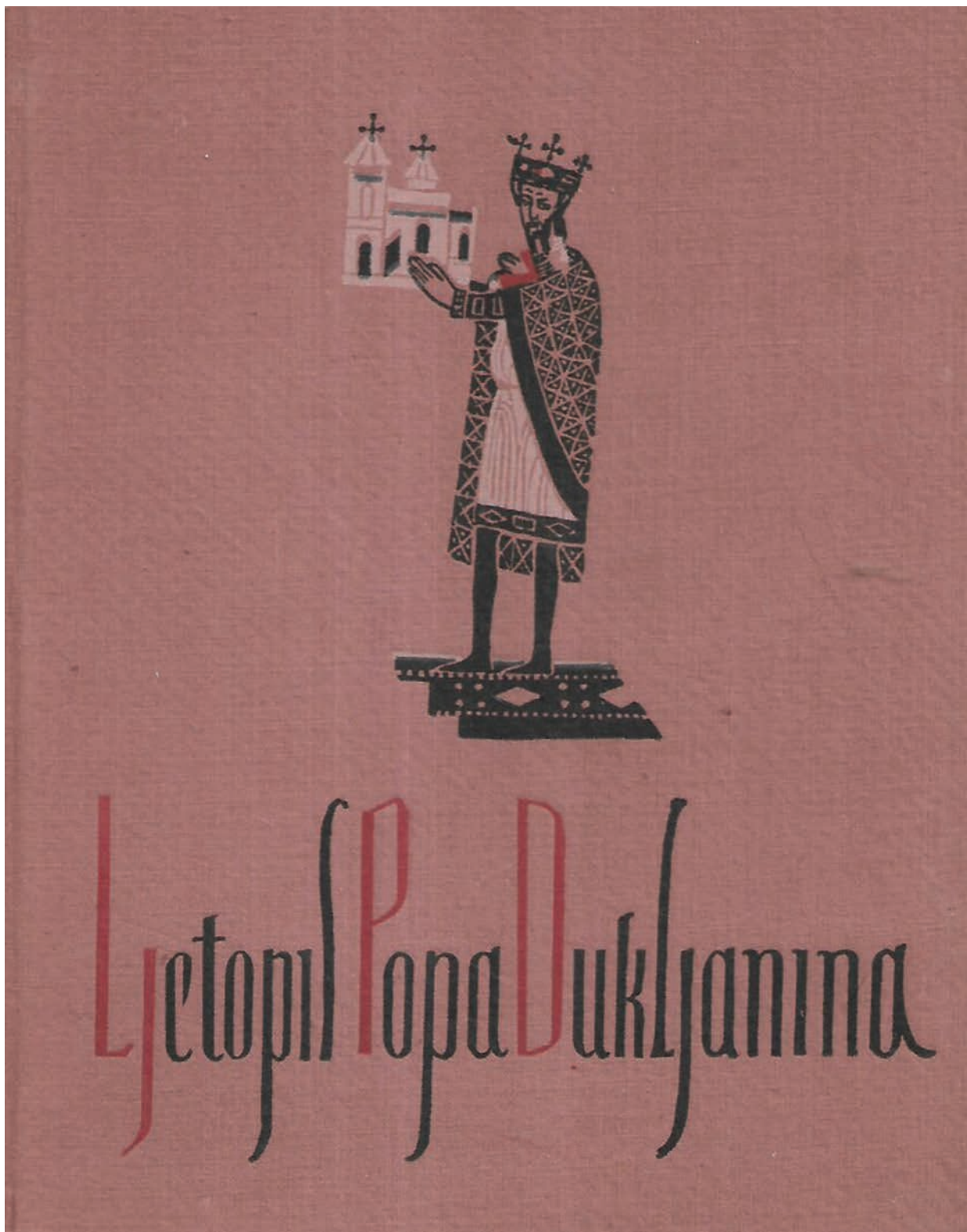
O bilježavanje 1100. obljetnice Hrvatskoga Kraljevstva u središte je zanimanja hrvatskih znanstvenika (ponajprije povjesničara, povjesničara umjetnosti, ali i filologa i mnogih drugih), pa i u historiografski i književni kanon vratila različite artefakte, dokumente i vrela. Povratak je u kanon doživio tako i *Ljetopis popa Dukljanina*, prema kojemu se hrvatska historiografija, poglavito u razdoblju 1945. – 1990., maćehinski odnosila. Razlozi su za taj čudan odnos ponajmanje bili stručni, a znatno više ideološki jer se obilno spominjanje hrvatskoga imena u vrelu nastalome izvan granica tadašnje SR Hrvatske, neovisno o tome što je uza sve nejasne i neprovjerljive navode te netočna rodoslovlja, što nitko ne spori, nezaobilazno za rasvjetljavanje nastanka srednjovjekovne hrvatske države, moglo tumačiti kao pokušaj nametanja nacionalnoga pitanja koje u Lijepoj nam Bivšoj nije bilo nimalo počudno.

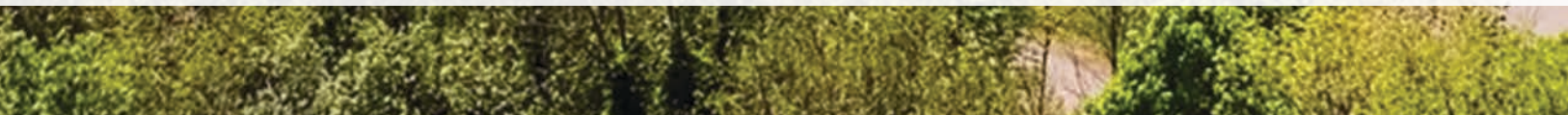
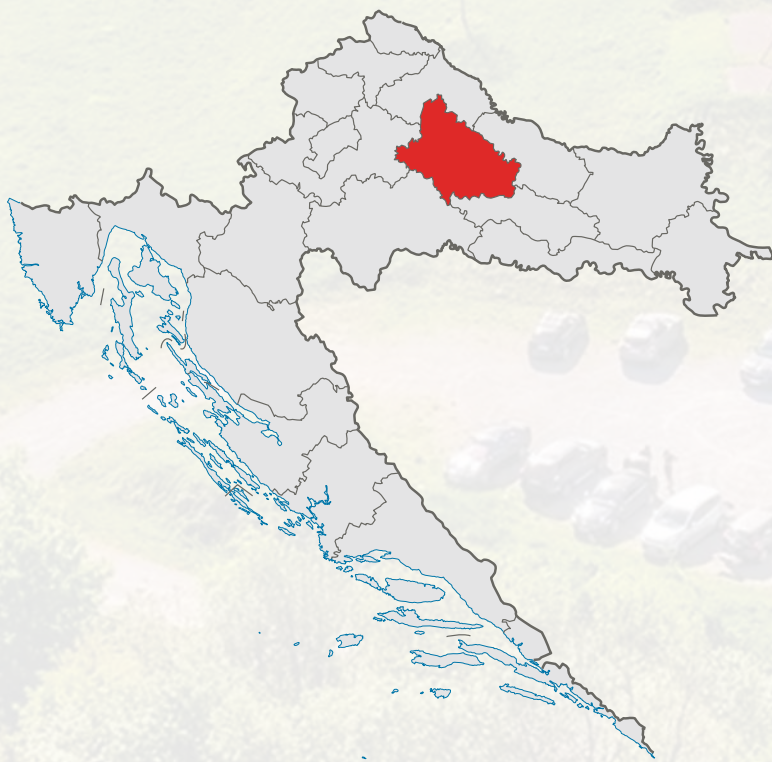
O *Ljetopisu* su u katalogu izložbe *U početku bijaše Kraljevstvo* (ur. Tomislav Galović, Dino Milinović i Trpimir Vedriš, Galerija Klovičevi dvori, Zagreb, 2025.) ponajprije pisali Mirjana Matijević Sokol i Vladimir Sokol. Oni su u tekstu *Kralj Tomislav (910. – 928.) u Katalogu* (str. 586–599) napomenuli kako se o kralju Tomislavu u *Ljetopisu* piše kao o pobjedniku nad ugarskom vojskom (*Za vladanja Tomislavovljeva pokrene vojsku ugarski kralj zvani Atila da ga /Tomislava/ savlada*) te kako je Ivan Kukuljević Sakcinski u latinskoj svezi *in planitie Dalmae* prepoznao opis sabora na Duvanjskome polju, tijekom kojega je po jednoj od nedokazanih predaja okrunjen kralj Tomislav premda u tekstu stoji da je riječ o kralju Svetopeleku. Mirjana Matijević Sokol u opisu samoga djela (str. 596–597) navodi

kako ga je po mišljenju većine povjesničara u 12. stoljeću napisao nepoznati barski svećenik s namjerom da obrani prava Dukljansko-barske nadbiskupije kao metropolije u odnosu na Dubrovačku nadbiskupiju, da je ušćuvan u dvama rukopisnim primjercima na latinskome jeziku iz sredine 17. stoljeća, od kojih se jedan čuva u Vatikanu, a drugi u Beogradu, te da je u ranoj hrvatskoj historiografiji više spisa povezanih s *Ljetopisom*, među kojima je i Hrvatska kronika, u kojoj je zapisana i legenda o ubojstvu kralja Zvonimira, koju je otac hrvatske književnosti Marko Marulić preveo na latinski. Kao temeljni sadržaj *Ljetopisa* Mirjana Matijević Sokol navodi katalog gotsko-slavenskih vladara od 5. do kraja 12. stoljeća. Na stranicama koje je ispisao nepoznati barski svećenik, među ostalim, stoji kako je kralj Krešimir zauzeo čitavu Bosnu, donosi se i legenda o osnutku Dubrovnika i povijest Duklje, a spominje se i rješenje pitanja uporabe latinskoga i slavenskoga jezika na crkvenim saborima te naredba okrunjenoga kralja „da se posvete nadbiskupi, jedan u Saloni, a drugi u Diokleji“, iz čega je razvidno da su piscu *Ljetopisa* bili poznati zaključci splitskih crkvenih sabora iz 925. i 928. Uostalom, nepoznati je barski svećenik gotovo pa suvremenik sudbonosnih povijesnih zbivanja, pa je tim i čudnije (ili nije jer ipak je bila riječ o ideološkome pitanju) da se njegovo djelo tako olako odbacuje. S pravom stoga na temelju svega iznesenoga Mirjana Matijević Sokol zaključuje kako „kritička analiza pojedinih dijelova (*Ljetopisa popa Dukljanina*, op. D. V.) i uspoređivanje s drugim zapisima pokazuju da postoje vrijedni podatci koji su upotrebljivi u historiografskoj interpretaciji“.

Povratku se *Ljetopisa popa Dukljanina* u hrvatski historiografski kanon najviše mogu veseliti Hrvati u Crnoj Gori, čije se ime, jezik i identitet svakodnevno niječu, jer je to djelo nastalo na njihovu tlu, i to u gradu Baru za koji je nedavno preminula hrvatska povjesničarka **Lovorka Čoralić** u knjizi *Barani u Mlecima* onomad ustvrdila kako ga se ne prestano isključivalo iz hrvatskoga etničkog korpusa, što je bilo posljedicom mletačke teritorijalne razdiobe prema kojoj je pripao pokrajini Mletačkoj Albaniji, a Barani su se po

automatizmu svrstavali među Albance. Kao što je Lovorka Čoralić svojom knjigom koju je 2006. izdalo Hrvatsko građansko društvo Crne Gore ispravila tu pogrešku hrvatske i zapadnoeuropske historiografije, tekstovima se u katalogu ove izložbe *Ljetopis popa Dukljanina* vraća u kanon u koji su ga prije tko zna koliko stoljeća smjestili prvi hrvatski povjesničari poput **Mavra Orbinija** i **Ivana Lučića Luciusa** te otac hrvatske književnosti Marko Marulić. Napokon je razbaštinjena hrvatska baština ponovno ubaštinjena! ■

BJELOVARSKO-BILOGORSKA ŽUPANIJA: DOŽIVLJAJ VIŠE

**Zelena strana Hrvatske koju vrijedi doživjeti: veliki vodič kroz
Bjelovarsko-bilogorsku županiju za doživljaj više**

Tekst i foto: Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije

Varaždinski generalat Vojne granice razvojačen je 1. kolovoza 1871. godine kada je osobni izaslanik cara i kralja Franje Josipa I., austrijski general Rosenzweig, predao dotadašnju vojnu upravu grada Bjelovara krajiškom pukovniku Ivanu Trnskom.

Tim je činom ovo područje postalo sastavnim dijelom građanske Hrvatske. Istodobno je zaživjela i nova hrvatska županija - Bjelovarska županija. U prosincu iste godine, na izborima za županijsku skupštinu, Ivan Trnski imenovan je prvim velikim županom novoosnovane županije, dužnost koju će obnašati do svog odlaska u Zagreb 1872. godine.

Na temelju Zakona o uređenju uprave i ustrojstva županija 1886. godine dolazi do spajanja Bjelovarske i Križevačke županije u jednu - Bjelovarsko-križevačku. Godine 1922. nastaje prekid hrvatske tradicije u pogledu županija. Zakonom od 26. lipnja ukinute su županije, a država je podijeljena na 33 oblasti. Bjelovarsko-križevačka županija većim dijelom pripada Osječkoj oblasti. Od 1993. godine među dvadeset županija u Hrvatskoj i Gradom Zagrebom nalazi se i Bjelovarsko-bilogorska županija.

Bjelovarsko-bilogorska županija nalazi se u istočnome dijelu skupine županija središnjega područja Hrvatske.

Na sjeveru graniči s Koprivničko-križevačkom, na sjeveroistoku s Virovitičko-podravskom, na jugu sa Sisačko-moslavačkom i Požeško-slavonskom županijom, na zapadu sa Zagrebačkom županijom. Obuhvaća prostor četiriju karakterističnih zemljopisnih cjelina: Bilogoru (sjeverno i sjeveroistočno), rubne masive Papuka i Ravne gore (istočno), Moslavačku goru (jugozapadno) i dolinu rijeke Česme i Ilove (zapadno, središnje i južno).

S koje god strane stignete u Bjelovarsko-bilogorsku županiju, dočekat će vas gostoljubivi domaćini i priroda koja ovdje još uvijek diše punim plućima. To je kraj pet gradova: Bjelovara, Daruvara, Čazme, Garešnice i Grubišnog Polja, te osamnaest općina koje zajedno stvaraju raznoliku, pitomu i sve zanimljiviju kontinentalnu destinaciju.

Bjelovar osvaja urednim gradskim parkom i brojnim kulturnim atrakcijama, Daruvar termalnom tradicijom i šarmom, Garešnica zelenim pričama uz ribnjake, Čazma novim sadržajima u prirodi, a Grubišno Polje mirom maloga grada. Između njih nižu se sela i brežuljci, crkveni tornjevi, šume, potoci, livade i polja - prizori zbog kojih vožnja ovim krajem često postane jednako lijepa kao i samo odredište.

Ovdje vas čekaju stoljetne šume, ribnjaci i jezera, vinske ceste, lovišta, obiteljska gospodarstva, domaći proizvodi i stolovi puni okusa koji vraćaju u djetinjstvo.

Opći podaci	
Površina	2.652 km ²
Broj stanovnika	101.879
Gustoća naseljenosti	38,42 stanovnika/km ²
Broj gradova	5
Broj općina	18
Broj naselja	323
Sjedište županije	Bjelovar
Župan	Marko Marušić

www.bbz.hr

Bjelovarsko-bilogorska županija istražuje se polako i s guštom, pješice, biciklom, na konju ili automobilom.

Donosimo nekoliko doživljaja zbog kojih se isplati krenuti put Bjelovarsko-bilogorske županije.

Garešnica i Poilovlje: grad Ive Robića i jedna od najljepših šetnji uz ribnjake

Na rijeci Ilovi, prirodnoj granici Slavonije i Moslavine, smjestila se Garešnica, rodni grad Ive Robića, legendarnog Mr. Morgena. U samome središtu grada pažnju privlači veliki mural posvećen ovome glazbenom velikanu, a Garešnica sve snažnije gradi identitet grada prirode i opuštenoga kontinentalnog ritma.

U tome važnu ulogu imaju **Centar za posjetitelje Natura 2000** i projekt **Zeleni vrtovi Poilovlja**, koji posjetiteljima približavaju biljni i životinjski svijet ovoga kraja. Sve je osmišljeno tako da bude edukativno, ali i zanimljivo, pa obilazak djeluje više kao doživljaj nego kao klasično razgledavanje.

Posebno mjesto zauzima informativno-edukativni punkt **Kaniška Iva**, gdje se nalazi prekrasna šetnica uz ribnjake, duga oko pet kilometara. Uz stazu su klupice, mjesta za odmor, igralište i vidikovci za promatranje ptica, a u Centru možete unajmiti bicikle i dalekozore te uz prethodnu najavu dogovoriti vođenu turu. A u restoranu „Kod Bake“ nadomak Garešnice možete isprobati fantastično pripremljene porcije tradicijskih jela na sto načina. Poseban specijalitet su tripice.

Daruvar: termalni grad koji osvaja zelenilom, kulturom i pivom

Daruvar je jedan od onih gradova koji osvajaju bez velikih riječi. Mali, dotjeran, zelen i prijateljski, ima onu vrstu šarma zbog koje se u njemu odmah osjećate opušteno i dobrodošlo. Parkovi i drvoredi protežu se cijelim gradom, a opuštena atmosfera prati vas na svakom koraku.

Među obveznim postajama je **Dvorac Janković** iz 18. stoljeća, u kojemu je danas smješten gradski muzej. Ondje se otvara priča o Antunu Jankoviću, osnivaču grada, te o slikarici Evi Fischer. Ispred dvorca ne propušta se fotografiranje s **Adamom**, impresivnim stablom ginka bilobe koje ondje stoji već oko 240 godina.

Daruvar ima i snažan pivski potpis. **Pivovara Daruvar**, smještena u samome centru grada, proizvodi **Staročesko pivo** još od 1893. godine, a u novije vrijeme razvila je i prepoznatljiv craft brend **5th Element**. U sklopu programa *Naše pivske i druge priče* posebno se ističe degustacija **Beerlist**, u kojoj se piva sparuju sa sirevima lokalne sirane Biogal.

Mural Ive Robića u Garešnici

Kaniška Iva

Tripice

Daruvar – grad sa šarmom

Adam – stablo ginkgo biljke ispred dvorca Janković

Craft piva

A da se u ovom kraju ne morate odlučivati između piva i vina potvrđuje i posjet obroncima Bilogore. U mjestu **Kapela**, nedaleko od Bjelovara, nalazi se vinarija i imanje **Coner**. U lijepome zelenom ambijentu obitelj proizvodi vrhunska vina, nudi nekoliko luksuznih soba za smještaj i u restoranu poslužuje domaća bilogorska jela pripremljena s mnogo pažnje.

Romska kuća: autentična romska priča koju nećete lako zaboraviti

U selu **Maglenča** nalazi se **Romska etno-kuća autohtonih hrvatskih Roma Lovara**, jedinstveno mjesto na turističkoj karti Hrvatske. Posjet ovdje nije samo izlet, nego susret s poviješću, tradicijom, jezikom i običajima koji čine važan dio hrvatske kulturne baštine. Simbolični putokaz upućuje prema velikim europskim gradovima u kojima su Romi tražili svoje mjesto pod suncem, ulaz u kuću okrenut je prema istoku, a stablo jabuke ispred kuće simbolizira plodnost i blagostanje obitelji.

Domaćini **Goran** i **Slađana Đurđević** vode ovu priču stručno i srčano. Govore o tradiciji, živopisnim običajima, povijesti ovog područja i vlastitoj ljubavi koja je pobijedila razlike i predrasude. Upravo ta osobna dimenzija daje ovome mjestu dodatnu toplinu. Posjetitelji mogu kušati specijalitete tradicionalne romske kuhinje, kupiti proizvode od lavande koja se uzgaja na vlastitim nasadima te degustirati proizvode lokalnih OPG-ova iz Velikog Trojstva. Romska kuća dostupna je i za različite događaje, od edukacija i prezentacija do okupljanja na otvorenome.

Važno je spomenuti i da je riječ o jednom od punktova **Horses Welcome** u sklopu poznatog projekta „Upoznajte i istražite bjelovarsko-bilogorski kraj na konju“, nagrađenog Zlatnom poveljom na nacionalnoj svečanosti „Suncokret ruralnog turizma“.

KUC Mato Lovrak i Bilogora: povratak u djetinjstvo i doza čistog adrenalina

U **Velikom Grđevcu**, rodnome mjestu **Mate Lovraka**, nalazi se Kulturni centar „Mato Lovrak“, jedno od onih mjesta koje jednako vole djeca i odrasli. Roman „Vlak u snijegu“, napisan još 1931. godine, i danas živi u priči o zajedništvu, a ovdje dobiva svoj vrlo opipljiv, gotovo filmski nastavak.

U središtu mjesta nalazi se škola koja nosi Lovrakovo ime, sa spomen-sobom punom knjiga, zapisa i školskih svjedodžbi. No pravi doživljaj počinje kada sjednete u otvoreni vlakčić ispred škole i krenete prema kulturnom centru, dok vodič putem pripovijeda o Lovraku i vremenu koje je obilježio.

Najveća atrakcija je stari vlak s drvenim klupama, nalik onome iz „Vlaka u snijegu“. Tu su i mlin iz „Družbe Pere Kvržice“, bunar, mlinareva kuća, šetnica uz potok, dječje igralište i ljetna učionica. U neposrednoj blizini nalazi se i „Staza prijatelja prirode“, duga dva kilometra, na kojoj možete upoznati bogatstvo flore i faune ovoga kraja, uključujući vidre i dabrove.

Bilogora: planina koju je moguće obići na dva kotača

Za ljubitelje aktivnog odmora veliki adut ove županije je Bilogora. Povrh **Velikog Trojstva** kreću gravel ture koje vode šumskim stazama uz izmjenu asfalta, šljunka i zemljanih putova te uz pejzaže koji se ne zaboravljaju. Ukupno je obilježeno čak 80 kilometara staza, a i kraći dio dovoljan je da shvatite zašto ovaj oblik aktivnog odmora ima sve više poklonika.

Nakon vožnje vrijedi se popeti na graničarski čardak, danas preuređen u vidikovac, i uživati u pogledu na nepregledno zelenilo Bilogore. Za odmor i okrjepu tu su OPG Mihoci i restoran „Vrata Bilogore“, gdje se uz jedan od najljepših zalazaka sunca u kraju poslužuju domaće bilogorske delicije.

Čazma Natura i Vrani kamen: šetnja kroz krošnje, kupanje u biološkom bazenu i pogled u kupolu zvijezda

Ako volite mjesta na kojima priroda ima glavnu riječ, Čazma bi vas mogla ugodno iznenaditi. Jedan od najupečatljivijih novijih sadržaja je šetnica **Medjame**, drveni puteljak dug 1,8 kilometara koji vodi kroz krošnje, močvarni krajolik i uz staništa brojnih životinjskih vrsta.

Smještena nedaleko od središta grada, šetnica Medjame je dio projekta **Čazma Natura** i danas predstavlja pravi mali bijeg od gradske vreve. Ovdje se trenutno zaboravlja na stres, asfalt i svakodnevni ritam. Umjesto toga dobivate tišinu, ptičji pjev i prizore divljih patki, čaplji, vodomara i drugih ptica močvarica, kao i vodozemaca koji nastanjuju ovaj prostor.

Obilježene staze

Projekt uključuje i niz drugih sadržaja. Tu je interpretacijski lokalitet Vustje sa stazom kroz guste krošnje, vidikovcima i odmorištima, a uz ribnjak i obnovljenu ribičku kuću nalaze se zanimljivi edukativni sadržaji, među njima i dabrova nastamba koja služi kao učionica u prirodi. **Pješačka staza Dolina Česme**, duga 12,5 kilometara, prati rijeku kroz područje **Nature 2000** i posjetiteljima približava lokalnu floru i faunu.

Posebna atrakcija je **biološki bazen**, prvi javni bazen takve vrste u Hrvatskoj. Prostire se na 1665 četvornih metara, ima dio za plivače i neplivače, a voda se održava na prirodan i okolišu prihvatljiv način, bez kemikalija.

Za kraj dana, ili možda cijelog vikenda, isplati se otići i malo dalje, prema **Međunarodnom parku tamnog neba Vrani kamen blizu Daruvara**. U vremenu kada je svjetlosno onečišćenje gotovo posvuda izbrisalo pravi doživljaj noćnog neba, ovo mjesto je prava rijetkost. Ovdje zvijezde ponovno izgledaju onako kako ih pamtimo iz djetinjstva, gusto rasute, jasne i blistave.

Petrov vrh, udaljen oko devet kilometara od centra Daruvara, najpoznatija je lokacija za promatranje neba. U planinarskom domu mogu se skloniti i okrijepiti svi zaljubljenici u prirodu, astronomiju i tišinu, a prema potrebi moguće je i prenoćiti. Daleko od gradske rasvjete, buke i užurbanosti, noć provedena pod zvijezdama na ovome mjestu postaje doživljaj koji ostaje dugo nakon povratka kući.

Zašto posjetiti ovaj kraj?

Ovdje se možete šetati uz ribnjake, kušati vrhunska vina i piva, upoznati manje poznate slojeve hrvatske baštine, vratiti se u djetinjstvo, voziti kroz šume, kupati se u biološkome bazenu i na večer gledati zvijezde u gotovo potpunome mraku.

Čvarci su ovdje hrskavi baš kako treba, trgovci s vrhnjem nude zaborav od svega, šaran miriše s rašlji tako da ga poželite pojesti prije nego što je gotov, srnetina, zečtina, svinjetina spremaju se na sto načina, a domaće rakije – od mirte do bademove nešpule, slatke aronije, medice, kruške, vilijamovke, bude i razbude najveću letargiju.

Craft piva i sve poznatija vina začinit će svaki obrok i teku ovdje u suglasju s hranom, a glavne okosnice domaćeg obroka su sirevi, med, domaće mlijeko i sezonsko povrće ubrano tik pred pripremu. Sve iz vrtova i s polja brizno je pripremljeno s ljubavlju u regiji koja se diči domaćim proizvodima. Regija meda, vina, zlatnih piva i beskrajnog zelenila poziva na izlet koji se ne zaboravlja.

Biološki bazen

Petrov vrh

OD BILOGORE DO DARUVARSKIH TOPLICA: ZELENI ODMOR KOJI PUNI BATERIJE

Ondje gdje se Moslavačka gora, Papuk i Bilogora susreću s pitomim brežuljcima, šumama i zlatnim livadama, čeka vas Bjelovarsko-bilogorska županija, jedna od najzelenijih i najugodnijih kontinentalnih destinacija u Hrvatskoj.

Pet gradova i 18 općina čine kraj u kojemu se odmor savršeno može ispuniti mnogim aktivnostima, prirodnom relaksacijom, brojnim doživljajima i domaćim okusima. Bjelovar osvaja skladom svojih ulica, Daruvar stoljetnom termalnom tradicijom, Garešnica prirodom i lovištima, Čazma bogatom poviješću, a Grubišno Polje tihim šarmom maloga grada.

Između njih prostiru se sela, vinogradi, pašnjaci i crkveni tornjevi koji se uzdižu iznad zelenih obronaka. Daruvarske toplice, ljekovita voda, wellness i medicinski sadržaji idealni su za opuštanje i obnovu energije, dok Bilogorska vinska cesta, domaća kuhinja i obiteljska gospodarstva pozivaju na uživanje u lokalnim okusima.

Bjelovarsko-bilogorski kraj možete istražiti i na konju jer ima brojne konjičke staze, kao i biciklom, a Bilogora je idealna za planinarenje tijekom lijepog vremena. Bilo da istražujete pješice, biciklom, na konju ili automobilom, ovdje vas na svakom koraku čekaju priroda, gostoljubivost i vidikovci koji ostaju zauvijek u pamćenju.

Doživljaj više!

**BILOGORA &
MOSLAVINA
& PAPUK**

TURISTIČKA ZAJEDNICA
BJELOVARSKO-BILOGORSKE ŽUPANIJE

DOŽIVLJAJ VIŠE

www.tzbbz.hr

BOKELJSKA MORNARICA ZAPLESALA KOLO U ARENI

Atraktivan prizor odora, zastava, sablji i pušaka privukao je građane Pule da im se pridruže pokraj gradske tržnice, odakle je mimohod i započeo. Kretao se zatim Flanatičkom ulicom do spoja s Giardinima, preko Giardina i Istarskom ulicom do Trga Nimfej te sve do Arene, cijelo vrijeme uz pratnju građana Pule

Tekst: Jelena Milović (Glas Istre)

Foto: Milivoj Mijošek

Svečani mimohod članova Hrvatske bratovštine „Bokeljska mornarica 809“ iz Istarske županije, u povodu 30. obljetnice rada udruženja - proslave svetoga Tripuna, održan je 21. veljače u Puli.

U mimohodu je sudjelovalo 70 članova u tradicionalnim odorama, zajedno s gostima iz Boke kotorske, Zagreba, Rijeke i Splita, ali i odredi Bokeljske mornarice iz Kotora, Tivta i Herceg Novog, uz pratnju Puhačkog orkestra Grada Pule.

Mimohod gradskim ulicama bio je sami početak programa Bokeljske mornarice koji je završio u jedinstvenome ambijentu pulske Arene. Bokeljska mornarica predstavlja iznimno vrijednu pomorsku i kulturnu tradiciju te je upisana na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

„Stojite upravo pred najstarijom sačuvanom pomorskom bratovštinom na svijetu. Bokelji su ove godine proslavili 1217. put svoga zaštitnika svetoga Tripuna i to je ono što nas čini posebnim - Fides et honor! (Vjera i čast!). To izaziva veliki ponos. Hrvatski Bokelji su, na žalost, zbog raznih povijesnih okolnosti razasuti diljem svijeta kao rakova djeca,

a ovo su jedinstvene prilike da покаžemo našu tradiciju i ono što mi nosimo u našim srcima, ali i snažnu povezanost“, rekao nam je **Vladimir Pasković**, predsjednik Hrvatske bratovštine „Bokeljska mornarica 809“ iz Pule.

Atraktivan prizor odora, zastava, sablji i pušaka privukao je građane Pule da im se pridruže pokraj gradske tržnice, odakle je mimohod i započeo. Kretao se zatim Flanatičkom ulicom do spoja s Giardinima, preko Giardina i Istarskom ulicom do Trga Nimfej te sve do Arene, cijelo vrijeme uz pratnju građana Pule.

U Areni je priređen vrhunac programa, tradicionalno kolo Bokeljske mornarice, poznato i kao kolo svetoga Tripuna. Riječ je o simbolu povijesti i tradicije ove najstarije bratovštine pomoraca na svijetu. Kolo se sastoji od 12 imenovanih figura koje simboliziraju život na moru, kršćanske vrijednosti i jedinstvo pomoraca. Pleše se u tradicionalnim mornaričkim uniformama uz pratnju limene glazbe. Igrači su povezani bijelim maramicama, a kolo vodi kolovođa.

„Sva zadrhtim i suze mi krenu. Puno mi to znači. Sjećam se iz djetinjstva ovakvih događaja, a i nedavno sam bila u svom kraju, u Boki. Tradicija je jako važna i drago mi je da se održava“, komentirala nam je kratko 92-godišnja Bokeljka **Vilma Matković Strugar**, koja od 1951. godine živi u Puli i ovaj je događaj posebno emotivno doživjela.

Ulazak u Arenu bio je besplatan za sve građane tijekom sat vremena održavanja programa, a privremeno je tim povodom bio zabranjen promet vozilima na dijelu Laginjine ulice, od Anticove ulice do Giardina, na Giardinima - Istarska ulica, te Trgu Nimfej do ulaza u Amfiteatar.

U Areni je sudionike dočekaio i pozdravio pulski gradonačelnik **Peđa Grbin**, a završetak programa pljeskom su pozdravili prisutni gledatelji ■

SPOMENAROM PROTIV NOSTALGIJE

Među okupljenima je bio velik broj zagrebačkih Bokelja, poglavito Tivćana koji su sa sjetom, ali i s ponosom popratili ovo kulturno događanje koje je još jednom spojilo Boku s hrvatskom domovinom te povezal o Tivćane koji su ostali u zavičaju s onima koji svoj život grade u Zagrebu, ali Tivat i svoje uspomene na njega upisuju u vlastiti spomenar

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović
Foto: privatna arhiva

Dana 9. ožujka 2026. u Dvorani Jure Petričevića, u prostorijama Matice hrvatske održano je predstavljanje dvaju izdanja Ogranka Matice hrvatske u

Boki kotorskoj: dvobroja *Kotorskoga zbornika* i fotomografije *Tivatski spomenar*.

Nakon pozdravnoga govora predsjednika Matice hrvatske **Damira Zorića** okupljenima se obratila predsjednica Ogranka Matice hrvatske u Boki kotorskoj **Marija Mihaliček**, urednica Kotorskoga zbornika i autorica *Tivatskoga spomenara* prigodno pozdravivši okupljene, upoznavši ih s djelatnošću bokokotorskoga Matičina ogranka i s izazovima s kojima se on suočava te predstavivši izlagače.

Lovorka Čoralić i **Vesna Čučić** predstavile su dvobroj *Kotorskoga zbornika* na čijim su se stranicama našli znanstveni i stručni radovi **Zorice Čubrović**, **don Roberta Tonsatija**, **Tatjane Koprivice**, **Željka Starčevića**, **Jasminke Grgurević**, **Marije Mihaliček**, **Lovorke Čoralić**, **Željka Brguljana**, **Vesne Čučić**, **Domagoja Vidovića** i **Danke Radić** te osvrti i prikazi **Snježane Pejović**, **Jasmine Bajo**, **Ivice Vigata**, **Maje Marović** i **Slavka Dabinovića**.

Fotomonografiju su *Tivatski spomenar* predstavili **Stjepan Sučić** i **Domagoj Vidović**. Član Glavnoga odbora Matice hrvatske **Stjepan Sučić** usporedio je knjigu sa srodnim izdanjima te istaknuo vrijednost slikopisne baštine koju ona donosi. Jezikoslovac **Domagoj Vidović** naglasio je kako je riječ o knjizi pisanom biranim jezikom koju bi Tivćani i njihovi prijatelji trebali nositi sa sobom

dok se šetaju tim gradom kako bi usporedili Tivat iz svojih sjećanja s Tivtom u kojemu danas žive.

Na koncu se okupljenima još jednom obratila **Marija Mihaliček** zahvalivši svima koji su pridonijeli da se obje publikacije objave i najavivši nove izdavačke pothvate.

Predstavljanju su nazočili veleposlanik Crne Gore u Hrvatskoj **Dejan Vuković**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Kotoru **Jasminka Lončarević**, predsjednik Matice hrvatske **Damir Zorić**, potpredsjednik Matice hrvatske **Mario Jareb**, književni tajnik Matice hrvatske **Vladimir Lončarević**, predsjednik Hrvatske bratovštine „Bokeljska mornarica 809“ u Zagrebu **Timor Šatara** te velik broj okupljenih, među kojima je bio velik broj zagrebačkih Bokelja, poglavito Tivćana koji su sa sjetom, ali i s ponosom popratili ovo kulturno događanje koje je još jednom spojilo Boku s hrvatskom domovinom te povežalo Tivćane koji su ostali u zavičaju s onima koji svoj život grade u Zagrebu, ali Tivat i svoje uspomene na njega upisuju u vlastiti spomenar. Upravo stoga duboko vjerujemo da će se *Kotorski zbornik* i *Tivatski spomenar* naći na mnogim policama te da će mnogima pomoći u prevladavanju nostalgije ■

CROATIANS ONLINE PROSLAVIO DVIJE GODINE POVEZIVANJA HRVATA DILJEM SVIJETA

Uz intervju, reportaže i razgovore s uspješnim Hrvatima diljem svijeta, Croatians Online donosi autentične priče o kulturi, sportu, glazbi, poduzetništvu i životu hrvatske dijaspore. Poseban naglasak stavlja se na povezivanje generacija Hrvata izvan domovine te na očuvanje hrvatskoga jezika, identiteta i zajedništva

Tekst: i foto: Croatians Online, HMI Rijeka

Croatians Online već dvije godine uspješno povezuje Hrvate i prijatelje Hrvatske diljem svijeta uz informativni portal, radioemisije, podcast sadržaj i aktivnu prisutnost na društvenim mrežama. Ono što je započelo

kao ideja o stvaranju prostora za razmjenu vijesti, priča i iskustava iz hrvatske dijaspore, danas je preraslo u prepoznatljivu medijsku platformu koja svakog dana okuplja hrvatsku zajednicu iz različitih dijelova svijeta.

Croatians Online započela je u New Yorku grupa novinara entuzijasta koji su vlastitim angažmanom i entuzijazmom pokrenuli projekt. Sami su opremili studio i iz tjedna u tjedan ulažu sate svoga vremena, rada i ljubavi kako bi se hrvatska riječ čula i prenosila diljem svijeta. Iza ovog projekta stoje profesionalci iz različitih područja – od financija, psihologije i inženjerstva, do glazbenika, novinara i jezikoslovaca – koji svojim znanjem i iskustvom pridonose raznolikosti i kvaliteti sadržaja.

Croatians Online djeluje kao medijska platforma ne-profitne organizacije „Croatian American Media Association Corp”, koja uz medijske projekte organizira i druge inicijative usmjerene na očuvanje hrvatskoga jezika, kulture i identiteta u iseljeništvu. Među tim projektima ističe se *Croatian Book Club*, u kojem se razgovara o knjigama suvremenih hrvatskih autora, kao i organizacija događaja poput *Croatian Heritage Day*, koji okuplja hrvatsku zajednicu i promiče hrvatsku kulturnu baštinu.

U samo dvije godine iza Croatians Online nalaze se stotine radioemisija, intervjua i podcasta, koji su dostupni

slušateljima na platformama poput Spotifyja. Projekt se u međuvremenu dodatno razvija i u vizualnome smjeru – sadržaji su sve prisutniji i na YouTube kanalu, čime Croatians Online postupno prerasta u vizualni medij i postaje jedna od prvih modernih televizijskih platformi hrvatskog iseljništva.

Program Croatians Online za sada se emitira svake subote s početkom u 17 sati, na hrvatskome i engleskome jeziku, te traje do 19.30 sati, nakon čega se emitiraju brojni podcasti. Ovakav format omogućuje slušateljima i gledateljima da u dvosatnome programu prate aktualne teme iz hrvatske zajednice, intervjue, kulturne i društvene sadržaje, dok podcasti pružaju dodatni prostor za dublje razgovore i specijalizirane teme.

U svojim emisijama Croatians Online razgovarao je s brojnim predstavnicima hrvatskih zajednica i iseljeničkih udruga iz cijeloga svijeta – od Australije do Norveške, ali i iz mnogih drugih zemalja u kojima žive Hrvati. Time platforma stvara jedinstveni prostor u kojemu se mogu čuti različite priče, iskustva i inicijative hrvatske dijaspore.

Croatians Online danas je jedinstveni medij u hrvatsko-me iseljeništvu, jer nudi ovako široku multimedijску platformu koja ujedinjuje portal, radioemisije, podcast sadržaj i videoprodukciju. Za svoj drugi rođendan Croatians Online obnovio je i svoj portal, koji sada ima moderan i čist vizualni izričaj te još pregledniji pristup vijestima i sadržajima iz hrvatske dijaspore.

Platforma aktivno surađuje s brojnim organizacijama hrvatske zajednice, među kojima su i ACAP – Association of Croatian American Professionals, Hrvatski glasnik – glasilo Hrvata Crne Gore, Hrvatska matica iseljenika - podružnica Rijeka, ali i s hrvatskim medijima u Hrvatskoj te drugim dijelovima svijeta, čime se dodatno jača povezanost između domovine i iseljeništa. Tridesetak je volontera u ekipi, a dio ekipe je i u Hrvatskoj. Upravo je iz Hrvatske stigla novinarka **Antonija Tušek**, profesionalno pojačanje ekipe.

Uz intervju, reportaže i razgovore s uspješnim Hrvatima diljem svijeta, Croatians Online donosi autentične priče o kulturi, sportu, glazbi, poduzetništvu i životu hrvatske dijaspore. Poseban naglasak stavlja se na povezivanje generacija Hrvata izvan domovine te na očuvanje hrvatskoga jezika, identiteta i zajedništva.

Uz podršku Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Hrvatske rastu aktivnosti, emisije s temom Povratak u Hrvatsku, podcasti Gdje je srce - tu je dom, Terca, Samo pozitivno, CroArt, Čakulona, Travel Advisor, Lijepa naša Dalmacija, Dalmaciji s ljubavlju, CroFrontier o tehnologiji i budućnosti, kao i najnovija suradnja s Večernjim listom. Odnedavno je Croatians Online dio projekta CROnnect. Podcast je posvećen odnosu Hrvatske i njezine dijaspore, a nastao je u suradnji Večernjeg lista, agencije IMC i platforme Croatians Online te će se snimati i u Hrvatskoj i u Sjedinjenim Američkim Državama. Podcast možete pratiti na Večernjem TV-u. Ekipa Croatians Online bila je u ožujku u Orlando, gdje je pratila naše Vatrene i reelovi prelaze 100 tisuća pregleda.

Više informacija i sadržaja može se pronaći na portalu www.croatiansonline.com, a Croatians Online moguće je pratiti i na svim društvenim mrežama pod imenom Croatians Online.

S istim entuzijazmom s kojim je započeo, Croatians Online nastavlja dalje – donoseći nove emisije, nove projekte i još snažnije povezivanje Hrvata, bez obzira na to gdje žive ■

JUBILEJ HRVATSKOGA GLASNIKA POTAKNUO SURADNJU HRVATSKIH MEDIJA IZ CRNE GORE I SAD-A

Na poticaj riječke podružnice Hrvatske matice iseljenika ostvarena je suradnja između platforme Croatians Online i Hrvatskoga glasnika - glasila Hrvata u Crnoj Gori.

Krajem prosinca iz tiska je izašao jubilarni 200. broj Hrvatskoga glasnika, časopisa hrvatske zajednice u Boki kotorskoj i Crnoj Gori. Pokrenut 2003. godine u izdanju Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, Glasnik već više od dva desetljeća prati kulturni, društveni i politički život Hrvata u toj zemlji, ali i šire – povezujući hrvatsku zajednicu s domovinom i iseljeništvom.

U obilježavanje ovoga značajnog jubileja aktivno se uključila i voditeljica riječke podružnice Hrvatske matice iseljenika **Renata Garbajs**, koja je potaknula povezivanje hrvatske zajednice u Crnoj Gori s Hrvatima u Sjedinjenim Američkim Državama. Zahvaljujući toj inicijativi ostvarena je suradnja između medijske platforme Croatians Online iz New Yorka i Hrvatskoga glasnika.

Plod te suradnje je i intervju s glavnim i odgovornim urednikom Hrvatskoga glasnika **Nikolom Dončićem**. Razgovor je na hrvatskome jeziku vodila **Iman Louis Rozga**, dok je pisanu verziju intervjua priredila **Sanja Floričić Bogović**.

Hrvatska matica iseljenika

DANI HRVATSKE KULTURE U CRNOJ GORI

Dani hrvatske kulture u Crnoj Gori postali su mnogo više od niza događaja – postali su potvrda da kultura živi ondje gdje ljudi žele učiti, stvarati i povezivati se. Postali su prostor susreta dviju domovina, ali i jedan od najljepših načina na koji se jezik i identitet prenose na one najmlađe

Tekst: i foto: Maja Širola Pean

Tijekom jesenskih mjeseci 2025. Tivat i Kotor živjeli su u ritmu hrvatske kulture, jezika i stvaralaštva. U devetome, desetome i jedanaestome mjesecu Hrvatska nastava u Crnoj Gori, kao glavni organizator manifestacije prijavljene preko NVO „Krovne zajednice Dux Croatorum“, uz pokroviteljstvo Općine Tivat, ispisala je još jedno važno poglavlje u svome dvadesetogodišnjem radu. U partnerstvu s brojnim javnim i kulturnim ustanovama ova manifestacija postupno je rasla iz događaja u događaj, pretvarajući se u mozaik susreta, emocija, stvaranja i zajedništva.

Sve je počelo susretom sa spisateljicom Sanjom Polak, čija je toplina odmah osvojila učenike Osnovne škole „Drago Milović“ u Tivtu i Osnovne škole „Njegoš“ u Kotoru. Njezin svijet Pauline P. oživio je baš onako kako samo dobra literatura zna – snažno, vedro i iskreno. Djeca su uz razgovor i smijeh ponovno otkrila koliko književnost može biti najvažniji most između stvarnog i zamišljenog, ali i između ljudi.

Atmosfera slavlja nastavila se obilježavanjem 20 godina Hrvatske nastave u Crnoj Gori, gdje su učenici, svojim nastupima i dječjom autentičnošću, podsjetili na to koliko je ova nastava duboko ukorijenjena u njihovim identitetima. Sjećanja na početak, zahvalnost svima koji su godinama negovali ovu priču i ponos zbog svega postignutog ispunili su dvoranu jednako snažno kao i dječji glasovi koji su pjesmom i recitacijom slavili kulturu iz koje rastu.

Nakon toga mali stvaratelji upustili su se u svijet ka-mišibaja, pod vodstvom muzejske pedagoginje Petre Kralj Fox i odgajateljice, više savjetnice, Jelene Kulišić. Papirna-to kazalište postalo je pozornica na kojoj su djeca oživje-la zavičajne legende, crtajući, pripovijedajući i oblikujući priče svojim rukama i glasovima. Bilo je to putovanje kroz tradiciju na kojem su učili ne samo o tehnikama, nego i vlastitim korijenima.

Likovna umjetnost pronašla je svoj prostor i na radio-nicama s Ivanom Miloglav, tijekom kojih su učenici, vode-

ni osobnim dodirima profesionalne umjetnice, istraživali boje, kompozicije i unutarnje motive. Njihova predanost, radoznalost i želja za stvaranjem dokazale su da umjetnost najlakše progovara kada joj se da sloboda.

Niz književnih trenutaka nastavio se susretima s Rosie Kugli u Tivtu i Kotoru gdje se, uz ugodno i poticajno ozračje, razgovaralo o likovima, pričama i idejama koje nadahnjuju mlade čitatelje. Učenici su još jednom pokazali koliko im je draga prilika da izravno razgovaraju s autorima koje čitaju.

Posebnu vrijednost ovogodišnjim Danima hrvatske kulture dala je i edukativna dimenzija namijenjena učiteljima i odgajateljima, održana u Multimedijalnoj dvorani Općine Tivat. Time je manifestacija još snažnije potvrdila svoju misiju - da kultura nije samo umjetnički doživljaj, nego i prostor profesionalnog rasta, razmjene znanja i međusobnog osnaživanja onih koji svakodnevno rade s djecom. U suradnji s vrsnim stručnjacima iz Hrvatske, Kristinom Lalić i Marinom Podpečen Brajković, održana je radionica posvećena temi koja u suvremenom obrazovanju dobiva sve veću važnost - prepoznavanje i podrška potencijalno darovitim učenicima. Zajedno su, svojim iskustvom i stručnošću, otvorile prostor promišljanju o tome kako prepoznati dječji talent, kako ga njegovati u redovitoj nastavi i kako graditi učionice u kojima svaki učenik dobiva priliku prema svojim mogućnostima. Susret je učiteljima i odgajateljima donio inspiraciju, nove metode i osjećaj osnaženosti - a upravo je to temelj svake kvalitetne škole i svakog živog obrazovnog sustava.

Kazališna energija obogatila je manifestaciju gostovanjem Kazališta Žar ptica s predstavom Dnevnik Pauline P, koja je djecu podjednako zabavila i dirnula, omogućivši im da književni likovi zažive na pozornici. Susret s glumcima dodatno je produbio njihov doživljaj i otvorio vrata kazalištu kao prostoru igre, smijeha i učenja.

U studenome je Omladinski centar Tivat postao atelje u kojem je, uz vodstvo slikara Stjepka Mamića, dvadesetak djece i mladih istraživalo umjetnost u zajedničkom stvaralačkom procesu. Radionica je ostavila trag ne samo u vidljivim radovima, nego i u osjećaju pripadnosti zajedničkom projektu, toliko važnom za mlade koji rastu između dviju kultura.

Pri kraju programa, Gradsko kazalište mladih Split izvelo je predstavu Zagrljaj kojeg pamtim, emocionalno snažno djelo koje je publiku podsjetilo na važnost bliskosti, empatije i ljudskosti. U vremenu kada svijet prebrzo nameće distance, ova predstava je tiho, ali jasno progovorila o potrebi za istinskim ljudskim dodirima.

Sve ove aktivnosti bile su pažljivo i predano medijski praćene, a Hrvatska nastava Crne Gore posebno zahvaljuje Dux radiju, Radio Tivtu i Radio Kotoru na kontinuiranom praćenju i potpori.

Dani hrvatske kulture u Crnoj Gori tako su postali mnogo više od niza događaja - postali su potvrda da kultura živi ondje gdje ljudi žele učiti, stvarati i povezivati se. Postali su prostor susreta dviju domovina, ali i jedan od najljepših načina na koji se jezik i identitet prenose na one najmlađe. Ono što je tijekom tri mjeseca stvoreno u Tivtu i Kotoru ostat će zapamćeno kao vrijeme kada su zajednica, djeca i kultura djelovali u istom ritmu

„BOJE RAZLIČITOSTI“

Izložba „Boje različitosti“ u Tivtu bila je otvorena tijekom ožujka, pruživši publici priliku da putem različite umjetničke poetike doživi bogatstvo kulturne raznolikosti i današnju likovnu scenu manjinskih zajednica u Crnoj Gori

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Haris Mekić

U galerijskom prostoru tivatske Javne ustanove „Muzej i galerija” 10. ožujka svečano je otvorena kolektivna izložba „Boje različitosti”, u organizaciji Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore (CEKUM).

Četrnaest akademskih umjetnika i umjetnica, pripadnika manjinskih naroda u Crnoj Gori, u sklopu Dana kulture manjina, predstavili su se publici s po dva rada, potvrđujući bogatstvo različitih poetika, generacijskih iskustava i likovnih izraza.

Prisutne je pozdravila **Danijela Đukić**, ravnateljica Javne ustanove „Muzej i galerija”, izrazivši zadovoljstvo što je upravo Tivat domaćin izložbe koja naglašava vrijednost kulturne raznolikosti.

„Doista su večeras prisutne i boje i različitost, dok sami postav, raznolikošću motiva i kolorita, znakovito najavljuje i dolazak proljeća, ali i nove oblike kulturne suradnje”, rekla je Đukić.

Ravnatelj Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore

Gzim Hajdinaga, u ime organizatora, zahvalio je publici na dolasku te naglasio važnost umjetnosti kao načina susreta i razumijevanja među ljudima.

„Kada je kultura u pitanju, osobito likovna umjetnost, to je uvijek razlog da se okupimo”, rekao je Hajdinaga, istaknuvši kako je jedna od ključnih misija CEKUM-a predstavljanje i afirmacija kulturnih vrijednosti manjinskih zajednica u Crnoj Gori.

„Mi u CEKUM-u radimo na tome da bogatstvo koje manjine nose u

sebi prenesemo svima ostalima u našoj lijepoj Crnoj Gori. Upravo to bogatstvo vidimo i na ovim slikama, a to je različitost koja nas povezuje“, naglasio je Hajdinaga.

Zahvalio je domaćinima i suradnicima koji su pomogli u realizaciji izložbe, među kojima i umjetnici **Tanji Nikolić**, koja se također predstavila publici.

„Tanja je večeras, slobodno mogu reći, glavni kapetan ove izložbe“, naglasio je Hajdinaga te dodao kako CEKUM ima plodonosnu suradnju s Hrvatskim nacionalnim vijećem Crne Gore i njegovim predsjednikom **Zvonimirom Dekovićem**.

Govoreći o ulozi kulture u suvremenom društvu, Hajdinaga je podsjetio na snagu umjetnosti u prevladavanju granica i podjela.

„Kultura je uvijek bila most koji eliminira barijere. Nekada, kada su postojale granice koje su izgledale nepremostivo, kultura ih je rušila. Danas, kada su putevi i horizonti otvoreni, još više treba njegovati ono što nas povezuje“, rekao je, poručivši da će CEKUM nastaviti snažno podržavati umjetnike i kulturne stvaratelje.

Izložbu je otvorila povjesničarka umjetnosti i likovna kritičarka **dr. Anastazija Miranović**, koja je govorila o umjetničkim dometima postava, naglasivši da „Boje različitosti“ nude svojevrsni „paralelni univerzum“ umjetničkih interpretacija stvarnosti.

„Poznati umjetnici različitih generacija donose različita viđenja svijeta, života, ljudi, neposrednog okruženja, diskursa sa samim sobom i drugima, donose jedan paralelni univerzum, u kojem oni koji znaju gledati imaju priliku i vidjeti“, istaknula je.

U svom osvrtu istaknula je pojedine motive i likovne rukopise autora, navodeći da se u radovima mogu prepoznati snažni simbolički i narativni slojevi, od animalnog svijeta i

figurativnih kompozicija do pejzaža i geometrijskih formi.

„Različiti umjetnički iskazi, artikulirani diferentnim slikarskim tehnikama i žanrovima – od instalacija, ulja, akrila, do akvarela, grafike i crteža, komuniciraju poruke, pitanja i nude određene odgovore. Svakako, daju priliku uzajamnom diskursu i onom unutarnjem – sa samim sobom”, naglasila je.

Miranović je pozornost usmjerila i na znakovitost naziva izložbe.

„U bogatstvu i ljepoti različitosti krije se ključ heterogenih identiteta Crne Gore. Kao i njezina uzbudljiva, kontrastna priroda, pripadnici različitih zajednica i naroda daju joj kvalitetu više, snagu i moć zajedništva, slojevitost identitetsku vertikalnu bez koje Crna Gora ne bi bila to što jest. Različite umjetničke poetike upravo vezuje pripadanje istom prostoru, ne samo kao toponimskom određenju, već kulturnom pejzažu i mentalnoj geografiji koja nas formira, referira i reflektira“, zaključila je.

Na izložbi sudjeluju umjetnici **Ismet Hadžić, Aldemar Ibrahimović, Seida Belegović, Muharem Muratović, Abaz Dizdarević, Tanja Nikolić, Adela Zejnilović, Belis Pojatić, Kaltrina Hoti, Bilal Nikezić, Edin Kaplani, Naser Hasa, Monika Dukaj i Jasna Isić.**

Izložba „Boje različitosti“ bila je otvorena u Tivtu tijekom ožujka, pruživši publici priliku da putem različite umjetničke poetike doživi bogatstvo kulturne raznolikosti i današnju likovnu scenu manjinskih zajednica u Crnoj Gori ■

ROĐENDAN ANDRIJE MAUROVIĆA

Andrija Maurović, rođen 1901. godine na Mulu, a preminuo 1981. u Zagrebu, ostao je zapamćen kao jedan od najznačajnijih umjetnika modernih likovnih medija dvadesetog stoljeća u ovome dijelu Europe. Njegov rad, koji obuhvaća slikarstvo, ilustraciju, dizajn i strip, i danas inspirira nove generacije

Tekst: Nataša Janović (Radio Kotor)

Foto: Radio Kotor

U povodu 125 godina rođenja Andrije Maurovića, jednog od najvećih likovnih umjetnika ovoga dijela Europe, u Multimedijalnoj dvorani kotorskoga Kulturnog centra „Nikola Đurković“ obilježen je 29. ožujka njegov rođendan pod nazivom „Mačkov dan“.

Večer posvećena velikanu stripa i likovne umjetnosti okupila je brojne poštovatelje njegova djela, a prisutne je na početku pozdravila ravnateljica Kulturnog centra „Nikola Đurković“ Radmila Beća Radulović, dok je program vodila Karolina Radulović.

O Maurovićeve stvaralaštvu, ali i njegovoj slojevitoj ličnosti, govorili su autor stripa i ilustrator Simon Vučković, kroničari ribarskog naselja Muo Ilko Marović i Bruno Janković, gdje je rođen Maurović, dok su se online uključili i sudionici „Konferencije Mačkovi dani“: Alija Balta iz Sarajeva, Zoran Stefanović iz Beograda, Sabahudin Muranović iz Prijepolja, Goran Duplančić iz Zagreba i Zoran Đukanović iz Amsterdama.

U fokusu večeri bila je Maurovićeva umjetnička svestranost i njegov neizbrisiv trag u svijetu stripa.

„U biti svatko od nas tko bude govorio o njemu, uvijek će imati neki malo drukčiji i svoj kut gledanja jer se radi o jednoj jako neobičnoj i svestranoj ličnosti koja posebno inspirira i mlade i starije ljude. Ima svoje kolekcionare diljem prostora bivše Jugoslavije i poklonike i dandanas. Iako ga već odavno nema, njegov rad je i dalje moderan, svjež, autentičan. Ono što mene osobno fascinira jest to što je uspijevao vrlo vješto prenijeti likovnu umjetnost u medij poput stripa. To je radio bez pogreške, jer obično čak i veliki umjetnici u nekim slabo razvijenim medijima kao što je strip znaju zalutati. A ovdje imamo jednu situaciju gdje je to besprijekorno znao, znao je koje će likovne elemente ubaciti, a koje će izbaciti, koje prigušiti, smanjiti, da postaju manje bitni, do jedne velike preciznosti. I to je nešto što mene osobno fascinira, jer posebno kada ulazimo u neki novi moderni medij, to je jedno stanje velike nepoznanice i onda postoje velika lutanja. Mali je broj ljudi, kao što je on, koji pokazuje put kojim treba ići. Znao je vrlo vješto unijeti tu likovnost grafike i slikarstva u strip. I to je nešto fascinantno i nevjerovatno“, rekao je Vučković.

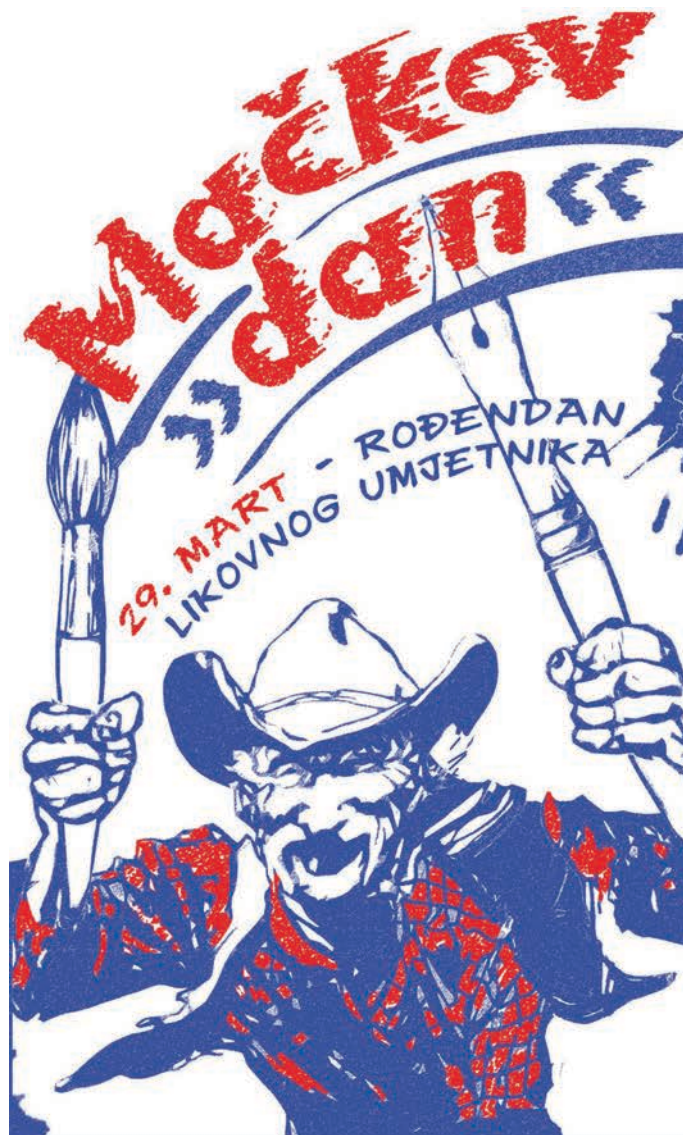
Ilko Marović osvrnuo se na povijest i tradiciju maloga ribarskog mjesta Muo, autorova mjesta rođenja, kao i na značaj Maurovićeva nasljeđa i vremena kada je strip bio u punoj ekspanziji.

„Sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća čitao sam puno kaubojskih i povijesnih stripova, međutim Andrijini stripovi su ostali iznad svih“, naglasio je Marović, koji se prisjetio svoga prvog stripa „Zlatarevo zlato“.

Poseban emotivni ton večeri dao je Bruno Janković, podsjećajući na vezu umjetnika s njegovim rodnim mjestom.

„Mjesto rođenja ne možemo birati i to vas obilježi za cijeli život. Tako je i za našega najpoznatijega ‘starog mačka’ Muo postao mjesto nastanka i mjesto opstanka. A za Muo je Andrija Maurović ostao još jedna vertikalna vječnost, zahvaljujući njemu još jedan veliki dan za spomen i ovako lijepo druženje koje povezuje ljude i otvara horizonte budućnosti“, rekao je Janković.

Različite perspektive o Mauroviću kao umjetniku i čovjeku iznijeli su i ostali sudionici.

GOVORE:

STRIP AUTOR I ILUSTRATOR **SIMON VUČKOVIĆ**
HRONIČARI RIBARSKOG NASELJA MUO
ILKO MAROVIĆ I BRUNO JANKOVIĆ

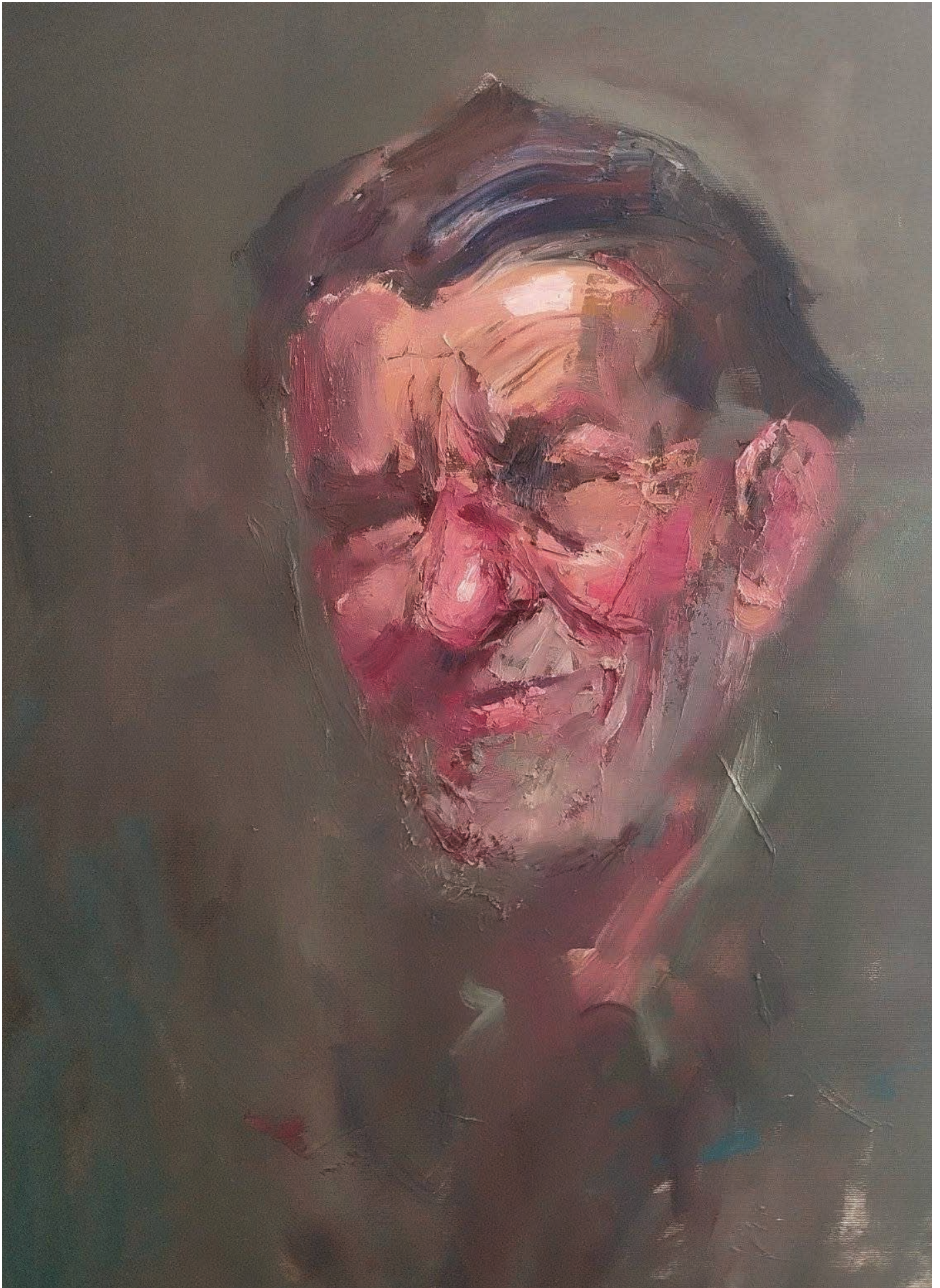
GOSTI: **VELJKO KRULČIĆ, ALIJA BALTA,**
ZORAN STEFANOVIĆ, GORAN GVERO,
SABAHUDIN MURANOVIĆ, GORAN DUPLANČIĆ
I ZORAN ĐUKANOVIĆ

IZLOŽBA RADOVA MOTIVA MULA I PORTRETA
ANDRIJE MAUROVIĆA
SLIKAR **NEDELJKO SIMANIĆ**

MULTIMEDIJALNA SALA
KULTURNOG CENTRA KOTOR
NETSELJA, 29. MART 2026. U 19:00 ČASOVA

JU KULTURNI CENTAR "NIKOLA DJURKOVIĆ" KOTOR
OBALA BB, STARI GRAD, 85330 KOTOR,
MONTENEGRO
+382 32 304 140

„Upustio sam se u istraživanje i oko njegova osobnog života što se od dokumenata može naći. I tijekom rada na tome, zanimljivo je, stekao sam sasvim drukčiji dojam o njemu kao osobi. Znači, on kao jedna ekscentrična osoba koja je u svom svijetu, dosta upitnoga socijalnog ponašanja, postaje jedna umjetnička osoba koja ima mnogo toga za reći i prenijeti mlađim generacijama”, objašnjava Duplančić.

„Andrija Maurović je jako cijenio svoje slikarske radove. U vremenu kada je radio nije naišao na priznanje koje zaslužuje. Međutim, kada pogledamo vrijeme kada je radio, on je bio pionir u slikarskom stripu. Dakle, u to vrijeme nitko nije na taj način radio stripove, kombiniranim slikarskim tehnikama, priredio je 5-6 sripova, a svaki je remek-djelo”, ističe Balta.

„Na konferenciji ću upravo o tom aspektu najviše progovoriti, da vidimo što je to što ga je pokrenulo, što je to što ga je izdvojilo od drugih autora iz svijeta stripa i što je to što ga je izbacilo u zvjezdane staze kojima je on fantastično plivao. Definitivno, ne vjerujem da postoji na bivšem jugoslavenskom prostoru autor koji nije došao u susret s njim, te da nije preuzeo ili nešto naučio od njega”, naglasio je Muranović.

Posebno zanimljiv osvrt dao je Zoran Đukanović.

„Moramo biti svjesni da svako novo čitanje mijenja i samog promatrača i mijenja neke nijanse, a ponegdje i bitne elemente vrednovanja Maurovićevih djela.”

Zaključnu misao o značaju stripa kao umjetničke forme iznio je Zoran Stefanović.

„Mi današnje dileme možemo rješavati preko onoga s čim smo odrastali '60-ih, '70-ih i '80-ih godina. U ovom trenutku ja sam slobodan reći u mojim šezdesetim ono što sam znao kao dijete u prvom susretu sa stripom, da je strip kapsula koja čuva esenciju čovječnosti, po kojoj će nas naši evolutivni potomci možda prepoznati bolje nego preko nekih drugih stvari u budućnosti. U tom smislu bila je velika čast imati jednog Maurovića u svom redu vrijednosti”, zaključio je Stefanović.

Na događaju su predstavljene i radovi Neđeljka Simanića – motivi Mula i portreti Andrije Maurovića, dodatno obogaćujući vizualni segment programa.

Naziv događaja „Mačkov dan“ izveden je od Maurovićeva kultnog junaka stripa „Stari Mačak“, koji je bio njegov nadimak i svojevrsni alter-ego.

Andrija Maurović, rođen 29. ožujka 1901. godine na Mulu, a preminuo 2. rujna 1981. u Zagrebu, ostao je zapamćen kao jedan od najznačajnijih umjetnika modernih likovnih medija dvadesetog stoljeća u ovom dijelu Europe. Njegov rad, koji obuhvaća slikarstvo, ilustraciju, dizajn i strip, i danas inspirira nove generacije.

Organizator programa bio je Kulturni centar „Nikola Đurković“, u suradnji s Mjesnom zajednicom Muo i likovnim umjetnikom Simonom Vučkovićem ■

ANDRIJA KOTORANIN

MISA

Andrija se nervozno promeškolji na drvenoj klupi u crkvi. Nije mu se svidjela biskupova propovijed. Biskup Ivan mlatarao je rukama i glasno vikao:

- Poročni ste i puni grijeha, djeco kotorska. Vi zaboraviste na Boga našega, vi nemate strah od Gospoda. Odstupili ste od zakona Njegova. Strašna vas kazna čeka za bezakonje vaše.

Andrija se namršti i pomisli:

- Stalno o kaznama. I neka opća priča o grijehu.

Biskup je nastavio nesmanjenom žestinom:

- Vi mislite da Bog ne zna za vaše grijesne misli, da je to sakriveno od Njega? Varate se, grješnici. Bogu ništa nije nepoznato. Poslat će vam Anđela smrti i zato se čuvajte Kotorani. Ne dolazite redovito na misu. Ne dajete priloge za crkvu našu. Opijate se i bludničite. Strašna će biti kazna za vas grješnike. Gorjet će u paklu duše vaše. Čut ćete samo škrgut zuba i lelek grijesnih duša, kakve su i vaše. I sami ispitajte djelo svoje. Ono što posijete, to ćete i požnjeti.

Andrija se prekriži. Vjernici su prilazili biskupu i ljubili mu ruku. Priđe i Andrija, klekne i poljubi mu ruku. Biskup mu reče:

- Andrija, ostani da porazgovaramo.

Andrija se iznenadi, ali šutke kimne glavom. Kad su svi otišli, biskup mu kaže:

- Dok sam držao propovijed vidio sam da se nešto mrštiš. Nisi zadovoljan mojim porukama?

Andrija se zbuni pa tiho odgovori:

- To su moje grimase. Ne odnose se na vašu propovijed. Malo ste me i uplašili.

- Na misu redovito dolaziš. Priloge crkvi daješ, i ne štediš. Ne opijaš se i ne bludničiš. Nema čega da se plašiš. Jedino svojih misli – biskup ga lukavo pogleda ispod očiju.

- Grijesne misli nemam, ali zbunjen sam. Za mene je Bog ljubav, a ne kazna. *Amor vincit omnia!** Od početka je zapovijed da imamo ljubav među sobom i da živimo po zapovijedi Gospoda našega Isusa Krista. Nema tame u Gospodu, i ako smo s Njim, mi smo na svjetlu. Ako kažem da grijeha nemam, lažem i sebe i Gospoda. Ako priznam grijeha svoje, oprostit će mi se jer kod Oca našega imam Zastupnika.

Ilustracija: Simon Vučković

Biskup je u nevjerici slušao Andriju pa ga grubo prekinu:

- Da ti nećeš da me zamijeniš? Da ti budeš biskup?

Andrija naglo klekne i ponovno poljubi biskupa u ruku:

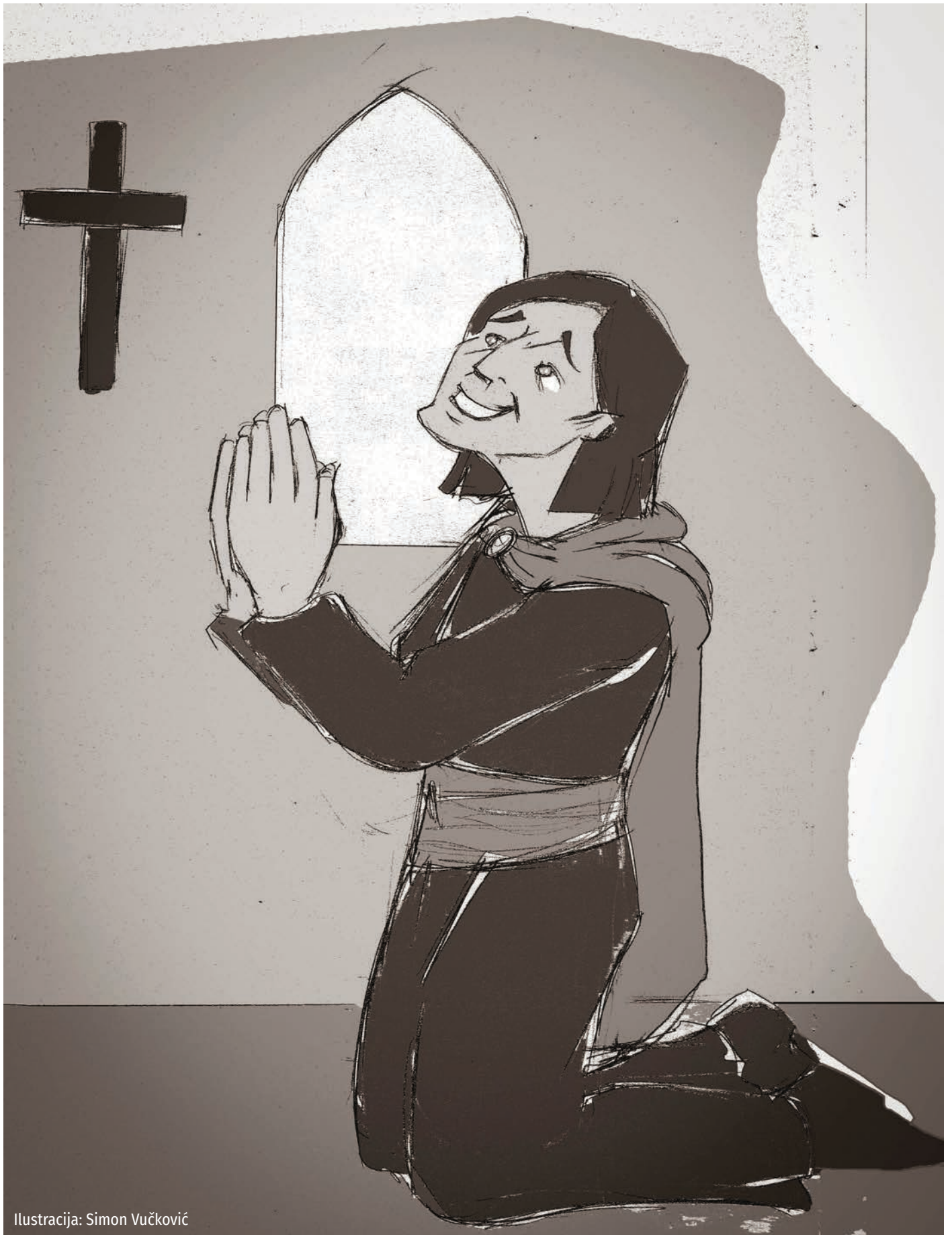
- Oprostite meni ludome. Raspričao sam se. Puno čitam svete knjige pa me ponesu. Kakav biskup, ja grijesnik.

Biskup pomirljivo reče:

- Sine moj, čudni su putevi Gospodnji. Svete knjige treba čitati, ali treba i pažljivo slušati propovijedi naše. Jer mi prenosimo riječ Božju. Crkva je mati naša. Idi sad, i manje se mršti. Jer ljudi to ne vole.

Andrija ponovno klekne, poljubi biskupa u ruku treći put, prekriži se i izađe iz crkve.

**Amor vincit omnia.* – Ljubav pobjeđuje sve.

Ilustracija: Simon Vučković

MARIJA

Laganim koracima Andrija se približavao svojoj kući. Bila je to lijepa palača koju je kupio od prethodnog vlasnika. Uđe u kuću gdje ga dočeka služavka Kate. Punašna, simpatična žena već godinama je služila kod njih, a bila im je kao rod. Uze kaput i šešir i pozdravi Andriju:

- Dobar dan, gospodine.
- Dobar dan, Kate. Kako je gospođa?
- Mnogo bolje. Vrućica je pasala i uskoro će ustati iz postelje.

- Nešto lijepo miriše. Šta si paricala?
- Ribu, i čorbu. Prijat će gospođi, a i svima nama.
Andrija se osmjehnu. Kate je bila iznimna kuharica. Objedi su bili prava gozba. Kucnu na vrata spavaće sobe i uđe. Supruga Marija ležala je na postelji i čitala Bibliju.

- Izgledaš odlično. Kate mi kaže da ti je i vrućica pasala.
- Dobro se osjećam. Kako je bilo na misi?
- Ne znam što da ti kažem. Biskup samo o grijehu i kazni priča. Izgleda da sam se mrštio dok je pričao, pa mi je rekao da ostanem poslije mise. Nije mu se svidio izgled mog lica. *Mea culpa*.*

- Au - povika Marija. I što ti je rekao?
- Da nema čega da se bojim ako nemam griješne misli. Njemu je važno da sam ja dobrotvor i da crkvi dobre novce dajem. Ali u jednome momentu me čak i upitao da možda

neću da budem biskup umjesto njega.

- Zar je moguće? O čemu biskup razmišlja. I to on koji je bio na koncilu u Niceji, tebi da to kaže. *Honores mutant mores!** Ti jesi pravi kršćanin. Bože mi oprost, i nije mnogo pogriješio. Ti bi bio bolji biskup od njega. Isusa Krista ljubiš svim srcem. A i ljude voliš iskreno. I pomažeš. I sirotinji i svima kojima je pomoć potrebna. Biskup bi morao znati: *Veritas vincit*.*

- Mare, ne može se voljeti Bog ako se ne vole ljudi. Kao što Gospod ljubi nas, tako i mi trebamo ljubiti druge. Mislim da trebamo biti blagi, milostivi i praštati jedni drugima. Bilo da smo biskupi, trgovci, zanatlije, sirotinja. Oprost je u duši, a ne u vreći.

- Ako tko prašta, ti si taj. Ja ne znam nijednog drugog čovjeka u Kotoru koji je kao ti pun ljubavi i milosti.

- To je Mare zato što me voliš. Zaljubljen gleda drugim očima.

- Hvala ti Andro na tim riječima. I hvala ti što si mi život usrećio.

Uto u sobu uđu njihova djeca Teodora, Petar i Marija. Andrija ih zagrlj i poljubi u čelo.

**Mea culpa* – Moja krivnja;

**Honores mutant mores* – Počasti mijenjaju ponašanje;

**Veritas vincit* – Istina pobjeđuje.

Ilustracija: Simon Vučković

TEODORA

Obitelj Saracenis veselo je čavrljala u salonu dok su jeli suve smokve.

- Djeco naša, tako ste lijepi. Ponosni smo na vas. Ne samo lijepi, nego i puni dobrote. *Vincit malos pertinax bonitas** - reče majka Marija.

Petar, Teodora i Marija veselo su se držali za ruke.

- Ali, najljepša je Teodora. Kotorski mladići već se skupljaju oko našeg doma – povika Petar, a Teodora se zacrveni.

Teodora je bila iznimno lijepa djevojka, s plavim očima i crnom kosom. Petar je rekao istinu, mladići po Kotoru krišom su gledali kćerku Andrije Saracenisa i sve češće dolazi ispred njihove palače.

- A najviše dolazi Marko, klesarev sin – kaže sestra Marija i zakikota se.

Teodora se još više zacrveni. Marija je pogodila u centar, jer je Teodora sve češće razmišljala o Marku, zgodnome mladiću, sa snažnim rukama i bistrim pogledom. Kad bi ga vidjela na ulici, neka čudna toplina bi se razlila po tijelu.

- Ljepota je dobra samo ako ide uz dobrotu i poštenje – u diskusiju se uključi i Andrija. - Inače je samo pusti ukras, lijepa šolja što šuplje zvoni.

- Svatko je lijep na svoj način. Gospod nas je takve stvorio, lijepe i različite, a opet ujedinjene u božanskoj harmoniji – reče majka.

Petar se ponovno veselo javi:

- A Teodora najviše voli priču o svadbi u Kani Galilejskoj. Brzo će i njoj svatovi.

Teodora podiže glavu i tiho reče:

- Ne zbog svadbe, nego zbog čuda našega Gospoda što vodu pretvori u vino. On nije htio čudo, ali na molbu majke to učini da se ženik ne osramoti, jer mu je ponestalo vina a bio je siromašan.

- Divno, Teodora – sa suzama u očima reče Andrija. I meni je to najljepše čudo. Mogu samo da zamislim ženika kad je nestalo vina kako ga je uhvatio sram. A onda Gospod od vode napravi najljepše vino i ženik i njegova mlada bili su sretni. Veselje se nastavilo. I nije tu važno čudo, nego sreća svadbara.

- A Gospod prvo nije htio poslušati majku pa ju je upitao: Što je tebi ženo? – reče Petar i zagrlji majku smijući se.

Andrija se osmjehnu i odgovori:

- Ne radi se tu o neposlušnosti. Na kraju, on je i učinio ono što ga je majka zamolila. Htio je da kaže da još nije došlo vrijeme da se otkrije kao sin Božji. I nije htio nas smrtnike privlačiti čudima, nego riječima i ljubavlju.

I supruga se uključi u raspravu:

- Mi ljudi volimo čuda, a ne shvaćamo da je najveće čudo ljubav. Mislim da je i to poruka ove priče. Srce treba da nam je čisto i otvoreno za ljubav. *Amor omnia vincit**!

Ilustracija: Simon Vučković

Uto iznenada u salon upadne služavka Kate sva usplahirena:

- Gospodine, gospodine, sudac, sudac.

- Kate, što je bilo? Smiri se. Što se dogodilo?

Kate je i dalje ponavljala:

- Sudac, sudac dolazi.

Marija joj dade čašu vode. Služavka popije naiskap:

- Sudac iz Dokleje, vrag mu kosti raznosio, dolazi po našu Teodoru. Hoće na silu da je otme. Čula sam na pjaci.

I Kate im ispriča. Ugledni bizantski sudac iz susjedne Duklje čuo je za Teodorinu ljepotu i namjerio ju je oženiti. To je Kate rekla žena s Brda koja je godinama prodavala na kotorskoj pjaci.

Sestra i brat čvrsto zagrljše Teodoru kao da je hoće odmah spasiti. Teodora probljedi i reče:

- Ja ću radije u grob nego za njega.

Andrija zagrlji kćerku u mirno reče:

- Ne damo te. Sakrit ćemo te u crkvu dok ta pošast prođe.

Sutradan je čitav Kotor bio u čudu. Dvadesetak kršnih Brđana ostaviše konje ispred gradskih zidina i uđoše u grad. Kotorani se skloniše s ulica i počеше zatvarati šku-re. Brđane je predvodio visoki čovjek s velikim brkovima.

Imao je oko četrdesetak godina. Ispred njih iziđe vijećnik Vicko:

- Kojim dobrom, susjedi? – upita ih.

- Dobrom, nego kako. Ja sam sudac Tomo iz Duklje. Došao sam po mladu, Teodoru, kćerku Andrije Saracenisisa. Pokaži nam njegovu kuću – snažnim glasom reče sudac.

Vicko šutke kimnu glavom i krenu ka Andrijinoj palači. Kad su došli ispred palače, sudac se obrati svojim drugovima:

- Vi ostanite ispred, a ja i ovaj susjed - to susjed posebno naglasi - ćemo da prozborimo koju s Andrijom.

Brđani se grohotom nasmijaše, a Vicko i sudac uđu u kuću.

Dočeka ih Andrija:

- Dobar dan, Vicko, koji dobrom – upita vijećnika i pokazuje im da uđu u salon.

Uđu u salon i sjedoše, a Vicko odgovori:

- Ovo je sudac iz Dokleje. Htio je s tobom par riječi prozboriti.

Sudac se nakašlja pa progovori:

- Ja sam Tomo, sudac iz Duklje. Čuo sam za ljepotu tvoje kćerke Teodore i hoću da je oženim. Imam svega u izborilju. Bit će joj bolje nego kod tebe.

Andrija ga pogleda pa mirno odgovori:

- Teodora je u Dubrovniku, u samostanu. Posvećena je Gospodu. To je bila njezina želja.

Tomo ga pogleda ispod oka i upita:

- Lukavi ste vi Kotorani. Nije vam za vjerovati. Ako je to što zboriš, neće vam smetati da ja i moji malo pogledamo po Kotoru? Za svaki slučaj.

Andrija kimnu glavom:

- Idite u miru božjem.

Tomo ustade i iziđe bez riječi. Vicko pogleda u Andriju a ovaj mu mirno reče:

- Biće sve u redu. Gospod je s nama. *Vincit malos pertinax bonitas*!

Tri puna sata su sudac i njegovi Brđani tražili Teodoru po pustome Kotoru. Kako je nisu našli, ljutito se popeše na konje i odoše.

Andrija je sačekao još dvije ure, a onda ode u crkvu po Teodoru. Vratit će se kući gdje su Teodoru dugo grlili. Te noći Andrija dugo nije mogao zaspati.

- Kako je sve povezano – pomisli.

- Da Kate nije saznala na pjaci za suca, možda bi Teodora već bila u Dokleji.

A onda se sjetio da je ženi s pjace koja je Kati rekla za suca jednom poklonio dukat kad je čuo da ženi sina.

- Gospod je ovaj svijet tako ugodio da se dobrota uvijek vrati. *Ad maiorem Dei gloriam*.* Nek je hvaljen Isus – glasno se pomoli i mirno zaspi.

**Vincit malos pertinax bonitas* – Uporna dobrota pobjeđuje i zle;

**Ad maiorem Dei gloriam* – Za veću slavu božiju.

Ilustracija: Simon Vučković

MOLITVA

Andrija se dugo molio u praznoj crkvi. Često je to radio. Klečao je na koljenima koja su već utrnila, ali on se nije pomicao.

Gospode, pomози mi grješnom. Ja pratim živu Riječ božju i ne odstupam od Tvoga puta. Ali, snage su mi male. Pravednik živi od vjere i ne odstupa, i trudim se, oh, kako se trudim da budem takav. Trudim se da ispravim oslabljene moje ruke i oslabljena moja koljena. I pratim riječi našega svetoga Pavla: 'U svemu ti budi za ugled, da se posrami onaj koji je protivan'. Ali, mali sam, slab sam, nejak sam. Znam: *Errare humanum est*.* Ali, grijeh je moj velik. Ubio sam ljude. U borbi, ali ubio sam. To me noćima proganja. Gospode, Ti znaš moje srce. Kajem se. Iskreno se kajem što uzeh život neprijateljima mojim.

Dok je to govorio misli mu odlutaše ka bici kod Rosensvala. Stjecajem čudnih okolnosti, Andrija se našao u vojsci Karla Velikog koja je krenula na Barcelonu i Pamplonu. Opijen ranijim ratnim pobjedama, franački kralj je izgubio osjećaj za opasnost i doživio veliki poraz kod Rosensvala.

- Kako su hrabri bili ti Baski. Kako su samo jurišali. Iskasapili su nas. Toliko mrtvih, toliko jauka – prisjećao se Andrija.

Ali, hrabar je bio i Andrija. U borbi prsa u prsa spasio je život jednom od Karlovih vojskovođa. Nakon povratka vojske za to je bio i te kako nagrađen. S velikim blagom vratio se u Kotor. O njegovoj hrabrosti čulo se i u Konstantinopolju. Bizantska administracija mu je, na njegovo iznenađenje, ponudila da bude njihov namjesnik za Kotor, sa stalnom i popriličnom plaćom. Jedina obveza mu je bila da dva puta godišnje šalje izvještaje o najvažnijim događajima u Kotoru i okolini. Kako je bio mudar čovjek, njegovi analitički izvještaji bili su u Konstantinopolju visoko cijenjeni.

- Kako grijeh da sperem kad plodove toga grijeha ubirem? Gospode, je li iskreno moje pokajanje? Ubijao sam kao vojnik, da bi mi to bilo plaćeno. Teško mi je, Gospode. Ali Ti znaš, Blagi, da Te ljubim svim srcem svojim, svom dušom svojom, svom snagom svojom.

Andrija se nastavio moliti. Ali, jedna misao ga nije napuštala:

- Ako sam iskren, podjelit ću sav imetak svoj siromasima. Bio je grijeh, ali bilo je i iskreno pokajanje. Ali, što će moja obitelj? Moje Marije, Teodora, Petar. Ne, ne mogu. Ne mogu ih ostaviti bez ičega. Grijeh na moju dušu – Andrija naglo ustade. Prekriži se i izađe iz crkve. Ubrzanim korakom krenu domu svome.

**Errare humanum este* – Griješiti je ljudski

ALKUIN

Kotor je bio na nogama. Nije mala stvar, u njihov grad s franačkog dvora došao je pjesnik, duhovnik, znanstvenik Alkuin, učitelj Karla Velikog. Nakon primitka u gradskoj vijećnici i svečanog ručka, Alkuina i njegovu pratnju smjestili su u palaču Andrije Saraceniša.

- Velika je čast meni i mojoj obitelji što ste odabrali našu skromnu palaču. Nadam se da će vam biti udobno – rekao je Andrija visokom gostu.

- To je bila i moja želja. U Kotor sam doputovao da bih vas vidio. Vi ste veliki junak i sam kralj zna za vaš pothvat u njegovoj vojsci.

- Daleko je to od pothvata. To je bila jedna klaonica u kojoj su glave padale na obje strane. Pravo da vam kažem, ne znam kako sam pretek'o. Bio sam mlad, zdrav i jak, i Bog mi je pomogao da me Baski ne ubiju. A hrabri su bili. Nikad tako nešto nisam vidio. Jurišali su i jurišali ne obazirući se na žrtve.

- Baski su hrabar narod. Ta bitka je jedna od rijetkih gdje naš kralj nije trijumfirao. Valjda je Bog tako htio. *Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis**.

Zašutjeli su na trenutak dok je Andrija natočio vino. Alkuin gucnu gutljaj i coknu ustima:

- Ha, ovo je izvrsno vino. Vi ste ga sami napravili?

- Da. Grožđe je iz okolice Kotora. Ima tu jedno selo, zove se Mirac, tu je grožđe najbolje. Valjda sunce drukčije grije planinu. A opet nije daleko od mora.

- Mirac? Po čemu je dobilo ime?

- Postoje neki prostori gdje se ljudi mire. Zato je Mirac. Porodice padnu u krv, i da se ne bi dalje sukobili, dogovore se da plate krv i da se izmire.

- Zanimljivo. Kako bi bilo lijepo da je više ovakvih prostora za mirenje. Ali, kako Kaijn ubi Abela, nastavismo tim putem bratoubojstava – reče Alkuin i gucnu još malo vina.

- Vi ste učen i mudar čovjek pa vas zato i pitam. Zašto se to događa? Zašto brat na brata? – upita ga Andrija i sam popivši malo vina.

- Zavist, samo zavist. Bogu je bila milija Abelova žrtva i Kajin to nije mogao podnijeti. I to nam je izgleda ostavio u nasljedstvo.

- Ja mislim da je Kajin učinio tri grijeha – zamišljeno reče Andrija – ubio je brata, sakrio je svoje nedjelo i Bogu odgovorio protupitanjem: Zar sam ja čuvar brata svojega? Ovaj treći grijeh možda je i najveći. Lagati našeg Stvoritelja i još s takvim cinizmom...

Alkuin ga pogleda zadivljeno:

- Andrija, kako ste vi mudar čovjek. Ovako jednostavno i kratko nitko nije objasnio prvi grijeh. Čitate knjige?

- Hvala vam na divnim riječima. Čitam puno, najviše Bibliju. Opčinjen sam našom svetom knjigom. Toliko mudrosti, toliko istine, toliko pouka.

- To su božanske poruke pisane ljudskom rukom. I ostat će za vijeke vjekova. Do strašnoga suda. S druge strane, ljudi mogu biti plemeniti, dobri, uzvišeni. Osjećam da mi se približava kraj i da ću uskoro biti s Gospodom. Mnogo sam razmišljao o ovome zašto su ljudi tako različiti, nekad loši, nekad dobri. O čemu to ovisi? Nisam došao do odgovora, mislim da ga nitko od nas smrtnika i nema. *Pulvis i umbra sumus**. A slično je i s ljubavlju. Često zna biti neuzvratarena. Vama, dragi Andrija, reći ću nekoliko stihova o ljubavi iz moje pjesme, koja je opet dio pisma mom prijatelju:

*O slatka ljubavi, zašto izazivaš gorke suze,
Zašto pijem gorke gutljaje iz tvoga mednog krčaga?
Ako se tvoja slast pomiješa s tom gorčinom,
Sva moja radost preobrazit će se u nesreću,
A sva uživanja u tužni lament nad sudbinom.*

- Predivno. Nekako i uzvišeno i tužno. Kao i život - reče Andrija sjetno i nakašlja se:

- Ja sam namjesnik Bizanta za Kotor. Ja redovito njima šaljem izvještaje. I o vašem posjetu moram pisati.

- Naravno, to ti je posao. Nadam se da te dobro plaćaju?

- I više nego dobro. Već poslije četvrtog izvještaja podigli su mi plaću. Vjerojatno su zadovoljni mojim radom.

- Nije vjerojatno nego sigurno. *Manifestum non eget probatione**!

Bizant ne daje novce tek tako. Inače, ti sigurno ne znaš, ali ja sam te preporučio za ovaj posao. Carstva surađuju mnogo bolje međusobno nego što se misli. Našem dvoru

poslali su pismo u kome su zamolili da im nekoga preporučimo za namjesnika ovoga grada i okolice. Ja sam se sjetio tvog junaštva i poslao preporuku. *Fama volat**. Drago mi je da su te prihvatili, a još mi je draže da su zadovoljni tvojim radom.

- Ne znam što da kažem osim da dobri Bog blagoslivlja i vas i vašu obitelj. Spomenuli ste strašni sud. Za mene je to velika nepoznanica. Kad će se to dogoditi i kako će to izgledati?

- To nitko ne zna osim Gospoda. Svatko će dobiti svoju plaću od Gospoda, za pravi ili krivi dio. Kad Gospod s trubom božjom siđe s neba, uskrsnut će najprije mrtvi u Kristu. Dan Gospodnji će doći kao lupež u noći. Ali, mi nismo u tami da nas lupež zaskoči. Mi smo sinovi svjetla, sinovi dana, sinovi vidjela. Mi ne spavamo kao drugi, nego smo na oprezu.

Dugo su razgovarala dva čovjeka, a Andrija je bio zadivljen znanjem i rječitošću pjesnika i znanstvenika s franačkog dvora. Kotor je tonuo u noć.

**Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis.* - Slava Bogu na visini i na Zemlji mir i među ljudima dobra volja;

**Pulvis i umbra sumus.* - Mi smo prašina i sjena;

**Manifestum non eget probatione* - Očitu stvar ne treba dokazivati;

**Fama volat* - Glas leti. ■

MULJANSKIM ORGULJAMA UDAHNUT NOVI ŽIVOT

Orgulje iz 18. stoljeća sada dostupne novoj publici, vjernicima, generaciji mladih izvođača i učenicima glazbenih škola koji se žele upoznati s ljepotom autentičnog zvuka. Zadovoljstvo ovim pothvatom ne krije ni don Robert Tonsati, koji je pokrenuo cijeli proces obnove u vrijeme dok je obavljao dužnost muljanskog župnika

Teskt i foto: M. D. Popović (Boka News)

Povijesne orgulje iz 18. stoljeća iz crkve Pomoćnice kršćana na Mulu nakon restauracije u Sloveniji dobile su novi život, a bogatstvo njihova obnovljenog zvuka bit će na proljeće predstavljeno ljubiteljima glazbe svečanim kolaudacijskim koncertom, kada će biti i blagoslovljene.

U cijeloj Crnoj Gori postoji samo pet klasičnih mehaničkih orgulja, sve se nalaze u Boki kotorskoj, od kojih četiri pripadaju kategoriji „povijesnih”, a muljanske orgulje jedine su u potpunosti stručno obnovljene i vraćene u svirno stanje.

Orgulje u Ninu, sagrađene 1780. godine i orgulje sagrađene 1784. godine u Zadru, pa 1888. godine, u povodu beatifikacije blaženoga Gracije, dovezene u župnu crkvu na Mulu u Boki kotorskoj, jedine su sačuvane od oko 40 instrumenata koje je sagradio čuveni graditelj **Domenico Moscatelli**.

Uz potporu Općine Kotor, Ministarstva kulture Crne Gore, Kotorske biskupije te pojedinih darovatelja, obnovila ih je čuvena orguljarska tvrtka „Škrabl“ u Rogaškoj Slatini u Sloveniji, gdje su odvezene u ožujku 2025. godine.

Sredinom studenoga vraćene su na Muo, gdje je oko mjesec dana trajalo njihovo sastavljanje, štimanje i intoniranje. Orguljari iz tvrtke „Škrabl“ intonirali su ih prema pravilima orguljarske struke, te su sada dostupne novoj publici, vjernicima, generaciji mladih izvođača i učenicima glazbenih škola koji se žele upoznati s ljepotom autentičnog zvuka.

Zadovoljstvo ovim pothvatom ne krije ni **don Robert Tonsati**, koji je pokrenuo cijeli proces obnove u vrijeme dok je obavljao dužnost muljanskog župnika.

„Zadovoljan sam jer je ovo povijesni pothvat, no na žalost nije dovoljno shvaćen – ovaj instrument bio je doslovno mrtav jer nije svirao, nije govorio. Nakon više od pola vijeka, kad su zadnji put svirale, a i tad su svirale u vrlo ošte-

ćenom stanju, orgulje su sada vraćene u potpuno autonomnu funkcionalnost. Sada se na njima može svirati, mogu se izvoditi koncerti, mogu se pratiti misna slavlja. Orgulje su u crkvi uvijek u službi liturgije i umjetničkih koncerata, a gotovo svi veliki skladatelji baroka, klasicizma pa i romantizma bili su orguljaši ili su pisali za orgulje. Tako da mi sad imamo autentičan instrument iz 18. stoljeća koji u današnjem vremenu, nakon pola stoljeća šutnje, ponovno govori svojim raskošnim zvukom, ponovno svira“, ističe don Robert.

Za njihovu restauraciju i prijevoz do odredišta, objašnjava don Robert, bilo je potrebno u potpunosti ih demontirati, spakirati svaki pojedini dio, a nakon transporta u Rogašku Slatinu, svaki dio je restauriran i napravljene su nadogradnje onih dijelova orgulja koji su istrošeni zbog njihove starosti i više nisu bili upotrebljivi. Najvažnije je to što su orgulje sačuvale svoju foničku građu, što ih čini autentičnim instrumentom iz mletačko-dalmatinske orguljarske škole.

„Ove orgulje su sačuvale foničku građu, što znači da niti jedan novi element koji bi bio presudan za zvuk nije unesen prilikom restauracije. To je njihovo bogatstvo zvuka i kad mi slušamo taj zvuk, on nas vraća u to vrijeme kad su nastale. One su intonirane prema pravilima orguljarske

struke, to je unikatan instrument i odnos između njegovih tonova (intervali) je unikatan. U glazbi danas postoje standardi prema kojima se štimaju instrumenti. U prošlosti to nije bilo tako ujednačeno kao danas, postojali su različiti standardi za različita geografska podneblja i epohe. Danas je, kao što znamo, uobičajeno da se muzički ton A1 (koncertni ton) štima na 440 Hz. Međutim, naše orgulje nemaju frekvenciju od 440 Hz na tonu A, nego imaju 450 Hz. To je u skladu s vremenom u kojem su nastale, te mletačko-dalmatinskim miljeom. Konkretno, to znači da originalnosti zvuka ovih orgulja osim onoga pečata koji mu je dao sam graditelj – Domenico Moscatelli, pridonosi i specifična frekvencija i nešto drukčiji intervali koji jasnije dolaze do izražaja u nekim akordima.”

S druge strane, objašnjava don Robert, većina modernih instrumenata neće se moći uskladiti s ovim orguljama (osim gudača), no za ljudski glas neće biti problema, što smo već i vidjeli prilikom prve mise koja je svirana na njima za badnji dan 2025. godine. Nestandardna intonacija nije nikakva mana, već dragocjena posebnost. To je, dodaje, posebno važno u staroj glazbi, gdje ansambli svoje instrumente štimaju prema intonacijama koje su vrijedile u staro doba.

Don Robert je godinama radio na promociji glazbene baštine Mula. Njegova želja je da se orguljska kultura, koja je u Boki bila značajnije prisutna do Drugog svjetskog rata, tijekom kojeg su mnogi instrumenti stradali, ponovno oživi.

„Želja mi je da te orgulje, sada kada su obnovljene i stavljene u funkciju, nastave živjeti uz održavanje redovitih koncerata, barem nekoliko puta godišnje, ali i uz obrazovanje mladih naraštaja. Iz Muzičke škole ‘Vida Matjan’ u Kotoru su nam dolazili učenici u pratnji svojih profesora u katedralu svetoga Tripuna kako bi se upoznali s orguljama, onim mehaničkim (20. stoljeće) i digitalnim, i ti susreti s instrumentima bili su im vrlo zanimljivi. Moscatellijeve orgulje na Mulu nisu samo ponos ovoga mjesta, one su sada ponos i Boke i Crne Gore i volio bih da ta orguljska kultura oživi na način da zainteresiramo više ljudi za taj instrument”, kaže don Robert, primjećujući da kulturno nasljeđe Mula nije dovoljno otkriveno, cijenjeno niti promovirano.

„Na tome treba neprekidno raditi. Kultura je nešto što traži trud, traži ljude koji će stalno davati sebe, svoju ljubav, svoje vrijeme, kako bi povezali stanovništvo s njihovom vlastitom baštinom. Baština se mora voljeti i (u)poznavati, to je jedini način da se to dragocjeno nasljeđe očuva i prenese generacijama koje dolaze”, poručuje don Robert ■

ČAROLIJA KLAPSKOG PJEVANJA

Klapa je prepoznata i u Dalmaciji, kolijevci klapske glazbe, što je potvrdio nastup na Korčuli u sklopu Festivala „Martinovo lito“, koji je stručna javnost ocijenila visoko rangiranim događajem. Članice klape izvele su skladbu „Hoda, hoda“, prema zapisu Ludviga Kube i obradi Dinka Vidovića. Odličan poticaj za daljnji rad dala je suradnja s poznatom klapskom stručnjakinjom Jasminkom Šetkom

Tekst: prof. Marina Dulović

Foto: Haris Mekić, Tina Braić Ugrinić, Radio Dux

Kotorska klapa „Incanto“, nastala zbog želje za druženjem i ljubavi prema glazbi, postala je simbol grada Kotora. Vjerna korijenima, rasla je ukorak s vremenom i postala neizostavni dio svakog kulturno-zabavnog programa. Prepoznatljiva u svom izrazu, pronosi duh Boke i s velikim uspjehom balansira između tradicije, emocije, kvalitete i ženskog šarma.

Osluškujući glazbeno bilo svoga kraja, u Kotoru je osnovana 2010. godine klapa „Incanto“. Članice klape su: **Andrea Ćoso, Ana Milošević, Vesna Ivanović, Dušica Četković i Sandra Pasković**. Prijateljice od djetinjstva, vezane neraskidivim lancima, željele su produžiti svoje druženje nakon završenih studija i povratka u rodni grad. Od samog početka publika nije krila svoje oduševljenje

njihovim nastupima, a pjesme koje izvode traju i žive. U njihovim interpretacijama osjeća se da ih glazba spaja, uvijek i posvuda inspirira. Svakako veliku prevagu ima i činjenica da su članice glazbeno obrazovane i većinom su profesionalno glazbeno orijentirane, odnosno profesorice su glazbe. Vrlo dobro se poznaju i to pridonosi njihovu ujednačenom zvuku višeglasnog pjevanja. Pokazuju da uživaju u klapskom pjevanju i to rade posvećeno, s dušom, iskreno vjerujući u ono što rade. Otuda i njihov uspjeh koji je prepoznat i izvan Boke kotorske. Debitirale su na Međunarodnom festivalu klapa u Perastu 2011. godine i osvojile treće mjesto prema odluci žirija te prvu nagradu publike.

Članice bilježe brojne nastupe, na festivalima klapske pjesme: FDK Omiš, Festival klapa u Trebižatu, kao i na Međunarodnom festivalu klapa u Perastu, gdje osvajaju nekoliko nagrada. Prošle godine u Perastu klapa „Incanto“ natjecala se u kategoriji novih pjesama gdje je, uz nagradu publike, osvojila prvu nagradu za najbolji tekst, čija je autorica članica klape Sandra Pasković, te drugu nagradu za glazbu čiji je autor **Ivan Tomas**.

Članice klape „Incanto“ nedavno su predstavljale Crnu Goru na „Danima crnogorske kulture u Tirani“.

Klapa je prepoznata i u Dalmaciji, kolijevci klapske glazbe, što je potvrdio nastup na Korčuli u sklopu Festivala „Martinovo lito“, koji je stručna javnost ocijenila visoko rangiranim događajem. One su izvele skladbu „Hoda, hoda“, prema zapisu **Ludviga Kube** i obradi **Dinka**

Vidovića. Odličan poticaj za daljnji rad dala je suradnja s poznatim klapskim stručnjakom **Jasminkom Šetkom**, koji je svojim znanjem i iskustvom u radu s klapama filigranski izbrusio početne korake i doveo ih do prepoznatljivog izraza i jedinstvenog zvuka.

Klapa nema voditeljicu, već ravnopravno sudjeluju u radu i odlučuju o svim pitanjima vezanim uz izbor repertoara, nastupe i angažmane. Kao što imaju jednako važne uloge u klapi, prema tom principu vodili smo ovaj razgovor sa svakom pojedinom članicom.

Kako je nastala klapa „Incanto“? Tko je idejni tvorac i kako je nastalo ime klape?

Andrea: Klapa „Incanto“ nastala je nakon povratka njezinih članica sa studija u naš voljeni grad Kotor. Naša druženja oduvijek su bila popraćena pjesmom. Nakon povratka u Kotor imale smo potrebu za češćim susretima, za zajedničkim trenucima koje bismo oplemenile lijepim notama, ali tu je bila i želja da Kotoru podarimo nešto novo - drukčiju energiju i svježiji zvuk.

Sam odabir imena bio je pravi izazov. Ideja i prijedloga bilo je mnogo, a neodlučnost je rasla zajedno s izborom. U tom procesu značajnu ulogu imali su naši prijatelji i suradnici koji su s puno radosti i entuzijazma davali svoje prijedloge. Od samih početaka naših okupljanja surađivali smo sa „Škuribandom“, vokalno-instrumentalnim sastavom koji također njeguje bokeljski glazbeni izraz. U jednome spontanom druženju, uz ribu, vino, dosta smijeha, pjesmu, mandolinu i gitaru, nakon brojnih prijedlo-

ga, jedan od članova „Škuribande“ predložio je Incanto. Zastale smo i osluhnule tu riječ koja u prijevodu može značiti u pjesmi (in canto), ali i čarolija (incanto). Glazba je upravo to - beskrajn prostor, ono nepresušno more koje se ne može do kraja istražiti, objasniti niti definirati. Neke note, neki zvuci jednostavno nastanu neobjašnjivo, poput čarolije. Upravo zato nam se ovaj naziv svidio i zato smo ga odbrale.

Sjećate li se vašega prvog nastupa? Jeste li imali tremu s obzirom na to da tijekom školovanja niste učili kako se pjeva u klapi? Kako je publika reagirala?

Andrea: Naš prvi nastup bio je u Muzeju grada Perasta nakon seminara koji je organizirao Međunarodni festival klapa Perast. Tog dana prvi put smo sudjelovale na klapskom seminaru i imale priliku surađivati s iskusnim voditeljem dalmatinskih klapa, s kojim smo radile na jednoj klapskoj pjesmi. Nešto kasnije, tu pjesmu trebalo je izvesti pred publikom. Iako smo tijekom školovanja i studiranja imale veliki broj javnih nastupa, ovaj je bio potpuno drukčiji. Zahtijevao je poseban način pjevanja, drukčiji pristup glazbi i klapskoj pjesmi, kao i traženje pravoga klapskog zvuka. Trema je bila velika jer smo nastupile pred publikom koju su činili poznavatelji i ljubitelji klapske pjesme, što je sa sobom nosilo i veću odgovornost.

Kako ste se odlučili za klapu i tradicionalni zvuk?

Andrea: Kako smo sazrijevale u životu i profesiji, postajalo nam je sve jasnije da članice klape „Incanto“ povezuje još jedna snažna nit – duboka ljubav prema našoj kulturnoj

baštini i iskrena želja da damo svoj doprinos u očuvanju glazbene tradicije. Pjesme Boke i Dalmacije čine neizostavan dio glazbenog nasljeđa našeg podneblja. Upravo zato smo željele da u nešto drukčijem glazbenom izrazu približimo klapsku glazbu publici i probudimo zanimanje za ovaj poseban način višeglasnog (a capella) pjevanja.

Koliko je Kotor utjecao na vaš prepoznatljiv glazbeni izraz? Je li pjevanje u Kotoru drukčije nego negdje drugdje, osjeti li se Kotor u glasu?

Ana: Kotor je snažno utjecao na naš glazbeni izraz jer sve u sebi nosimo „gene“ mjesta u kojem smo rođene i u kojem živimo. Pjevanje u Kotoru je uvijek posebnije nego bilo gdje drugdje, ali samim time je i mnogo odgovornije. Osjeti li se Kotor u našim glasovima? Mi se nadamo da se osjeti, ali je možda ipak najbolje pitati publiku koja nas sluša.

Jeste li mijenjali vaš pravac, usklađujući se sa zahtjevima publike i događajima?

Ana: Pa, ne bih rekla da smo mijenjale, ali se jesmo prilagođavale određenim događajima na kojima smo nastupale.

Kako balansirate između tradicionalnog zvuka i suvremenog izraza?

Ana: Tradiciju čuvamo kao temelj, a suvremeni izraz koristimo da je približimo današnjem vremenu. Klapsko višeglasje i emocija ostaju isti, dok se svježina vidi u aranžmanima i interpretaciji, ali uvijek s mjerom i poštovanjem prema klapskom duhu.

Kako danas mlađa publika doživljava klapsku glazbu? Jesu li joj posvećeni i čuvaju li dovoljno klapsku pjesmu?

Ana: Ono što me veseli je to da danas na festivalima možemo čuti puno više dječjih klapa nego što je to bilo ranijih godina. Tako da je to jasan pokazatelj da klapska pjesma ima budućnost i da se ljubav prema takvoj vrsti pjevanja uspješno prenosi na mlađe generacije.

Je li vam draže nastupiti na velikoj pozornici s ozvučenjem, pred brojnom publikom ili na nekoj od kotorskih pjaca? Postoji li mjesto u Kotoru gdje vam je najdraže zapjevati, gdje je posebna atmosfera, akustika, domaća publika i naravno – odgovornost?

Ana: Velika pozornica ima svoju snagu, ali je klapska pjesma najiskrenija i najljepša u prirodnoj akustici kotorskih pjaca gdje su nam dragi ljudi i publika bliže, pa to ima posebnu draž. Najdraže nam je kad pjevamo u akustičnom prostoru gdje savršeno čujemo jedna drugu, jer se emocija koju tada dajemo posebno i najviše čuje. Nastup pred domaćom publikom nosi veću odgovornost, ali uvijek i posebnu emociju.

Kako izgleda proba klape „Incanto“? Da li se lako usklađujete?

Dušica: Na probama klape „Incanto“ atmosfera je kao i kod većine ansambala koji, ovisno o planiranim nastupima, čitaju dionice, spajaju glasove ili rade na što boljoj interpretaciji. Kako ste naveli u uvodnom dijelu, voditelj „Incanta“ ne postoji, već su sve članice ravnopravno uključene u rad na probama. Zanimljiviji dio naših proba su brojne priče, šale, doskočice.

Tko bira repertoar, sudjelujete li podjednako u izboru?

Dušica: Klapa „Incanto“ je odavno prepoznata kao ansambl koji preferira obrade numera domaćih autora popularne glazbe. U skladu s tim trudimo se da ovaj žanr ima vodeće mjesto u našem repertoaru. Sandra je netko tko ima najviše poznanstava s članovima klape iz okruženja te je u prilici da za naše potrebe najlakše dođe do kvalitetno raspisane obrade. Kako rastemo skupa tijekom godina, negdje se i naš glazbeni ukus podudara te na „prvu“ jednoglasno odlučujemo je li skladba za nas ili nije.

Koja je najzahtjevnija pjesma koju imate na repertoaru?

Dušica: Jedna od najdražih, a ujedno najzahtjevnijih pjesama koju klapa „Incanto“ rado izvodi je „U zemlju latinsku“, skladatelja **Krešimira Magdića**, na stihove **Jakše Fiamenga**. Interpretatorski vrlo zahtjevana, emotivno snažna, pjesma spomenutih autora jedna je od rado izvođenih pjesama naše klape.

Krasi vas mladost, ali i vedrina, a to se osjeća na svakom nastupu. Tko je zadužen za dobru atmosferu i zajedništvo?

Vesna: Zajedništvo je jedna od osobina koju bih istaknula jer prijateljstva među članicama klape datiraju iz ranog djetinjstva. To je glavni razlog zbog kojeg klapa opstaje, a za atmosferu na javnim nastupima zasluge ima Sandra Pasković, čiju energiju prepoznaje naša draga publika.

Kako vladate emocijama? Lako se usklađujete?

Vesna: Emocije su nešto što nas vodi i spaja u svakom trenutku. Ne pokušavamo ih kontrolirati na silu, već ih oslušujemo i usmjeravamo prema zajedničkom izrazu. Reakcije publike često nas duboko dotaknu i ponesu, ali upravo u tim trenucima osjećamo snažnu povezanost i jasnoću onoga što zajedno proživljavamo. Lako se usklađujemo, često i bez riječi, oslanjajući se na osjećaj, intuiciju i trenutak. Iz te spontanosti nastaje atmosfera koja je iskrena, živa i koja se prirodno prenosi na publiku.

Koja je vaša ideja kada stanete na pozornicu?

Vesna: Naša osnovna ideja kada stanemo na scenu jest da publici prenesemo emociju pjesme onako kako smo je mi doživjele. Za nas izvođenje nije samo pjevanje, već način da ispričamo priču i podijelimo emociju koju ta pjesma nosi. Najveći uspjeh za nas je upravo trenutak kada osjetimo da je publika prihvatila emociju i kada znamo da je došlo do razmjene energije između nas i publike.

Postoji li neki poseban nastup koji ćete pamtiti zbog reakcije publike i kompletnog doživljaja?

Vesna: Da, postoje nastupi koje posebno pamtimo zbog reakcije publike i ukupnog doživljaja. Ipak, u biti, svaki nastup nam je vrlo važan i na svoj način poseban, jer svaki nosi novu emociju i iskustvo. Jedan od nastupa koji se posebno izdvaja jesu kvalifikacije za Omiški festival, koje su se održale na Bolu. Nakon službenog dijela natjecanja, u atmosferi opuštenog druženja i zajedničkog pjevanja s klapama, otpjevale smo obradu pjesme grupe „Perper“ Goro moja. U tom trenutku zavladała je potpuna tišina, kao da je

vrijeme nakratko stalo, a prostor je ispunila snažna, iskrena emocija. Iako to nije bio službeni nastup, već spontano pjevanje, upravo taj trenutak je, barem meni osobno, ostao najemotivniji i najupečatljiviji.

Osim toga, nastupi na natjecanjima u Perastu za nas uvijek imaju posebnu težinu i značaj, jer pjevati pred svojom publikom znači dijeliti emociju s onima koji nas najbolje razumiju i najiskrenije podržavaju.

Koja je pjesma neizostavna na svakom vašem nastupu?

Vesna: Takvih pjesama ima zaista puno, ali ako bismo izdvojile nešto po čemu smo posebno prepoznatljive, onda je to svakako naša obrada pjesme Goro moja grupe „Perper“. Publika često traži da je otpjevamo i upravo ta pjesma postala je s vremenom jedan od naših zaštitnih znakova. Međutim, među pjesmama koje publika često traži nalazi se i Bokeljska noć za koju je tekst napisala Maja Perfiljeva, a glazbu Hrvoje Hegedušić, koja zauzima posebno mjesto. Uvijek prihvaćena s velikim oduševljenjem i izvođena s ljubavlju, ova pjesma ima poseban značaj kako za nas, članice klape „Incanto“, tako i za našu publiku, odnosno sugrađane.

Što vas očekuje u sljedećem razdoblju? Koji su vaši planovi?

Sandra: Za sada imamo ugovorene nastupe na lokalnim manifestacijama. Privatne obveze kao i obveze na poslu ne dopuštaju nam česta okupljanja i dugoročnije planove što se nastupa tiče. U biti, organizacija solističkog koncerta i snimanje CD-a je nešto na čemu bismo trebale raditi u sljedećem razdoblju.

Planirate li uvrstiti neke nove pjesme u vaš repertoar?

Sandra: Prošle godine nastupale smo s novom pjesmom na Međunarodnom festivalu klapa u Perastu. Za sada nemamo u planu nove pjesme, ali najčešće se nova pjesma dogodi neplanirano, netko predloži nešto novo što nam se sviđa, mi to pripremimo i uvrstimo u repertoar.

Kako vidite razvoj klapske glazbe u Crnoj Gori?

Sandra: Rekla bih da je klapska glazba tradicionalno vezana uz teritorij Boke kotorske i da je to nasljeđe ovoga kraja. Na žalost, sve manje stanovnika osjeća klapsku glazbu na taj način, a samim time je teže održati tu tradiciju i mislim da nije baš popularna kod mlađih generacija.

Festival klapa u Perastu imao je važnu ulogu u popularizaciji ovog načina pjevanja. Kao u svemu, trendovi se mijenjaju, ali mislim da je u jednom trenu klapska glazba bila izazov i da su tada nastale mnoge klape u Crnoj Gori. Dolazi do osnivanja klapa u Podgorici, Beranama i drago mi je da postoje. Međutim, uz klape se uvijek vezuju i okupljanja i druženja uz pjesmu i nakon nastupa. Upravo na taj način klapa treba povezati ljude koji zaista uživaju dok pjevaju, ne treba biti trend, klapa je način življenja. Čini mi se da nam toga posljednjih godina nedostaje.

Smatrate li da Međunarodni festival klapa u Perastu po svojoj koncepciji ima sigurnu budućnost ili bi trebalo nešto mijenjati?

Sandra: Nisam iz Perasta, ali osjećam festival kao svoj. Pratim ga od samih početaka. Kako se mijenjao fe-

stival, tako se mijenjao i Perast. Perast je postao turistički grad, a mislim da i sam festival snosi posljedice toga. Nekada je Perast bio dostupan ljudima iz drugih mjesta, sada je teško doći do Perasta, što je vjerojatno mnogima problem, a to utječe na posjećenost festivala ljubitelja klapske pjesme. Posljednjih godina najmanje nastupaju na njemu domaće klape, vjerojatno zato što ne osjećaju klapu kao način življenja nego kao obvezu. Sve dok nema ljudi koji se rado okupljaju i uživaju na probama jer žele pjevati i vježbati odnosno nastupati, odmjeriti snage s ostalima, sve manje će biti održivih klapa. Iako, način života i obveze utječu i na samo postojanje klape. Primjećuje se nedostatak muških klapa, općenito smo u deficitu s pjevačima. Ne vjerujem da se ne bi našli momci koji umiju pjevati, ali je puno manje želje ili vremena da bi se time bavili. Uspješno je realiziran projekt festivala u osnivanju dječjih klapa. Vidjeli smo zainteresiranost djece iz drugih gradova da pristupe ovom načinu pjevanja. Čestitala bih njihovim profesorima - voditeljima klapa na entuzijazmu da se bave klapskim pjevanjem i da potiču djecu, jer samo na taj način možemo očuvati klapsku pjesmu i tradiciju.

Da bi jedan festival bio stabilan, uz domaće klape potrebna nam je i klapska publika. Ako se time bavimo, naš je posao da zainteresiramo širu publiku, a to se može kvalitetom, repertoarom i možda još nečime čime bismo dodatno privukli publiku ■

NAJMANJA HRVATSKA LJEKARUŠA

Koliko god recepti danas zvučali neobično, mnogi se temelje na bilju koje i dalje koristimo. Ova ljekaruša jedinstven je rukopis jezika, medicine i svakidašnjice Poljica 17. stoljeća. Iznimno je vrijedna zbog jezika jer bilježi živi poljički govor toga vremena, a zbog malog formata predstavlja rijedak i jedinstven primjer

Tekst i foto: Branka Bezić Filipović

PUČKA MEDICINA IZMEĐU ZNANJA, ISKUSTVA I MAGIJE

Prema Hrvatskoj enciklopediji, ljekaruše ili likaruše osebujni su rukopisni zapisi pučke medicine u kojima se, rame uz rame, susreću iskustva seoskog ljekarnika, travara, svećenika i – nerijetko – čarobnjaka. Riječ je o zbirkama recepata za liječenje najrazličitijih bolesti i tegoba, sastavljenima

prema narodnom znanju i prenošenima s koljena na koljeno, uz pomne opise pripreme i uporabe lijekova.

U tim se rukopisima mogu pronaći naputci za izradu lijekova od ljekovitog bilja, ali i od životinjskih organa, dijelova ljudskog tijela i tjelesnih tekućina, kovina, ruda, dragoga kamenja i smola. Ljekaruše su ujedno i zrcalo svijeta u kojem su nastajale, svijeta u kojem se liječenje često ispreplitalo s magij-

ske-religijskim vjerovanjima, zazivima, molitvama i ritualima za koje se vjerovalo da osiguravaju uspjeh terapije.

RUKOPISI TIJEKOM STOLJEĆA

Izvorni rukopisi ljekaruša sežu sve do 13. stoljeća, no većina njih, na žalost, nije sačuvana. Ono što danas poznajemo uglavnom su prijepisi nastajali između 16. i 19. stoljeća, u koje

Ljekaruša don Ivana Zoričića

1691. g.

Vlasništvo obitelji Bezić

su tijekom vremena dodavani novi recepti, savjeti i „provjereni lijekovi“. Njihovi prepisivači i sastavljači, ponajviše redovnici i seoski svećenici, često su se oslanjali na iste izvore, danas nepoznate, pa se u različitim ljekarušama susreću gotovo identični recepti i postupci.

Većina sačuvanih ljekaruša nastala je i bila čuvana u samostanskim knjižnicama, gdje su se rukopisi brižno prepisivali i nadopunjavali. Ti su tekstovi prava mala jezična riznica: u njima se miješaju pisma, jezici i narječja budući da su ljekaruše pisane latinicom, goticom, bosančicom i ćirilicom, na latinskome, talijanskome, hrvatskome i njemačkome jeziku.

GDJE SE DANAS ČUVAJU LJEKARUŠE

Najveći broj očuvanih ljekaruša danas se nalazi u samostanskim i župnim knjižnicama, dok je manji dio pohranjen u knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti ili u privatnim

zbirkama. Nazive najčešće nose prema sakupljaču ili prepisivaču, ako je poznat, ili prema mjestu nalaza odnosno pretpostavljenog nastanka. Za mnoge od njih, međutim, i danas ostaju nepoznati i autor i mjesto nastanka, što im daje dodatnu dozu tajanstvenosti.

Među poznatim sakupljačima i izdavačima rukopisa srednjovjekovne pučke medicine ističu se **Luka Vladimirović** (1775.), **Petar Bartulović** (1779.) i **Josip Lalić** (1840.). Sačuvani rukopisi osobito su brojni na jugu Hrvatske: u Dubrovniku, Poljicima, Imotskom, Omišu, Šibeniku i Trogiru, ali i u kontinentalnim krajevima poput Križevaca, Koprivnice, Đakova, Varaždina, Zlatara, Vukovara, Plaškog i Zagreba.

NAJSTARIJE HRVATSKE LJEKARUŠE

Među najstarijim hrvatskim glagoljskim ljekarušama ističe se Strohalova ljekaruša iz 15. stoljeća. Iz 17. stoljeća potječu Likarice Poljičanina **don Mikule Bobetića**, anonimna po-

ljička ljekaruša *Lekarije i zapisi protiv svakojakiem bolim te Ljekaroslovje* dubrovačkih franjevaca. Ipak, najveći broj danas poznatih ljekaruša nastao je u 18. i prvoj polovici 19. stoljeća, u vremenu kada su se narodna medicina, vjera i iskustvo još uvijek nerazdvojivo isprepletali.

NASLIJEĐENA LIKARUŠA – POČETAK ZNANSTVENOG PROJEKTA

Moj pradjed, arhitekt, profesor i arheolog **Ante Bezić** (1849. – 1906.), bio je strastveni sakupljač starih knjiga. Tako sam naslijedila jednu, kako je u obitelji zovemo, likarušu. Nisam poznavala pismo kojim je pisana, a znaželja o njezinu sadržaju potaknula me da se obratim Državnome arhivu u Splitu. Ponudila sam im da rukopis transkribiraju i prepisu na latinicu, uz dopuštenje da se rezultati objave.

Poseban je kuriozitet što je ta likaruša iznimno malena: formata samo 6,9 × 5,4 centimetra pa je pravi „dže-

pni“ rukopis. Na području Hrvatske evidentirano ih je dvadesetak, no ova je najmanja. Vjerojatno je služila za uporabu na terenu, u vrijeme velikih seoba Poljičana.

POLJIČICA – PISMO SVAKIDAŠNJICE

Moja likaruša pisana je poljičicom, inačicom ćirilice koja se koristila u Poljicima pokraj Splita i šire u Dalmaciji, rjeđe u tiskanim knjigama, a češće u pravnim dokumentima (poput Poljičkog statuta), crkvenim tekstovima, pismima i raznim zapisima. Prije nekoliko godina poljičica je proglašena zaštićenim kulturnim dobrom.

Kada govorimo o ćirilicnom pismu na hrvatskim prostorima, tijekom povijesti su se koristili različiti nazivi, često ovisni o ideološkom ili znanstvenom pristupu: zapadna ćirilica, pismo arvacko, slova arvacka, divkuša, bukvića, poljičica, bosanska azbuka, bosanska ćirilica, bosančica, hrvatska ćirilica, arvatica i drugi. Dokumentira-

na uporaba ćirilicnog pisma kao dijela kulturne baštine hrvatskog srednjovjekovlja može se pratiti od kraja 11. stoljeća (Humačka ploča, Povelja Kulina bana, Povaljski prag), a traje sve do 19. stoljeća na području srednje Dalmacije i u dubrovačkoj korespondenciji s Portom. Latinica se uglavnom koristila za talijanski jezik te zajedno s glagoljicom u svečanim i crkvenim prilikama, dok je poljičica imala praktičnu primjenu u pravnim aktima i privatnoj korespondenciji.

TRANSLITERACIJA I ISTRAŽIVAČKI RAD

Potaknut mojom znatiželjom razvio se vrijedan znanstveni projekt. Transliteraciju likaruše izvršili su arhivisti Državnog arhiva u Splitu, **Branka Gudić** i **Ivan Andabak**, radeći na njoj pune dvije godine. Vidljivo je da je rukopis pisalo više osoba, opsega je 339 stranica, a sastavljen je kao praktičan priručnik s jasnim uputama za pripremu i primjenu lijekova. Prema napomenama u tekstu,

ova likaruša nastala je 1691. godine, za potrebe **don Ivana Zoričića**.

Arhivisti su uložili velik napor kako bi prijepis bio u potpunosti izvoran, bez intervencija. Suočavali su se s brojnim izazovima: u tekstu nema razmaka među riječima, koriste se arhaični oblici, papir je mjestimice oštećen, a stilovi se razlikuju jer je rukopis nastao u više ruku.

MALA ENCIKLOPEDIJA BOLESTI I LIJEKOVA

Kako ističe Branka Gudić, ljudi su bolovali kao i danas – samo su se drukčije liječili. Ova likaruša je svojevrsna mala enciklopedija s ukupno 232 recepta, u kojima se spominje 71 biljna vrsta, 30 životinjskih sastojaka te 34 minerala i druga sredstva korištena u liječenju.

Postavlja se pitanje jesu li ti lijekovi danas prihvatljivi?

U receptima se navode biljne vrste poput bazge, trputca, crnog bora, čič-

ka, matičnjaka, kantariona, gorušice, ružmarina i hrena – biljaka koje se, u različitim oblicima, koriste i danas.

Životinjski sastojci uglavnom se odnose na organe, tkiva i pokrov, a rjeđe na izlučevine. Većina potječe od divljih životinja: divlje guske, goluba, jeine (sove), jarebice, vuka i zeca. U liječenju se koristilo mlijeko – čak i pseće – bjelance i žumance, žuč kokoši i pijetla, kozji izmet, mast i krv.

Od minerala su se upotrebljavali sol, živa, vapnenac i staklo, dok su među ostalim sastojcima bili brašno, krštena voda, tzv. muška voda (mineralna voda za potenciju) te začini poput cimeta, papra i šafrana.

BOLESTI ZAJEDNICE KRAJA 17. STOLJEĆA

Spektar bolesti u ovoj likaruši iznimno je širok i odražava stvarne potrebe zajednice krajem 17. stoljeća. Posebno su zastupljeni recepti za liječenje rana, ozljeda i upala, što se

može povezati s čestim ratovima i teškim životnim uvjetima. Zabilježeni su i recepti za probavne smetnje, bolesti grla i zubi, kašalj, groznice, srčane poremećaje, tegobe mokraćnog sustava te ženske bolesti, uključujući začće, trudnoću i dojenje.

Kategorizacija bolesti pokazuje da su tadašnji ljudi prepoznavali povezanost mentalnog i fizičkog zdravlja. Među neurološkim problemima spominju se:

- glavobolje i migrene (koga glava boli),
- nesanica (ko ne more spati),
- nesvjestica (komu je kako mrak),
- padavica ili epilepsija (od malkaduka),
- noćne more (noćna napast).

Jedan od recepata protiv glavobolje glasi:

Koga glava boli, uzmi soka rute i žuči zečje, svakoga jednako izmišaj čistim perom dokle bude kako lica srebrenoga, ter maži time čelo i biće bolje.

ŽENSKO ZDRAVLJE I TEŠKI ŽIVOTNI UVJETI

Čak trinaest recepata posvećeno je ginekološkim i reproduktivnim bolestima, što svjedoči o važnosti plodnosti u tradicionalnim zajednicama. Spominju se, među ostalim, recepti za: *koja žena ne može poroditi, kojoj ženi dica mru ili u koje žene nema mlika.*

Teški životni uvjeti vidljivi su i u velikom broju recepata protiv infekcija i parazita poput ušiju, kuge, crijevnih crva, kao i za ugrize bijesnog psa ili zmije. Učestale su i očne te kožne bolesti, uvjetovane lošom higijenom i radom na otvorenome.

Lijek protiv krasta na glavi ili grinte glasio je: *Od grinte vari škripavac u kozjem mliku i zalivaj vrućim – to je dobro.*

Za kardiovaskularne bolesti zapisano je samo sedam recepata, što je razumljivo s obzirom na tadašnje ograničene dijagnostičke mogućnosti. Za grčenje žila preporučivalo se uzeti rutu,

istući je sa svinjskim salom i mazati bolno mjesto.

PRAKTIČNOST, ALI I MOLITVA

Recepti se odlikuju jasnoćom i praktičnošću. Najčešći postupci uključuju kuhanje biljnih dijelova u vodi, mlijeku ili vinu, namakanje u ulju, sušenje i usitnjavanje u prah te miješanje s masnoćama.

Neki recepti, međutim, ne ograničavaju se samo na iskustvenu medicinu, nego uključuju i magijsko-religijske elemente. Tako se zubobolja liječila molitvom svetom Petru i Bogu, dok se prilikom krvarenja zazivalo Isusa i Mariju.

NEOBIČNI I DANAS NEPRIHVATLJIVI RECEPTI

Neki recepti danas djeluju potpuno neupotrebljivo, primjerice:

- za fleke na licu trebalo je zdrobiti puža, pomiješati ga s medom i mazati lice;
- rane od puščanog metka liječile su se jasenom i zečjim mozgom;
- gangrena se liječila stavljanjem žabe na ranu;
- betunika ili crna kopriva imala je višestruku uporabu: pomiješana s izmetom za padavicu, u bijelom vinu za maternicu i gušenje u prsima, a kuhana u vinu za slezenu;
- za poboljšanje vida kapala se krv goluba u oko, ali uzeta ispod desnog krila;
- suzenje oka liječilo se kapanjem žuči jarebice u oko;
- za svjež dah, ako se išlo pred gospodu, preporučivalo se držati pod jezikom korijen crnog sljeza;
- za mušku snagu (potenciju) trebalo je prije južine uhvatiti sovu, operušati je, istući sjekrom, kuhati te pjenu pomiješati s mašću i time se mazati;
- kod slabosti mozga preporučivao se ružmarin kuhan u bijelom vinu, s napomenom da čini dobro;
- kod oticanja testisa previjalo se lovorom;
- ako žena ne može zatrudnjeti, bilo je preporučeno da četiri dana mora ležati bez muža, potom popiti sok

od kadulje sa soli i počti spavati s čovjekom;

- prilikom smrti djeteta u majčinoj utrobi preporučivalo se piti pasje mlijeko pomiješano s medom.

VRIJEDNOST RUKOPISA DANAS

Koliko god recepti danas zvučali neobično, mnogi se temelje na bilju koje i dalje koristimo. Prema riječima Branke Gudić, ova je ljekaruša jedinstven rukopis jezika, medicine i svakašnjice Poljica 17. stoljeća. Iznimno je vrijedna zbog jezika jer bilježi živi poljički govor toga vremena, a zbog malog formata predstavlja rijedak i jedinstven primjer.

Na temelju ove likaruše Branka Gudić i Ivan Andabak objavili su dvije knjige, a ona ih je potaknula i na pripremu treće – o dokumentima pohranjenima u Državnome arhivu u Splitu, pisanima poljičicom. Tako je jedna mala, džepna likaruša postala ključ za razumijevanje velikog dijela naše medicinske, jezične i kulturne baštine ■

Priredio: Joško Katelan

Istekao je rok UNESCO-va Centra za svjetsku baštinu koji je u svome posljednjem izvješću o statusu Kotora tražio od države Crne Gore da do 1. veljače 2026. godine dostavi ažurirano izvješće o stanju očuvanosti svjetskoga kulturnog dobra.

UNESCO je, naime, izričito zatražio da Crna Gora odmah obustavi sva nova odobrenja za građevinske i razvojne projekte u sklopu dobra i njegove zaštitne zone, sve dok se pravni, administrativni i planski zahtjevi ne usklade na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, kako bi se osigurala efikasna zaštita iznimne univerzalne vrijednosti (OUV - Outstanding Universal Value) Kotora.

Godine 1980., odmah nakon upisa prirodnoga kulturno-povijesnog područja Kotora na Listu UNESCO-a, osnivanjem Zavoda za zaštitu kulturne baštine, koji je Odlukom Skupštine Crne Gore prerastao u Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture za područje Boke kotorske – općina

Kotor, Herceg Novi i Tivat, djelovalo je da je postojala svijest o potrebi pravilnog postupanja kako bi se očuvala iznimna univerzalna vrijednost područja.

Onda, iznenada 2011. godine, Odlukom Vlade gase se republički i regionalni zavodi za zaštitu spomenika kulture te osniva Centar za konzervaciju i arheologiju i Uprava za zaštitu kulturnih dobara. Objašnjeno je da će se time samo podići razina zaštite kulturne baštine, a izvješća misija UNESCO-a pokazala su upravo suprotno.

Na 48. sjednici Odbora za svjetsku baštinu u Busanu u Republici Koreji (od 19. do 29. 7.), razmotrit će se aktivnosti Crne Gore (Kotor, Tivat i Herceg Novi) na planu očuvanja iznimne univerzalne vrijednosti ovog područja.

U ovom broju donosimo vam članak objavljen u broju 5 iz 2003. godine nakon posjeta jedne misije UNESCO-a Kotoru, a vi prosudite gdje smo sada i u kojem smjeru idemo.

Hrvatski glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

GODINA I * BROJ 5 * RUJAN-LISTOPAD 2003.

UNESCO-va misija u posjeti Kotoru

IZGUBLJEN STATUS BAŠTINE U OPASNOSTI

Neposredno nakon potresa, kada su bili uništeni ili bitno oštećeni mnogi spomenici kulture, na područje općine Kotor, akvatorij zaljeva našao se na listi svjetske kulturne baštine i svjetske kulturne baštine u opasnosti kod UNESCO-a, specijalizirane institucije Organizacije Ujedinjenih nacija.

U skladu sa pravilima UNESCO-a Misija ove institucije izvršila je inspekcijski obilazak Kotora i konstatala da su, poslije više od dvije decenije sanacionih radova, u najvećj mjeri otklonjene posljedice potresa i neposredna opasnost, te su prestali postojati razlozi za dalje održavanje Kotora na listi baštine opasnosti.

Neposredno nakon potresa, 15. travnja 1979. godine, UNESCO – specijalizirana agencija za kulturu Organizacije Ujedinjenih nacija dodijelila je Kotoru dva značajna priznanja. Uvrstila je akvatorij zaljeva u listu svjetske kulturne baštine, a nešto kasnije, Kotor je uvršten u listu svjetske kulturne baštine u opasnosti. Kotor je tada bio jedan od deset područja u svijetu koja su imala ovaj status. Tom prilikom je komisiji prezentiran podatak da se ovdje nalazi preko 40% nepokretnog spomeničkog nasljeđa Crne Gore, i preko dvije trećine pokretnih spomenika.

Prije kratkog vremena u Kotoru je boravio ekspertski tim UNESCO-a, čiji je zadatak bio da procijeni što je urađeno za vrijeme dok se grad nalazio na listi svjetske baštine. U komisiji su bili dr. **Horst Gedike** iz UNESCO-a u funkciji šefa misije i dr. **Jozef Štule** iz IKOMOS-a.

Oni su u Kotoru vodili razgovore u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture, kako bi stekli uvid koliko je Crna Gora učinila na očuvanju spome-

nika koji su po svojoj vrijednosti i svjetsko kulturno nasljeđe.

Mandat misije je bio da ocijeni stanje obnovljenih spomenika Kotora – područja na UNESCO-voj listi. Misija je imala i zadatak da procijeni stupanj i kvalitetu izvedenih konzervatorskih radova nakon potresa 1979. godine. Ona je morala izvršiti i pregled Plana upravljanja zaštićenom baštinom, te, na osnovu navedenog,

doveden u pitanje jer je njegova obnova, u najvećoj mjeri, izvedena vrlo kvalitetno i po važećim svjetskim standardima.

Vrijednosti kulturne baštine, kvalitet i obujam izvedenih sanacionih i konzervatorskih radova, po izjavi članova ekspertskog tima, čine Kotor „svojevrsnom kulturnom legitimacijom Crne Gore“. Misija je dala sugestije za kvalitetnije rješavanje urbanističkih prob-

na sanaciji spomenika potvrđuje, van sumnje, Kotor kao svjetsku baštinu – kažu stručnjaci iz inspektorskog tima.

Međutim, neophodno je objasniti da je komisija imala zadatak procijeniti da li još postoje razlozi zbog kojih je Kotor bio uvršten, i na posebnu listu baštine u opasnosti.

Eksperti su bili mišljenja da je, poslije više od dvije decenije sanacionih radova,

Pogled na staro urbano jezgro Kotora

pripremiti i podnijeti izvješće Centru za svjetsko nasljeđe, Komisiji svjetske baštine UNESCO i državi članici.

Misija je ocijenila da Status Kotora kao zaštićenog područja na UNESCO-voj listi svjetske baštine nije

lema, a naročito za zaštitu pejzaža šire gradske okoline s obzirom na najveću vrijednost Kotora i spoj kulturne i ambijentalne baštine.

Ocjena stanja konzervatorskih aktivnosti i izvedenih restauratorskih radova

u najvećoj mjeri otklonjena neposredna opasnost od posljedica potresa, pa su prestali postojati i razlozi za dalje zadržavanje Kotora na ovoj listi. Oni su u svom izvješću predložili zadržavanje Kotora na glavnoj svjetskoj listi kulturne baš-

tine i povlačenja sa liste svjetske kulturne baštine u opasnosti.

Eksperti su naglasili i brojne nepravilnosti i propuste učinjene u pristupu obnovi postradalog područja nakon potresa, kao i u drugim poslovima. Ove primjedbe nijesu ništa novo. Brojni prijatelji spomenika, ovog ambijenta i, uopće, kraja, bezuspješno su ukazivali radnicima Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Kotoru na primjere devastacije prirode i kulturno-povijesnih spomenika. Međutim, bio je to „dijalog gluvih“. Ovo se posebice odnosi na narušavanje stare urbane cjeline u Perastu – mjestu poznatih bokeljskih kapetana. Brojne apele Društva prijatelja Perasta nitko nije čuo ni u Kotoru, ni u Podgorici, a rezultat toga je sadašnja slika Perasta (sada već, van sumnje, mrtvog grada).

Eksperti su prilikom obilaska područja uočili brojne nedostatke u tekućim obnovama starog grada, gdje posebno pada u oči neadekvatan krovni pokrivač kao i neodgovarajući gradski pločnici, uklanjanje autentičnih fuga i maltera sa fasada.

Pri obilasku kotorske tvrđave, čije su zidine oko 4.500 m, visina 20 m, i samo nešto manja širina, ocijenili su da je izuzetno interesantna i savjetovali, kod buduće obnove, maksimalno vođenje računa o njenoj autentičnosti, što zahtijeva koordinaciju stručnjaka u poslovima obnove i revitalizacije, što se ne može očekivati uskoro, jer za to su potrebna veoma velika sredstva koja, u ovoj besparici, ne može obezbijediti Crna Gora.

Misija je kao jedan od glavnih problema istakla da je na ovom području, u priobalju akvatorija kotorskog zaljeva, došlo do masovne gradnje neadekvatnih stambenih zgrada, što pokazuje da se nije vodilo dovoljno

računa o kvalitetnom očuvanju okolnih naselja i prirode, posebno pejzaža i zelenila, s obzirom da je najveći kvalitet područja na Listi svjetske baštine UNESCO-a upravo jedinstvo kulturne i prirodne baštine koje treba integralno štiti.

U tom smislu ocijenjeno je da Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, kojemu su Skupština općine Kotor i Skupština Republike Crne Gore na osnovu Konvencije o svjetskoj kulturnoj i prirodnoj baštini povjerila odgovornost za čuvanje velikih dragocjenosti, mora dosljedno poštovati odgovarajuću zakonsku regulativu u ovoj

sa Cetinja i Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Kotora, koji je nadležan za područje općina Budva, Tivat, Herceg Novi i Kotor, moraju sa više dosljednosti braniti ovo područje od sve brojnijih osoba koje, radi vlastitih interesa, narušavaju i devastiraju prostor. U ovom poslu najveća je odgovornost na čelnim ljudima ovih kolektiva koji moraju izvršiti povjerene zadatke, a ne samo „ulagati proteste“ kada konstatiraju nezakonite radnje. Naravno, sve bi bilo drugačije kada bi se aktualna vlast profesionalnije odnosila prema problemima iz ove

spriječi devastacija prostora i sknavljenje spomenika.

Članovi komisije UNESCO-a, prilikom obilaska zaštićenog područja Kotora, naglasili su potrebu bolje koordinacije institucija uključenih u upravljanje povijesnim bogatstvima te izradu menadžment plana zaštićenog područja. Konstatirali su, također, da je neophodna i kvalitetnija primjena zakona i, ako je potrebno, promjena odgovarajućih odredbi u cilju postizanja bolje zaštite najvećih vrijednosti ovoga kraja.

Eksperti su istakli i neke prijedloge kako obezbijediti turističku revalorizaciju spomenika kulture. Neki od njih treba da se stave u funkciju razvoja visokog turizma i kulturnog turizma u zaštićenom području koji mogu na najbolji način doprinijeti njegovom očuvanju i razvoju.

Predloženo je da se uz pomoć UNESCO-a organizira rasprava stručnjaka čija bi mišljenja bila osnova za izradu Menadžment plana razvoja zaštićenog područja Kotora. Savjetovano je, takođe, i uključivanje Zavoda u mrežu međunarodnih organizacija ove vrste i obećali pomoć UNESCO-a na ovom zadatku.

Važno je istaći da se eksperti nijesu zadovoljili samo „inspekcijskim obilaskom“ nego su vodili i razgovore sa dr. **Vesnom Kilibardom**, ministricom za kulturu u Vladi Crne Gore, dr. **Rankom Radovićem**, ministrom za uređenje prostora i zaštitu životnog prostora i **Milom Đukanovićem**, predsjednikom Vlade, kojima su izložili svoje zapažanje i sugestije i razmijenili mišljenja o mogućnostima saradnje UNESCO-a i Crne Gore.

Bilo bi veoma dobro ako bi se, nekon boravka stručnjaka UNESCO-a, stanje bar donekle promijenilo i pokazala spremnost da se sa riječi pređe na djela.

L. K.

Kotor – Kula od sata

oblasti. Ukazali su na ono što se već davno zna: Regionalni zavod za zaštitu kulture u Kotoru treba dobiti efektivnu ulogu i neophodnu izvršnu moć u zaštiti prostora svjetske baštine u cjelini.

Sada Republički zavod za zaštitu spomenika kulture

oblasti i poduzela mjere da se poštuje zakonska regulativa kojom se štiti spomeničko blago. Nije dobro što se to radi samo formalno. Može se shvatiti da nema sredstava za obnovu i sanaciju vrijednih objekata, međutim, neshvatljivo je da nema dobre volje da se

Hrvatski glasnik

Časopis Hrvatski glasnik, nakladnika Hrvatskoga građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore.

Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim, ali je i u stalnoj misiji povezivanja Hrvatske i Crne Gore.

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe.

Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

Časopis možete pronaći u:

- katedrali sv. Tripuna u Kotoru,
- uredu Hrvatskoga građanskog društva,
- Tivtu, u uredu Hrvatskoga nacionalnog vijeća,
- Župnom uredu sv. Nikole na Prčanju.

Tiskanje časopisa pomogli:

- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske,
- Dubrovačko-neretvanska županija,
- Marko Franović, hrvatski dobrotvor, Sydney, Australija.

Medijski partneri:

- Radio Kotor, radiokotor.info
- Radio Dux, radiodux.me
- Radio Tivat, radiotivat.me
- Boka News, bokanews.me

www.hrvatskiglasnik.me

**Središnji državni ured za Hrvate
izvan Republike Hrvatske**

BILOGORA & MOSLAVINA & PAPUK

TURISTIČKA ZAJEDNICA
BJELOVARSKO-BILOGORSKE ŽUPANIJE

DOŽIVLJAJ VIŠE

www.tzbbz.hr

